

## MÜNDƏRİCAT

**Buraxılış üçün  
məsul şəxs:**

*R.R.Süleymanov*

**Redaksiya heyəti :**

*V.Ə.Abdullayev  
Ə.K.Allahverdiyev  
H.Q.Nəsimov  
K.N.Nəbiyev*

**Məsul katib :**

*M.D.Allahverdiyev*

**Redaksiyanın  
ünvanı :**

*Naxçıvan şəhəri,  
Atatürk küçəsi, 19.  
Tel.: 45-01-55  
Faks:45-01-55*

**Yeni sənədlər, normativ aktlar**

Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 16 iyun 2007-ci il tarixli Qanunu

«Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 16 iyun tarixli 385-III QD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 iyul 2007-ci il tarixli Sərəncamı

«Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə və dəyişikliklər edilməsi barədə 10 aprel 2007-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu

«Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 aprel 2007-ci il tarixli Sərəncamı

«Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 22 may 2007-ci il tarixli Qanunu

«Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il, 22 may tarixli 340-III QD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 12 iyun 2007-ci il tarixli Sərəncamı

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsinin sədr müavininin, kollegiya sədrlərinin və bəzi məhkəmələrin sədrlərinin təyin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 iyul 2007-ci il tarixli Sərəncamı

Azərbaycan Respublikasının birinci instansiya məhkəmələrinin hakimlərinin təyin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 iyul 2007-ci il tarixli Sərəncamı (çıxarış)

**Hüquq təcrübəsi**

### **Ali Məhkəmənin mülki işlər üzrə kollegiyasından**

2007-ci ilin birinci yarısının nəticələrinə dair statistik məlumatların təhlili

Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin Mülki İşlər üzrə Kollegiyasının qətnaməsi

### **Ali Məhkəmənin cinayət işləri və inzibati xətalara dair işlər üzrə kollegiyasından**

2007-ci ilin birinci yarısının nəticələrinə dair statistik məlumatların təhlili

### **İnsan hüquq və azadlıqları Konstitusiyaya Məhkəməsinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin təcrübəsində**

Avropa Konvensiyasının 14-cü maddəsində və 7 №-li protokolun 4-cü maddəsində nəzərdə tutulan hüquqlar, Avropa Məhkəməsinin presedentləri əsasında Cinayət hüququnun bəzi məsələlərinə baxış

#### **Hüquq nəzəriyyəsi**

Yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun tanınmasının bəzi problemləri

#### **Hakimlərin özünüidarə orqanlarından**

Hakimlərin intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi ilə bağlı Məhkəmə-Hüquq Şurasının 2007-ci ilin birinci yarısında baxdığı işlər haqqında

#### **Azad tribuna**

Naxçıvan Muxtar Respublikasında vəkillik

#### **Ali Məhkəmənin mətbuat xidmətindən**

Ali Məhkəmənin sədrinin və hakimlərinin iştirakı ilə keçirilən tədbirlərin xülasəsi

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ BƏZİ QANUNVERİCİLİK AKTLARINA DƏYİŞİKLİKLƏR  
VƏ ƏLAVƏLƏR EDİLMƏSİ BARƏDƏ  
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU**

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1. «Ölkədən getmək, ölkəyə gəlmək və pasportlar haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun (Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin məlumatı, 1994-cü il N 18, maddə 243; 1995-ci il, N 14, maddə 237; Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu 1997-ci il, N 5, maddə 385, N 6, maddə 493; 1998-ci il N 2, maddələr 70, 72; 2000-ci il N 12, maddə 835; 2001-ci il N 3, maddə 143, N 6, maddə 378, N 11, maddə 674; 2002-ci il N1, maddə 4, N 8, maddə 463; 2004-cü il N 7, maddə 505; 2005-ci il N 3, maddə 152, N 10, maddə 874; 2006-cı il N 1, maddə 3, N 2, maddə 64, N 3 maddə 219, N 11, maddə 933, N 12, maddələr 1006, 1017, 1029) 6-cı maddəsinin birinci hissəsinin 1-ci bəndində «Apellyasiya Məhkəməsinin sədrinə və sədr müavininə, İqtisad Məhkəməsinin sədrinə və sədr müavininə» sözləri « apellyasiya məhkəmələrinin sədrlərinə» sözləri ilə əvəz edilsin.

II. «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1997-ci il, N 5, maddə 413; 1999-cu il, N 5, maddə 284, N 7, maddə 396, N 10, maddə 570; 2001-ci il, N 5, maddə 292, N 6, maddə 397, N 7, maddə 455; 2002-ci il, N 1, maddə 4, N 12, maddə 706; 2003-cü il, N 6, maddə 278; 2004-cü il, N 2, maddə 57, N 3, maddə 133, N 4, maddə 199, N 8, maddələr 597, 598, N 9, maddə 669; 2005-ci il, N 1, maddə 7, N 8, maddə 686; 2006-cı il, N 1, maddə 4, N 12, maddə 1005) aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

1.1. 66-cı maddənin ikinci və altıncı abzaslarında və 83-cü maddənin ikinci abzasında «katibliyin» sözü «aparatinın» sözü ilə əvəz edilsin;

1.2. 66-cı maddənin beşinci abzasında «katibliyi» sözü «aparətı» sözü ilə əvəz edilsin;

1.3. 94-cü maddənin beşinci hissəsində:

1.3.1. ikinci cümlədə «məhkəmə sədrlərinin» sözlərindən sonra, «habelə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədr müavininin və məhkəmə kollegiyaları sədrlərinin» sözləri əlavə edilsin;

1.3.2. üçüncü cümlədə «məhkəmə kollegiyaları sədrlərinin» sözlərindən sonra «(Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədr müavini və məhkəmə kollegiyalarının sədrləri istisna olmaqla)» sözləri əlavə edilsin;

III. «Məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanları işçilərinin dövlət mühafizəsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999-cu il, N 2, maddə 57; 2001-ci il, N 11, maddə 683, N 12, maddə 736) 5-ci maddəsinin ikinci hissəsində «Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin» sözləri «apellyasiya məhkəmələrinin, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin» sözləri ilə əvəz edilsin.

IV. Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 22 iyun tarixli 690-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş «Hakimlərin xüsusi geyimi haqqında Əsasnamə»nin (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999-cu il, N 7, maddə 402; 2005-ci il, N 10, maddə 876) 1-ci maddəsində hər iki halda «apellyasiya» sözündən sonra «instansiyası» sözü əlavə edilsin.

V. Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 22 iyun tarixli 691-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş «Hakimlərin xidməti vəsiqəsi haqqında Əsasnamə»nin (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999-cu il, N 7, maddə 403; 2005-ci il, N 10, maddə 876) 1-ci və 4-cü maddələrində «apellyasiya» sözündən sonra «instansiyası» sözü əlavə edilsin.

VI. «Hesablama Palatası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999-cu il, N 8, maddə 480; 2001-ci il, N 11, maddə 676, N 12, maddə 744; 2004-cü il, N 4, maddə 202, N 9, maddə 667, 2005-ci il, N 2, maddə 62) 7-ci maddəsinin dördüncü hissəsindən, «Azərbaycan Respublikası İqtisad Məhkəməsinin sədri» sözləri çıxarılsın.

VII. «Beynəlxalq arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2000-ci il, N 1, maddə 6; 2005-ci il, N 6, maddə 475) 6-cı maddəsində «İqtisad» sözü «Ali» sözü ilə əvəz edilsin.

VIII. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsinə (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2000-ci il N 1, maddə 17, N 5, maddə 323; 2002-ci il N 5, maddə 236; 2003-cü il N 1, maddələr 23, 24, N6, maddə 279; 2004-cü il, N 7, maddə 505, N 8, maddə 598, N 10, maddə 761; 2005-ci il N 4, maddələr 277, 278; 2006-cı il, N 2 maddə 64; N 12, maddə 1006; 2007-ci il, N 1 maddələr 3, 4, N 2, maddə 68, Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 17 aprel tarixli 319 IIIQD nömrəli qanunu) aşağıdakı əlavələr və dəyişikliklər edilsin:

1.1. 23.2-ci, 230.1-ci, 364-cü, 368.3-cü, 371.1-ci, 392.2-ci, 399-cü maddələrdə və 368-ci maddənin adında « apellyasiya» sözündən sonra « instansiyası» sözü əlavə edilsin:

1.2 23.4-cü və 27-ci maddələr çıxarılsın:

1.3. 34-cü maddədə:

1.3.1. birinci cümlədən «Beynəlxalq Müqavilələrdən İrəli Gələn Mübahisələr üzrə İqtisad Məhkəməsi» sözləri çıxarılsın.

1.3.2. ikinci cümlədə «Azərbaycan Respublikasının Apellyasiya Məhkəməsi» sözləri «apellyasiya instansiyası məhkəmələri» sözləri ilə əvəz edilsin.

1.4. 290-cı maddədə «Azərbaycan Respublikasının Apellyasiya Məhkəməsinə» sözləri «apellyasiya instansiyası məhkəmələrinə» sözləri ilə əvəz edilsin:

1.5. 358-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«Maddə 358. Apellyasiya qaydasında işə baxan məhkəmələr

358.0. Birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsindən apellyasiya qaydasında aşağıdakı məhkəmələrə şikayət verilə bilər:

358.0.1. rayon (şəhər) məhkəmələrinin qətnamələrindən-yurisdiksiya üzrə apellyasiya məhkəmələrinin mülki işlər üzrə kollegiyalarına;

358.0.2. yerli iqtisad məhkəmələrinin qətnamələrindən-yurisdiksiya üzrə apellyasiya məhkəmələrinin iqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə kollegiyalarına və ya Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin iqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə kollegiyasına;

358.0.3. Naxçıvan Muxtar Respublikası rayon( şəhər) məhkəmələrinin qətnamələrindən Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin mülki işlər üzrə kollegiyasına»;

1.6. 402-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«Maddə 402. Kassasiya şikayəti vermə hüququ:

Apellyasiya məhkəmələrinin mülki işlər üzrə və iqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə kollegiyalarının və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin mülki işlər və iqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə kollegiyalarının qətnamə və qərarlarından kassasiya şikayəti verilə bilər»;

1.7. 404.1.1-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«404.1.1. apellyasiya məhkəmələrinin mülki işlər üzrə kollegiyalarının və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin mülki işlər üzrə kollegiyasının qətnamələrindən və qərarlarından-Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin mülki işlər üzrə məhkəmə kollegiyasına»;

1.8. 404.1.2-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«404.1.2. apellyasiya məhkəmələrinin iqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə kollegiyalarının və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin iqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə kollegiyasının qətnamələrindən və qərarlarından Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin iqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə kollegiyasına».

IX. «Məhkəmə nəzarətçiləri və məhkəmə icraçıları haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa ( Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2000-ci il, N1, maddə 18; 2001-ci il, N 11, maddə 687, N 12, maddə 731; 2003-cü il, N 1 maddə 23; 2004-cü il, N 2 maddə 57, N 3, maddə 133; 2006-cı il, N 11, maddə 928; 2007-ci il, N 1, maddə 4) aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

1.1.1-ci maddənin birinci hissəsində «Azərbaycan Respublikası İqtisad Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin» sözləri «apellyasiya məhkəmələrinin» sözləri ilə, «Beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn mübahisələrə dair Azərbaycan Respublikası İqtisad Məhkəməsinin» sözləri «Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsinin» sözləri ilə əvəz edilsin;

1.2.5-ci maddənin dördüncü hissəsində «Azərbaycan Respublikası İqtisad Məhkəməsində» sözləri Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsində» sözləri ilə, « Azərbaycan Respublikası İqtisad Məhkəməsinin sədri» sözləri «Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri» sözləri ilə əvəz edilsin;

1.3.6-cı maddədə və 11-ci maddənin dördüncü hissəsində «Azərbaycan Respublikası İqtisad Məhkəməsinin» sözləri «Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin» sözləri ilə əvəz edilsin.

X. Azərbaycan Respublikasının Cinayət - Prosesual Məcəlləsinə (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2000-ci il N 8, ( II kitab), maddə 585; 2001-ci il, N 7, maddə 455; 2002-ci il N 1, maddə 9, N 5, maddə 233, N 8, maddə 463; 2003-cü il N 6, maddə 276; 2004-cü il, N 5, maddə 321, N 7, maddə 505, N 8, maddə 598, N 10, maddə 761; N 11 maddə 890; 2005-ci il, N1, maddə 4, N 4, maddə 278, N6, maddə 462, N 8 maddə 686, N 10, maddə 874, N 12, maddə

1079; 2006-cı il, N 1, maddə 3, N2, maddə 64, N 5, maddə 390, N 10, maddə 847, N 11, maddə 929, N 12, maddə 1032: 2007-ci il, N2, maddələr 65, 68) aşağıdakı əlavələr və dəyişikliklər edilsin:

1.1. 66.0.5 - 66.0.7-ci maddələr müvafiq olaraq 66.0.6 -66.0.8-ci maddələr hesab edilsin və məcəlləyə aşağıdakı məzmununda 66.0.5-ci maddə əlavə edilsin;

«66.0.5. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Məhkəməsi» 1.2. 66.0.7-ci maddədə «Azərbaycan Respublikasının Apellyasiya Məhkəməsi» sözləri «apellyasiya məhkəmələri» sözləri ilə əvəz edilsin;

1.3. 67.4-cü, 70.3-cü və 74.1-ci maddələrdə ismin müvafiq hallarında «fəaliyyət dairəsi» sözləri «yurisdiksiya» sözü ilə əvəz edilsin;

1.4. 68.2-ci maddəyə aşağıdakı məzmununda ikinci cümlə əlavə edilsin:

«Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində müvafiq hərbi məhkəmə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirir»;

1.5. 69.3-cü maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«69.3. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikasının Məhkəməsinə yalnız onun yurisdiksiyasında baş vermiş cinayətlərlə bağlı işlər aiddir»;

1.6. Məcəlləyə aşağıdakı məzmununda 70-1-ci maddə əlavə edilsin:

«Maddə 70-1. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsinin aidiyyəti.

70.1.1. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsi qismində fəaliyyət göstərir.

70-1.2. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Məhkəməsi ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə dair işlərə və digər materiallara baxır.

70-1.3. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Məhkəməsinə yalnız onun yurisdiksiyasında baş vermiş cinayətlərlə bağlı işlər aiddir»;

1.7 71-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«Maddə 71. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin aidiyyəti

71.1. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi cinayət işləri və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə apellyasiya instansiyası məhkəməsi qismində fəaliyyət göstərir.

71.2. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi aşağıda göstərilən birinci instansiya məhkəmələrinin qanuni qüvvəyə minməmiş hökmlərindən və digər qərarlarından apellyasiya şikayətləri və ya protestləri əsasında cinayət işlərinə və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallara baxır.

71.2.1. Naxçıvan Muxtar Respublikasının rayon (şəhər) məhkəmələrinin;

71.2.2. yurisdiksiyasına aid edilmiş hərbi məhkəmələrin;

71.2.3. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsinin»;

1.8. 72-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«Maddə 72. Apellyasiya məhkəmələrinin aidiyyəti

72.1. Apellyasiya məhkəmələri cinayət işləri və cinayət təqibi ilə bağlı materiallar üzrə apellyasiya instansiyası məhkəməsi qismində fəaliyyət göstərir.

72.2. Apellyasiya məhkəmələri aşağıda göstərilən məhkəmələrin qanuni qüvvəyə minməmiş hökmlərindən və digər qərarlarından apellyasiya şikayətləri və ya protestləri əsasında cinayət işlərinə və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallara baxır:

72.2.1. yurisdiksiyalarına aid edilmiş rayon( şəhər) məhkəmələrinin;

72.2.2. yurisdiksiyalarına aid edilmiş hərbi məhkəmələrin;

72.2.3. yurisdiksiyalarında baş vermiş cinayətlərlə bağlı işlər üzrə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikası Məhkəməsinin;

72.2.4 yurisdiksiyalarında baş vermiş cinayətlərlə bağlı işlər üzrə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikası Hərbi Məhkəməsinin.»;

1.9. 73.2-ci və 78.5-ci maddələrdə «cinayət və inzibati xətalara dair işlər» sözləri «cinayət işləri üzrə» sözləri ilə əvəz edilsin;

1.10. 74.7-ci və 74.8-ci maddələr müvafiq olaraq 74.8-ci və 74.9-cu maddələr hesab edilsin və məcəlləyə aşağıdakı məzmununda 74.7-ci maddə əlavə edilsin:

«74.7. Cinayət işlərindən biri Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Məhkəməsinə, digəri isə Naxçıvan Muxtar Respublikasının rayon (şəhər) məhkəməsinə aid olan bir icraatda birləşdirilmiş cinayət işlərinə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Məhkəməsində baxılır. Cinayət işlərindən biri Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirən hərbi məhkəməyə, Naxçıvan Muxtar Respublikasının rayon( şəhər) məhkəmələrinə, yaxud Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Məhkəməsinə aid olan bir icraatda birləşdirilmiş cinayət işlərinə Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirən hərbi məhkəmədə baxılır.»;

1.11. 74.8-ci maddədə «məhkəmələrə (rayon (şəhər) məhkəmələrinə və ya hərbi məhkəmələrə)» sözləri «birinci instansiya məhkəmələrinə» sözləri ilə əvəz edilsin.

1.12. 78.3-cü və 79.1-ci maddələrdə «Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Kollegiyasında» sözləri «Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Məhkəməsində, Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirdikdə müvafiq hərbi məhkəmədə,» sözləri ilə əvəz edilsin.

1.13. 109.5-ci maddənin ikinci cümləsində «apellyasiya məhkəməsi» sözləri «apellyasiya instansiyası məhkəməsi» sözləri ilə əvəz edilsin;

1.14. 381.2-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«381.2. Apellyasiya şikayətinin və ya apellyasiya protestinin verildiyi məhkəmələr:

381.2.1. Naxçıvan Muxtar Respublikasının rayon (şəhər) məhkəmələri tərəfindən çıxarılmış hökm və ya qərarlardan - Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin cinayət işləri və inzibati xətalara dair işlər üzrə kollegiyasına;

381.2.2. Naxçıvan Muxtar Respublikasının rayon (şəhər) məhkəmələri istisna olmaqla, rayon (şəhər) məhkəmələri tərəfindən çıxarılmış hökm və ya qərarlardan - yurisdiksiya üzrə apellyasiya məhkəməsinin cinayət və inzibati xətalara dair işlər üzrə kollegiyasına;

381.2.3. Hərbi məhkəmələr tərəfindən çıxarılmış hökm və ya qərarlardan (Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikasının Hərbi Məhkəməsinin yurisdiksiyası həyata keçirilərkən andlılar məhkəməsinin çıxardığı hökmlər istisna olmaqla) - yurisdiksiya üzrə müvafiq apellyasiya məhkəməsinin hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyasına, yaxud Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyasına;

381.2.4. andlılar məhkəməsinin çıxardığı hökmlər istisna olmaqla, Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Məhkəməsi tərəfindən çıxarılmış hökm və ya qərarlardan - Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin cinayət işləri və inzibati xətalara dair işlər üzrə kollegiyasına;

381.2.5. andlılar məhkəməsinin çıxardığı hökmlər istisna olmaqla, Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikasının Məhkəməsi tərəfindən çıxarılmış hökm və ya qərarlardan - yurisdiksiya üzrə apellyasiya məhkəməsinin cinayət və inzibati xətalara dair işlər üzrə kollegiyasına;

381.2.6. andlılar məhkəməsinin çıxardığı hökmlər istisna olmaqla, Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikasının Hərbi Məhkəməsi tərəfindən çıxarılmış hökm və ya qərarlardan - yurisdiksiya üzrə apellyasiya məhkəməsinin hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyasına.»;

1.15. 408.2-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«408.2. Kassasiya şikayəti və ya kassasiya protesti aşağıdakı qaydada verilir:

408.2.1. andlı iclasçıların iştirakı ilə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Məhkəməsi tərəfindən çıxarılmış hökmlərdən - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasına;

408.2.2. andlı iclasçıların iştirakı ilə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikasının Məhkəməsi tərəfindən çıxarılmış hökmlərdən - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin cinayət işləri üzrə kollegiyasına;

408.2.3. andlı iclasçıların iştirakı ilə Ağır Cinayətlərə Dair Azərbaycan Respublikasının Hərbi Məhkəməsi və ya Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə



Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirən hərbi məhkəmə tərəfindən çıxarılmış hökmlərdən - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hərbi məhkəmələrin işləri üzrə məhkəmə kollegiyasına;

408.2.4. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin cinayət işləri və inzibati xətəalara dair işlər üzrə kollegiyası tərəfindən çıxarılmış hökm və qərarlardan - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasına;

408.2.5. apellyasiya məhkəmələrinin cinayət və inzibati xətəalara dair işlər üzrə kollegiyaları tərəfindən çıxarılmış hökm və qərarlardan - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasına;

408.2.6. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyası tərəfindən çıxarılmış hökm və qərarlardan - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hərbi məhkəmələrin işləri üzrə məhkəmə kollegiyasına;

408.2.7. apellyasiya məhkəmələrinin hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyaları tərəfindən çıxarılmış hökm və qərarlardan - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hərbi məhkəmələrin işləri üzrə məhkəmə kollegiyasına.»;

1.16. 408.3-cü maddədə:

1.16.1. birinci cümlədə «408.2.2, 408.2.6» rəqəmləri «408.2.4 - 408.2.7» rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

1.16.2. ikinci cümlədə «Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin sədri» sözləri «apellyasiya məhkəmələrinin sədrləri» sözləri ilə əvəz edilsin;

1.17. 422.1-ci maddədə «Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin sədrinin» sözləri «apellyasiya məhkəmələrinin sədrlərinin» sözləri ilə əvəz edilsin.

XI. Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsinə (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003-cü il, N 6, maddə 273, № 12, (I kitab), maddə 680; 2004-cü il, N 6, maddə 416, N 1091) aşağıdakı dəyişikliklər edilsin;

1.1. 23.2-ci maddənin ikinci cümləsində «Azərbaycan Respublikasının Apellyasiya Məhkəməsinə» sözləri «apellyasiya instansiyası məhkəməsinə» sözləri ilə, dördüncü cümlədə «Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin» sözləri «apellyasiya instansiyası məhkəməsinin» sözləri ilə əvəz edilsin;

1.2 40.6-cı maddənin altıncı cümləsində, 112.3-cü maddənin ikinci və altıncı cümlələrində və 114.1-ci maddədə «Apellyasiya Məhkəməsinə» «apellyasiya instansiyası məhkəməsinə» sözləri ilə əvəz edilsin.

XII. «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2004-cü il, N 1, maddə 9, N 8, maddə 598, N 9, maddə 668) 54.4-cü və 56.2-ci maddələrində «Azərbaycan Respublikasının Apellyasiya Məhkəməsindən» sözləri «apellyasiya instansiyası məhkəmələrindən» sözləri ilə əvəz edilsin.

XIII. Bu qanun 2007-ci il iyulun 16-dan qüvvəyə minir.

*İlham ƏLİYEV,*  
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti  
Bakı şəhəri, 16 iyun 2007-ci il.

**«AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ BƏZİ QANUNVERİCİLİK AKTLARINA DƏYİŞİKLİKLƏR VƏ ƏLAVƏLƏR EDİLMƏSİ BARƏDƏ» AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ 2007-Cİ İL 16 İYUN TARİXLİ 385-III QD NÖMRƏLİ QANUNUNUN TƏTBİQ EDİLMƏSİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI**

«Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 16 iyun tarixli 385-III QD nömrəli Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində:

1.1. qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

1.2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

1.3. öz səlahiyyətləri daxilində «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

2. Bu sərəncam 2007-ci il iyulun 16-dan qüvvəyə minir.

*İlham ƏLİYEV,*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 3 iyul 2007-ci il.

**«VƏKİLLƏR VƏ VƏKİLLİK FƏALİYYƏTİ HAQQINDA» AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ  
QANUNUNA ƏLAVƏ VƏ DƏYİŞİKLİKLƏR EDİLMƏSİ BARƏDƏ  
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU**

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1. «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2000-ci il, N 1, maddə 19; 2001-ci il, N 12, maddə 736; 2004-cü il, N 2, maddə 57, N 3, maddə 133, N 8, maddə 599, N 10, maddə 787; 2005-ci il, N 8, maddə 686; 2006-cı il, N 12, maddə 1005) 9-cu maddəsinə aşağıdakı məzmununda VI hissə əlavə edilsin:

«VI. Naxçıvan Muxtar Respublikasının qanunu ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasında Vəkillər Kollegiyası yaradıla bilər. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının tərkibinə daxildir.»

II. Bu Qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

***İlham ƏLİYEV,***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 10 aprel 2007-ci il.

**«VƏKİLLƏR VƏ VƏKİLLİK FƏALİYYƏTİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ  
QANUNUNA ƏLAVƏ EDİLMƏSİ BARƏDƏ» AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI QANUNUNUN  
TƏTBİQ EDİLMƏSİ HAQQINDA  
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI**

«Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində:

1.1. qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

1.2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

1.3. öz səlahiyyətləri daxilində «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa əlavə edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

2. Bu sərəncam dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

***İlham ƏLİYEV,***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 27 aprel 2007-ci il.

**«PROKURORLUQ ORQANLARINDA QULLUQ KEÇMƏ HAQQINDA»  
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNUNA ƏLAVƏ EDİLMƏSİ BARƏDƏ  
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU**

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1. «Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001-ci il, N 7, maddə 452, N 12, maddə 731; 2002-ci il N 12, maddə 705; 2005-ci il N 10, maddə 902; 2006-cı il, N 11, maddə 927; 2007-ci il, N 1, maddələr 1, 4, N 2, maddə 82) 24.2-ci və 27.2-ci maddələrində «Naxçıvan Muxtar Respublikasının prokuroruna» sözlərindən sonra», Naxçıvan Muxtar Respublikasının Hərbi prokuroruna» sözləri əlavə edilsin.

II. Bu Qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

*İlham ƏLİYEV,*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 22 may 2007-ci il.

**«PROKURORLUQ ORQANLARINDA QULLUQ KEÇMƏ HAQQINDA» AZƏRBAYCAN  
RESPUBLİKASININ QANUNUNA ƏLAVƏ EDİLMƏSİ BARƏDƏ» AZƏRBAYCAN  
RESPUBLİKASININ 2007-Cİ İL, 22 MAY TARİXLİ 340-III QD NÖMRƏLİ  
QANUNUNUN TƏTBİQ EDİLMƏSİ HAQQINDA  
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRANCAMI**

«Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 22 may tarixli 340-IIIQD nömrəli Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində:

1.1. qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının «Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 22 may tarixli 340-IIIQD nömrəli Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

1.2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin Qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

1.3. öz səlahiyyətləri daxilində «Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 22 may tarixli 340-IIIQD nömrəli Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

2. Bu Sərəncam dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

*İlham Əliyev,*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 12 iyun 2007-ci il

**NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ ALİ MƏHKƏMƏSİNİN SƏDR MÜAVİNİNİN, KOLLEGIYA  
SƏDRLƏRİNİN VƏ BƏZİ MƏHKƏMƏLƏRİN SƏDRLƏRİNİN TƏYİN EDİLMƏSİ HAQQINDA  
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram:

1. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsinin sədr müavini, kollegiya sədrləri və məhkəmə sədrləri vəzifələrinə aşağıdakı hakimlər təyin edilsinlər.

Cəfərov İlham Məmməd oğlu - Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədr müavini.

Nəsibov Hafiz Qənbər oğlu - Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin hərbi məhkəmələrin işləri üzrə məhkəmə kollegiyasının sədri.

Nəbiyev Hüseyn Əmir oğlu - Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin iqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə kollegiyasının sədri.

Cəfərov Mahmud Məhəmməd oğlu - Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsinin sədri.

Əliyev Qasım Vəli oğlu - Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi Məhkəməsinin sədri.

2. Bu sərəncam imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

***İlham ƏLİYEV,***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 28 iyul 2007-ci il.



**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ BİRİNCİ İNSTANSİYA MƏHKƏMƏLƏRİNİN HAKİMLƏRİNİN  
TƏYİN EDİLMƏSİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI  
(ÇIXARIŞ)**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 9-cu bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram:

1. Aşağıdakı şəxslər birinci insansiya məhkəmələrinin hakimi vəzifəsinə təyin edilsinlər.

Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsi:

Cəfərov Mahmud Məhəmməd oğlu.

Nağıyev İsfəndiyar Səfər oğlu.

Novruzov Əsgər Novruz oğlu.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının rayon (şəhər) məhkəmələri üzrə:

Babək rayon məhkəməsi:

Abbasov Fərman Məmməd oğlu.

Kəngərli rayon məhkəməsi:

Xıdırov Əhliman Mehman oğlu.

Hərbi məhkəmələr üzrə:

Naxçıvan MR Hərbi Məhkəməsi:

Əliyev Qasım Vəli oğlu.

Quliyev Vüqar Kərim oğlu.

2. Bu Sərəncamın 1-ci bəndində göstərilən hakimlərin səlahiyyət müddəti «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 96-cı maddəsinə və həmin Qanunun keçid müddəalarının 7-ci bəndinə uyğun olaraq müəyyən edilir.

3. Bu Sərəncam dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

***İlham ƏLİYEV,***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 28 iyul 2007-ci il.

**İNSAN HÜQUQ VƏ AZADLIQLARI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNİN VƏ İNSAN HÜQUQLARI  
ÜZRƏ AVROPA MƏHKƏMƏSİNİN TƏCRÜBƏSİNDƏ**

**Hafiz Qənbər oğlu Nəsibov**

*Hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyanın sədri*

**Avropa Konvensiyasının 14-cü maddəsində və 7 №-li protokolun 4-cü maddəsində nəzərdə  
tutulan hüquqlar, Avropa Məhkəməsinin presedentləri əsasında Cinayət hüququnun bəzi  
məsələlərinə baxış**

Bülletenimizin ötən sayında cinayətlərin təkrarçılığı ilə residivin kolliziyası məsələlərini ikiqat məhkumetməni və cəzalandırmanı qadağan edən (Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsi), eləcə də ayrışdırıcı yol verilməzliyini təsbit edən (Konvensiyanın 14-cü maddəsi) hüquqlar nöqtəyi-nəzərindən təhlil etmişdik.

Hazırkı yazıda Konvensiyanın göstərilən müddəaları haqqında əvvəl söylədiyimiz fikirlərə və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin müvafiq presedentlərindən çıxardığımız nəticələrə əsaslanaraq cinayət hüququnun bir sıra başqa bizə görə problemlə görünən məsələlərinə də toxunmaq istərdik.

Hüquq təcrübəsindən qaynaqlanan həmin məsələləri aşağıdakı suallar şəklində formulə etmək istərdik :

1) Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsi eyni əmələ görə şəxsin hüquq məsuliyyətinin müxtəlif növlərinə cəlb olunmasını və fərqli icraatlarda (məsələn, inzibati və cinayət və yaxud intizam və cinayət mühakiməsi icraatlarında) təkrarən cəzalandırılmasına yol verirmi, yoxsa həmin maddədə nəzərdə tutulan hüquq yalnız cinayət mühakimə qaydasında ikiqat məhkum edilməni və cəzalandırılmanı qadağan edir?

2) «Hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma» cəzasını nəzərdə tutan və onun tətbiqi əsaslarını müəyyən edən Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin normaları Avropa Konvensiyasının 14-cü maddəsində təsbit edilmiş ayrışdırıcı qadağan olunması haqqında hüquqla uzlaşır mı?

Göstərilən ardıcılıqla həmin sualları cavablandırmağa cəhd edək.

Məlumdur ki, hüquq məsuliyyətinin dörd növü vardır:

- intizam məsuliyyəti;
- inzibati məsuliyyət;
- mülki məsuliyyət;
- cinayət məsuliyyəti.

Hüquq məsuliyyətinin növlərinin hər birinə aid spesifik hüquq qaydaları mövcuddur ki, həmin normalar ayrı-ayrı sistemlər daxilində birləşərək müxtəlif növ icraatları təşkil edirlər. Bir qayda olaraq, intizam məsuliyyətinə cəlb olunma - intizam icraatı, inzibati məsuliyyətə cəlb olunma - inzibati icraat, cinayət məsuliyyətinə cəlb olunma - cinayət mühakiməsi, mülki məsuliyyətə cəlb olunma isə mülki mühakimə icraatı daxilində baş verir.

Lakin elə hüquqpozmalar var ki, onları törədən şəxslərin hüquq məsuliyyətinin müxtəlif növlərinə eyni zamanda cəlb olunması mümkündür. Məsələn, oğurluq cinayətini törətmiş şəxsin vahid bir kriminal hərəkətlə əlaqədar həm cinayət, həm də mülki məsuliyyətə cəlb olunması üçün əsaslar yaranır. Milli qanunvericiliyimiz həmin hərəkətə görə şəxsin nəinki

hüquq məsuliyyətinin müxtəlif növlərinə eyni zamanda cəlb olunmasına yol verir, hətta bu iki məsələyə vahid cinayət mühakiməsi icraatı daxilində baxılmasını mümkün sayır.

Avropa Konvensiyası və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi də Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsini, yəni ikiqat cəzalandırmanı qadağan edən hüququ şəxsin eyni əmələ görə cinayət məsuliyyəti ilə yanaşı həm də mülki məsuliyyətə cəlb olunmasını istisna edən norma kimi təfsir etmir. Çünki mülki mühakimə çərçivəsində şəxsin məsuliyyətə cəlb olunması cinayət proseduru sferasına aid deyil. Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsi isə şəxsin əvvəl bəraət aldığı və yaxud məhkum olduğu cinayətə görə sonradan təkrarən *cinayət mühakiməsi qaydasında* cəzalandırılmasını və yaxud məhkum edilməsini qadağan edir.

Bəs eyni əmələ görə şəxsin inzibati məsuliyyətlə yanaşı həm də cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması məsələsi barəsində Konvensiyada nə deyilir və bu problemə Avropa Məhkəməsinin münasibəti necədir?

İlk təəsürat belədir: nə qədər ki, Konvensiya ancaq cinayət mühakiməsi daxilində şəxsin təkrarən cəzalandırılmasını qadağan edir, burada da problemə mülki məsuliyyət məsələsində olduğu kimi yanaşılmalıdır. Yəni düşünmək olar ki, Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsi dediyimiz halı əhatə etmir və eyni əmələ görə şəxsin həm inzibati məsuliyyətə, həm də cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına yol verir.

Avropa Konvensiyasına və Avropa Məhkəməsinin presedentlərinə həsr olunmuş bir sıra nəşrlərdə məhz belə mövqe önə çəkilir.

Məsələn, Hüquq Maarifçiliyi Cəmiyyətinin 2006-cı ildə nəşr etdiyi «Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi. Şərhlər və normativ aktlar» toplusunda tədqiq etdiyimiz məsələ ilə bağlı Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsi belə şərh olunur: «Lakin bu maddə (*7-ci protokolun 4-cü maddəsi - H.N.*) yalnız cinayət mühakiməsi icraatı barədə və cinayət qaydasında məhkum edilmə barədə tətbiq edildiyinə görə, istisna edilmir ki, cinayət kontekstində həmin maddədə nəzərdə tutulan müdafiənin şamil edildiyi şəxs hər halda cinayət kontekstindən kənar məhkəmə araşdırmasına, məsələn, intizam icraatına və ya mülki iddiaya məruz qala bilər»<sup>1</sup>.

Gətirilən misaldan göründüyü kimi, burada Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinin hərfi mənasından çıxış edilərək, həmin normada nəzərdə tutulan hüququn ancaq cinayət-prosessual qanunvericiliyi çərçivəsində təkrar məhkum edilmə və cəzalandırılma hallarına aid olması və şəxsləri ancaq belə xarakterli pozuntulardan müdafiə etməsi bildirilir.

Məsələ ilə bağlı rastlaşdığımız presedentlər isə Avropa Məhkəməsinin yuxarıda gətirilən mövqeydən fərqli olaraq, Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinin təfsirinə orada işlədilən hüquq formulələrinin hərfi mənasından deyil, təsbit edilən hüququn təbiətindən, təyinatından, əhəmiyyətindən çıxış etdiyini göstərir. Və bu yanaşma əsasında beynəlxalq məhkəmədə (ən azından son dövrdə) tamamilə fərqli mövqeyin formalaşdığına şahidi oluruq.

Təhlil edilən problemlə əlaqədar Avropa Məhkəməsinin mövqeyini S.Zolotuxinin Rusiyaya qarşı iddiası üzrə 27 iyun 2007-ci il tarixli qərarında və bir sıra başqa işlərdə verdiyi təfsirlərdən daha aydın görmək olar.<sup>2</sup>

Serqey Zolotuxin özünün cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması zamanı İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının bir neçə maddələrinin tələblərinə riayət olunmadığını, o cümlədən inzibati həbs tənbehinə məruz qalmasına əsas olan eyni hərəkətə görə sonradan cinayət təqibinə

məruz qalmasıyla Konvensiyanın 7-ci Protokolunun 4-cü maddəsinin pozulduğunu iddia edirdi.

Bu işin faktik tərəfi aşağıdakılardan ibarət idi:

Rusiya Federasiyasının vətəndaşı Voronej şəhərində yaşayan Serqey Zolotuxin 4 yanvar 2002-ci ildə sərxoş vəziyyətdə bir qadın tanışı ilə icazəsiz olaraq hərbi hissənin ərazisinə keçmək istədiyi üçün Voronej şəhərinin Leninsk rayonunun 9-cu milis bölməsinə gətirilmiş, orada ictimai qaydanı kobudcasına pozmaqla bölmənin əməkdaşlarının ünvanına nəlayiq sözlər işlətməmiş, hərəkətlərinə son vermək barədə tələblərə məhəl qoymamış, qaçmağa cəhd göstərdikdə isə onun əlləri qandallanmışdır. Bölmə rəisi K. Serqey Zolotuxinin

---

1. Hüquq Maarifçiliyi cəmiyyəti. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi. Şərhlər və normativ aktlar. Bakı, 2006-cı il. Səh.680

2. Qərar İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin rəsmi internet saytıdan ([/www.echr/coe.int/documents/decisions/htm](http://www.echr/coe.int/documents/decisions/htm)) götürülüb

Rusiya Federasiyasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 158 və 165-ci maddələrində nəzərdə tutulan (xırda xuliqanlıq; polis işçisinin qanuni tələbinə tabe olmama) inzibati xətaləri törətməsi haqqında protokol tərtib edərək Zolotuxin K.-ni təhqir etmiş və ona hədə-qorxu gəlmişdir. İnzibati xəta haqqında protokol tərtib olunduqdan və Zolotuxin tanışı ilə birlikdə polis məşinına yerləşdirildikdən sonra da o, K.-ni söyməkdə davam etmiş, hətta milis əməkdaşını öldürməklə hədələmişdir.

Həmin gün Qribanovski Rayon Məhkəməsi Serqey Zolotuxini Rusiya Federasiyasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 158-ci maddəsi ilə təqsirli bilib, onun 3 gün müddətinə həbs olunması haqqında inzibati tənbeh təyin etmişdir. Məhkəmənin bu qərarından şikayət verilməsi nəzərdə tutulmadığından, o dərhal qüvvəyə minmişdir.

23 yanvar 2002-ci ildə Zolotuxinin barəsində Leninsk rayonunun 9-cu polis bölməsində ictimai qaydanın qorunması üzrə vəzifələrini yerinə yetirən hakimiyyət nümayəndəsinə müqavimətin göstərilməsi ilə müşayiət olunan xuliqanlıq əməlini nəzərdə tutan Rusiya Federasiyası Cinayət Məcəlləsinin 213-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «b» bəndi ilə cinayət işi açılmış və bu cinayətə görə o, 24 yanvar 2002-ci ildə bölmə rəisi K.-nin sərəncamı ilə tutulmuşdur.

01 fevral 2002-ci ildə Zolotuxinin barəsində daha iki cinayət işi başlanılmışdır. Bunlardan birinə görə S.Zolotuxin azyaşlını zorlamaqda, digərinə görə isə maqnitofon oğurluğunda təqsirləndirilirdi.

06 fevral 2002-ci ildə Zolotuxinə qarşı qaldırılmış bütün işlər (3 iş) vahid cinayət işində birləşdirilmiş və bu iş istintaqın aparılması üçün Voronej Şəhər Prokurorluğunun müstəntiqinə verilmişdir.

Zolotuxinin 4 yanvar 2002-ci ildə törətdiyi hərəkətlər əlavə olaraq hakimiyyət nümayəndəsinə zor tətbiq etməklə hədələmə, habelə hakimiyyət nümayəndəsinə təhqir etmə kimi qiymətləndirilib, müvafiq olaraq Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 318-ci maddəsinin 1-ci bəndi və 319-cu maddəsi ilə tövsif edilmiş və yuxarıda göstərilən bütün əməllərə görə 5 aprel 2002-ci ildə Zolotuxinə qarşı ittiham irəli sürülmüşdür.

Qribanovski Rayon Məhkəməsi 2 dekabr 2002-ci il tarixli hökmü ilə Zolotuxini azyaşlını zorlamaqda, habelə hakimiyyət nümayəndəsinə zor tətbiq etməklə hədələməkdə (RF-in 318-ci maddəsinin 1-ci bəndi) və hakimiyyət nümayəndəsinə təhqir etməkdə (319-cu maddə) təqsirli

bilib, ona 5 il 6 ay müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası və alkoqolizmdən məcburi müalicə tədbirləri təyin etmişdir.

Zolotuxinin 4 yanvar 2002-ci ildə 9-cu polis bölməsində törətdiyi və istintaq orqanı tərəfindən xuliqanlıq kimi RF-in CM-in 213-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «b» bəndi ilə tövsif edilmiş cinayət əməlinə gəldikdə isə, Qribanovski Rayon Məhkəməsi Zolotuxinin bu cinayətin törədilməsində təqsirinin sübuta yetirilməməsini əsas götürüb, ona bəraət vermişdi.

15 aprel 2003-cü ildə Zolotuxinin şikayətinə baxan Voronej Vilayət Məhkəməsi rayon məhkəməsinin hökmünün dəyişdirilməsi üçün əsaslar tapmamışdı.

Avropa Məhkəməsi Serqey Zolotuxinin iddiasını qismən mümkün saymış, yəni onun çoxsaylı tələblərindən yalnız Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinin pozulmasına dair hissəsini baxılmaq üçün qəbul etmişdir.

S.Zolotuxin 7-ci protokolun 4-cü maddəsinin pozulması haqqında iddiasını onunla əsaslandırır ki, Rusiya Federasiyasının rəsmi orqanları onun 4 yanvar 2002-ci ildə törətdiyi hərəkətlərə görə 3 gün müddətinə inzibati həbs tənbehini çəkdiyini bildikləri halda, yenidən onu həmin hərəkətlərə görə cinayət mühakiməsinə məruz qoymuşdular. Zolotuxin iddia edirdi ki, təkrarən eyni əmələ görə cəzaya məruz qalmasa da, onun eyni faktlara görə Rusiya Federasiyası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 158-ci maddəsi ilə təqsirli bilinib inzibati həbs tənbehini çəkməsindən sonra bu norma ilə mühüm elementlər baxımından (ictimai qaydanı kobud şəkildə pozma) oxşar olan RF CM-in 213-cü maddəsi ilə cinayət təqibinə məruz qalması, eləcə də İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 165-ci maddəsi ilə barəsində inzibati protokolun tərtib edilməsindən sonra yenə də mühüm elementlər nöqtəyi-nəzərindən (qanuni tələbə tabe olmama və müqavimət göstərmə) inzibati normaya oxşar olan CM-in 318 və 319-cu maddələri ilə məhkum edilməsi, onun eyni əmələ görə təkrarən təqib olunması və mühakiməyə cəlb olunması deməkdir.

S.Zolotuxinin pozulmasını iddia etdiyi hüquq İnsan Hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinin 1-ci bəndində belə təsbit edilib:

«Heç kəs hər hansı dövlətin qanunlarına və ya cinayət-prosessual normalarına müvafiq olaraq, artıq bəraət aldığı və ya məhkum edildiyi cinayətlərə görə həmin dövlətin yurisdiksiyası çərçivəsində cinayət qaydasında təkrar məhkum edilə və ya cəzalandırıla bilməz».<sup>1</sup>

İlk baxışdan elə düşünmək olar ki, burada təsbit edilən hüququn Zolotuxinin işinə aidiyyəti yoxdur və onun iddiası əsassızdır. Çünki onun inzibati xəyata və sonradan cinayətlərə görə mühakimə edilməsi vahid cinayət mühakiməsi icraatı daxilində baş verməyib: inzibati xəta törətdiyinə görə o, Rusiya Fedarsiyasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin qaydaları, cinayətlərə görə isə həmin

1.Hüquq Maarifçiliyi cəmiyyəti. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi. Şərhlər və normativ aktlar. Bakı, 2006-cı il. Səh.777

ölkənin Cinayət Məcəlləsinin qaydaları daxilində mühakimə edilmişdi.

Lakin Avropa Məhkəməsi 7-ci Protokolun 4-cü maddəsində nəzərdə tutulan normanın hərfi mənasından deyil, onun ruhundan və məqsədlərindən, eləcə də Konvensiyanın fransız dilindəki mətnində işlədilən hüquq formulələrindən çıxış edərək, yuxarıda göstərilən hüquqa dair bir sıra

maraqlı açıqlamalar verdi və yaxud bundan əvvəl baxılmış anoloji işlərdə çıxardığı nəticələri bir daha təkrarladı.

İlk növbədə beynəlxalq məhkəmə onu qeyd etdi ki, 7-ci protokolun 4-cü maddəsinin məqsədi odur ki, artıq yekun (ləğv edilməsi, dəyişdirilməsi mümkün olmayan) qərarın çıxarılması ilə nəticələnmiş cinayət təqibinin təkrarlanmasının qarşısını alsın.

Normanın məqsədini nəzərə alaraq məhkəmə S.Zolotuxinin inzibati xəyata görə 3 gün müddətinə inzibati həbs tənbehinə məruz qalmasını 7-ci protokolun 4-cü maddəsində təsbit edilən normanın ruhu və mənası baxımından cinayət proseduru daxilində baş verib-verməməsini, yəni cinayət təqibi olub-olmamasını araşdırdı.

Məhkəmə qeyd etdi ki, Rusiya Federasiyasında və bəzi başqa ölkələrin hüquq sistemlərində müəyyən hüquq pozuntularının inzibati xəta kimi təsbit edilməsinə baxmayaraq, həmin pozuntular təbiətinə və bir sıra mühüm əlamətlərinə görə əslində cinayət xarakterli əməllərdir, sadəcə o qədər sadədirlər ki, onlarla bağlı məsuliyyət məsələlərinin tənzimlənməsi cinayət qanunvericiliyinə daxil edilməyib.

Rusiya Federasiyasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 158-ci (Az.Resp. İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 296-cı - *H.N.*) maddəsində nəzərdə tutulan xırda xuliqanlıq da Avropa Məhkəməsinin qənaətinə görə məhz belə hüquq pozuntusudur. Ümumiyyətlə, məhkəmə əvvəl baxdığı Ezeh və Konorsun Böyük Britaniyaya qarşı işində çıxardığı nəticəyə istinad edərək belə bir fikir ifadə etdi ki, hüquq pozuntusuna görə məsuliyyət tədbiri kimi şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsi çıxış etdikdə, əgər bu tədbir təbiətinə, davamiyyətinə, və icra üslubuna görə şəxs üçün cuzi məhrumiyyətlərlə bağlı deyilsə, artıq bunun (belə cəzalandırmanın) cinayət mühakiməsi sferasına aid olduğunu söyləmək olar. RF İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 158-ci maddəsində isə xırda xuliqanlıqda görə 15 gün müddətində həbs tənbehi nəzərdə tutulub və bu xəyata görə 3 gün müddətinə inzibati həbs tənbehi alan S.Zolotuxin həmin müddəti polis bölməsinin müvəqqəti saxlama kamerasında keçirmişdi, yəni gerçəkdən azadlıqdan məhrum edilməklə ciddi məhrumiyyətlərə məruz qalmışdı. Bu mülahizələrə əsaslanan məhkəmə o nəticəyə gəldi ki, Serqey Zolotuxinin 3 gün müddətinə inzibati həbs tənbehinə məruz qalması Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş «cinayətə görə məhkum olunma (təqib olunma)» formuləsinə aiddir, yəni onun cinayət cəzasına məruz qalması deməkdir.

Qərardan görünür ki, şəxsin eyni əmələ görə təkrarən məhkum edildiyini söyləmək üçün Avropa Məhkəməsi birinci və ikinci məhkumetməyə əsas olmuş faktların (təqsirkarın qanunazidd davranışının) eyni olmasını zəruri şərt hesab edir. Məhkəmə qeyd etdi ki, Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsi müxtəlif halda törədilmiş bir neçə əməllərə görə təkrar məhkum edilmənin istisna edilməsi kimi şərh olunmamalıdır (hətta bu əməllər mahiyyətcə əhəmiyyətli dərəcədə oxşar olsalar da belə).

Elə bu səbəbdən beynəlxalq məhkəmə Serqey Zolotuxinin iddiasının Rusiya Federasiyası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 165-ci maddəsi ilə Cinayət Məcəlləsinin 318 və 319-cu maddələrinin müqayisəsinə əsaslanan hissəsini əsassız saydı. Məhkəmə qeyd etdi ki, Zolotuxinin RF CM-in 318 və 319-cu maddələrilə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına əsas olmuş hərəkətləri 4 yanvar 2002-ci ildə onun barəsində inzibati xəta haqqında protokol tərtib olunduqdan sonra törədildiyindən, iddiaçının bu hərəkətləri ilə onun inzibati məsuliyyətə cəlb olunmasını şərtləndirən hərəkətləri arasında eynilik yoxdur.

İddiəçinin RF İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 158 və CM-in 213-cü maddələrinin müqayisəsindən irəli gələn tələbinə gəldikdə isə Avropa Məhkəməsi tamamilə əks nəticəyə gələrək, Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinin pozulduğunu elan etdi.

Belə nəticəyə gələrkən, məhkəmə ona əsaslandı ki, S.Zolotuxinin Rusiya Federasiyasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 158-ci maddəsi ilə 3 gün müddətinə həbs inzibati tənbehilə cəzalandırılmasına və sonradan həmin ölkənin Cinayət Məcəlləsinin 213-cü maddəsi ilə cinayət proseduru qaydasında təqibə məruz qalmasına onun eyni hərəkətləri səbəb olmuşdu.

Beynəlxalq məhkəmə onu da qeyd etdi ki, Zolotuxini RF CM-in 213-cü maddəsi ilə cinayət proseduru qaydasında təqib edən rəsmi dövlət orqanlarına, onun bundan əvvəl həmin hərəkətə görə inzibati prosedur daxilində cəzalandırılması və buna dair məhkəmənin yekun qərarının qüvvədə olması məlum idi. Bununla belə, RF-in səlahiyyətli orqanı artıq cinayət proseduru qaydasında iddiaçıya qarşı yenidən iş açmışdı. Burada Avropa Məhkəməsi öz mülahizələrini bundan əvvəl 20 iyul 2004-cü il tarixdə baxdığı Nikitinin Rusiyaya qarşı işində çıxardığı nəticələrlə müqayisə edərək, bu iki işi fərqləndirən cəhətlər kimi diqqəti ona yönəltdi ki, əgər Nikitinin işində onun bəraət almasından sonra həmin hökmün ləğv olunması haqqında prokurorun protesti ilə əlaqədar cinayət işini nəzarət qaydasında öyrənən RF Ali Məhkəməsi protesti rədd etməklə Nikitinin cinayəti ilə bağlı təkrar təqib və məhkəmə dinləmələri üçün əsas yaratmamışdısa, Zolotuxinin işində inzibati icraatda qəbul edilmiş yekun qərar qüvvədə olduğu halda eyni hadisənin yeni icraatda təkrar araşdırılması aparılmış, yəni Zolotuxin yenidən təqibə məruz qalmışdı. Odur ki, hazırkı işdən fərqli olaraq Nikitinin iddiası ilə bağlı işdə Avropa Məhkəməsi Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində təsbit edilən hüququn pozulduğunu müəyyən etməmişdi.<sup>1</sup>

Yuxarıda Zolotuxinin işi üzrə faktları təsvir edərkən qeyd etmişdik ki, onun RF CM-in 213-cü maddəsi ilə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb olunmasına və həmin maddə ilə məhkəməyə verilməsinə baxmayaraq, sonda Qribanovski Rayon Məhkəməsi həmin ittihamın sübuta yetirilmədiyini əsas kimi götürüb, bu hissədə təqsirləndirilən şəxsə bəraət vermişdi. Bu üzdən düşünmək olardı ki, Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində nəzərdə tutulan eyni əmələ görə təkrar «məhkum etmə», və yaxud təkrar «cəzalandırma» baş verməyib, yəni S.Zolotuxin həmin hüququn pozulmasının qurbanı deyil. S.Zolotuxinin iddiasına qarşı çıxış edən Rusiya Hökumətinin əsas dəlili də məhz bundan ibarət idi.

Lakin Avropa Məhkəməsi Hökumətin etirazlarını qəbul etmədi və Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində göstərilən hüquq normasının düzgün dərk edilməsi üçün zənnimizcə çox böyük əhəmiyyət daşıyan təfsir verdi.

Məhkəmə təsdiq etdi ki, doğrudan da S.Zolotuxin inzibati tənbehə səbəb olmuş eyni hərəkətə görə cinayət qaydasında təkrarən cəzalandırılmayıb, çünki rayon məhkəməsi CM-in 213-cü maddəsi ilə ona bəraət vermişdi.

«Məhkum edilməyə» gəldikdə isə, beynəlxalq məhkəmə 7-ci protokolun 4-cü maddəsində işlədilən həmin hüquq formuləsini bizim adət etdiyimiz tərzdə, yəni müstəsna olaraq ittiham hökmünün çıxarılması kimi deyil, ümumiyyətlə şəxsin cinayət proseduru daxilində mühakiməyə, təqibə məruz qalması kimi təfsir etdi. Məhkəmə qeyd etdi ki, Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində təsbit edilən hüquq üç müxtəlif təminatları özündə birləşdirir: heç kəs eyni əmələ görə «təkrar araşdırmaya (mühakiməyə, təqibə) məruz qala bilməz»; «təkrarən məhkum edilə bilməz»; «təkrar cəzalandırıla bilməz». Məhkəmənin qənaətinə görə 7-ci Protokolun 4-cü maddəsi hətta o hallarda tətbiq olunur, nə vaxt ki eyni əmələ görə təkrar mühakimə (məhkəmə dinləmələri, təqib) məhkum olunma ilə nəticələnir. Çünki təqib özü-özlüyündə buna məruz qalan şəxs üçün ciddi mərhumiyyətlər doğurur.

S.Zolotuxin də son nəticədə xuliqanlığa görə bəraət alsa da, bu hərəkəti ilə bağlı 3 gün müddətinə inzibati həbs tənbehini çəkdikdən sonra həmin davranışına görə cinayət təqibinə, mühakiməyə məruz qalmışdı: eyni

1. А.РљоСЃС†оРІ «ЕРІСЂоРіеР№СЃРеРёР№ё РЎСЃ†Рr Ріо РІСЂаРІаРј РёёР»оРІеРса». РёР·Р·РrаС,еР»СЂСЃСЃ,РІо «РђаСЂС,РёРёРё». РђёСЃСЃРеРІа,2005 Рі. СЃСЃ,СЂ.345

hərəkətə görə barəsində cinayət işi qaldırılmışdı; təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb olunmuşdu; 23 yanvar 2002-ci ildə ibtidai həbsə alınmışdı; 1 fevral 2002-ci ilədək məhz RF CM-in 213-cü maddəsi ilə olan ittiham onun cinayət proseduru daxilində təqib olunmasını şərtləndirən yeganə əsas kimi çıxış etmişdi; istintaq dövründə həmin ittiham üzrə cinayət işinə nəinki xitam verilməmiş, hətta bu maddə ilə S.Zolotuxin məhkəməyə verilmişdi; məhkəmə baxışı da daxil olmaqla S.Zolotuxinin CM-in 213-cü maddəsi ilə təqib olunması ümumilikdə 10 ay davam edib, yalnız 2 dekabr 2002-ci ildə hissəvi bəraət hökmünün çıxarılması ilə sona çatmışdı.

Bundan başqa Avropa Məhkəməsi Rusiya Hökumətinin dəlillərini rədd edərkən o halı xüsusilə nəzərə aldı ki, rayon məhkəməsi S.Zolotuxinə RF CM-in 213-cü maddəsi ilə olan ittiham üzrə bəraət verərkən onun cinayət təqibinə məruz qalmasından əvvəl eyni hərəkətə görə inzibati həbslə cəzalandırılması faktına deyil, cinayət əməlinin sübuta yetirilməməsinə əsaslanmışdı. Avropa Məhkəməsi hesab etdi ki, Zolotuxinə ancaq birinci əsasa görə bəraət verildiyi halda Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində göstərilən hüququn pozulması halının aradan qaldırıldığını və iddiaçının həmin norma nöqtəyi-nəzərindən artıq hüquq pozuntusunun qurbanı olmadığını söyləmək olardı.

Haqqında danışdığımız hüququ əks etdirən Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində həm də aşağıdakı məzmununda 2-ci bənd nəzərdə tutulmuşdur:

«Bundan əvvəlki bəndin (yəni 4-cü maddənin 1-ci bəndinin) müddəaları, əgər yeni və təzədən ortaya çıxmış hallar barəsində məlumatlar varsa, və ya əgər əvvəlki araşdırma zamanı işin nəticəsinə təsir göstərən əsaslı pozuntulara yol verilibsə, müvafiq dövlətin qanunlarına və cinayət-prosessual normalarına uyğun olaraq, işə təkrar baxılmasına mane olmur».

İlk baxışdan bu müddəa 7-ci protokolun 4-cü maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan hüquqa dair müəyyən istisnaların təsbiti kimi görsənsə də, əslində bunu heç bir halda eyni əmələ görə təkrar cinayət təqibinə və məhkəmə dinləmələrinə yol açan norma kimi qəbul etmək olmaz.

Göstərilən müddəanın hüquqi təbiəti və gercək mənası Avropa Məhkəməsinin S.Zolotuxinin iddiası üzrə qərarında da istinad elədiyi Nikitinin Rusiyaya qarşı işində söylənilən fikirlərdən daha aydın görünür.

Beynəlxalq məhkəmə Nikitinin iddiası üzrə çıxardığı 20 iyul 2004-cü il tarixli yekun qərarında barəsində danışdığımız müddəanın təfsirini verərkən qeyd etdi ki, «7-ci protokolun 4-cü maddəsi birinci bəndin qadağan etdiyi təkrar məhkum etmə və təkrar təqib olunma ilə həmin maddənin ikinci bəndində göstərilən müstəsna hallarda məhkəmə araşdırmasının (işin) təzələnməsi halları arasında açıq-aydın fərq qoyur»<sup>1</sup>, yəni şəxsin təkrar mühakimə edilməsi ilə onun haqqında olan işə (*əvvəlki işə*) qanunla müəyyən edilən hallarda (məs. yeni açılmış hallara görə) yenidən baxılmasını eyniləşdirmir. Başqa sözlə 4-cü maddənin 2-ci bəndində göstərilən müddəa əvvəlki iş üzrə yekun qərar qüvvədə olduğu halda yenidən eyni əmələ görə şəxsə qarşı başqa bir işdə ittihamın irəli sürülməsini və onun mühakiməyə məruz qalmasını deyil, normada yer alan müstəsna hallarda yanlış qərarın qüvvədən salınmasını və məhz əvvəlki işin yenidən araşdırılmasını mümkün edir.



Beləliklə, Avropa Məhkəməsinin S.Zolotuxinin işi üzrə qəbul etdiyi qərardan birmənalı olaraq aşağıdakı nəticəni çıxarmaq olar: şəxsin əvvəl inzibati xəta kimi tövsif edilmiş həm inzibati, həm də cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulan ortaq əmələ görə həbs cəzasını (hər halda 3 gün və daha çox müddətə) çəkməsi bu qərar qüvvədə olduğu halda, onun sonradan həmin davranış aktına görə cinayət təqibinə məruz qalmasını istisna edir.

Avropa Məhkəməsinin S.Zolotuxinin iddiası üzrə işdə ortaya qoyduğu mövqə yalnız cavabdeh ölkə - Rusiya üçün deyil, digər Avropa ölkələri, o cümlədən Azərbaycan Respublikası üçün də əhəmiyyət kəsb edir. Çünki İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin formalaşdırdığı presedent hüququ Avropa Konvensiyasına qoşulmuş bütün dövlətləri əhatə edir.

S.Zolotuxinin işi üzrə beynəlxalq məhkəmənin çıxardığı qərar bizim üçün həm də ona görə əhəmiyyətlidir ki, Azərbaycan Respublikasının və Rusiya Federasiyasının hüquq sistemləri arasında çox böyük oxşarlıqlar var. Demək olar ki, Avropa Məhkəməsində araşdırmanın predmeti olmuş Rusiya Federasiyasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 158 və Cinayət Məcəlləsinin 213-cü maddələri ilə Azərbaycan Respublikasının müvafiq olaraq İnzibati Xətalər Məcəlləsinin xırda xuliqanlıq xətasını nəzərdə tutan 296 və Cinayət Məcəlləsinin xuliqanlıq cinayətini təsbit edən 221-ci maddələri eyni məzmunadadır. Və Rusiya Federasiyasında olduğu kimi ölkəmizdə də həm cinayət, həm də inzibati xəta kimi təsnif edilmiş hüquqa zidd davranış aktları yuxarıda göstərilən halla məhdudlaşmır. Deyilənə misal olaraq narkotik vasitələrin qanunsuz olaraq əldə edilməsini (saxlanmasını, daşınmasını və s.) habelə özgə əmlakının talanmasını göstərmək olar. Bu mahiyyətə oxşar hüquq pozuntuları da xuliqanlıqda olduğu kimi ictimai-təhlükəlilik dərəcəsiindən asılı olaraq bir halda inzibati xəta (İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 68-1 və 69-cu maddələri), digər halda isə cinayət kimi (CM-in müvafiq olaraq 234 və 177-ci maddələri) təsnif edirlər. Deməli, Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinin anoloji

1.А.РубоСГС†оРІ. «ЕРІСЂоРіеРМ₉СГРеРёРМ₉ РŸСѓРѓ Ріо РіСЂаРІаРј СѓеР»оРІеРса». РќР-РгаС,еР»СЂСГС,РІо «РђаСЂС,РёРѕ» РђоСГРеРІа, 2005Рі. СГС,СЂ. 345

pozuntusunun törədilməsi qeyd olunan normalarda təsbit edilmiş hüquqa zidd davranış aktları ilə də bağlı ola bilər. Ona görə də Avropa Məhkəməsinin S.Zolotuxinin işi üzrə çıxardığı qərada 7-ci protokolun 4-cü maddəsinə dair verdiyi təfsirlər yalnız həmin işdə baxılmış konkret hal ortaya çıxanda deyil, bütün anoloji vəziyyətlərdə nəzərə alınmalıdır.

Bəs cinayət işi üzrə icraat zamanı belə halla rastlaşdıqda, nə etməli?

Bir çox praktiki işçilər belə vəziyyətlərdə cinayətə görə şəxsə cəza təyin edilərkən məhkəmə hökmündə inzibati həbs müddətinin cinayət cəzasından çıxılması yolu ilə şəxsin bundan əvvəl həmin əmələ görə inzibati həbs tənbehinə məruz qalmasının nəzərə alınmasını kifayətedici sayırlar. Halbuki, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Avropa Məhkəməsinin mövqeyinə görə Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsi inzibati həbs tənbehinə məruz qalmış şəxsin sonradan cinayət proseduru qaydasında həmin əmələ görə ancaq təkrarən cəzalandırılmasını deyil, ümumiyyətlə onun yenidən təqibə, mühakiməyə məruz qalmasını istisna edir. Problemin təklif olunan variantında isə sadəcə inzibati həbs müddətinin cinayət cəzasından çıxılması şəxsin iqiqat cəzalandırılmasına yol verməsə də, onun təkrarən eyni əməl üstündə təqib olunması və mühakimə edilməsi kimi təzahür edən 7-ci protokolun 4-cü maddəsinin pozuntularını aradan qaldırmır. Belə vəziyyətlərdə Avropa Məhkəməsinin presedentinin ortaya qoyduğu problemin həll edilməsi yolu həm məhkəməyəqədər icraatda, həm də məhkəmə baxışı mərhələsində cinayət işi üzrə icraata (cinayət təqibinə) xitam verilməsidir. Bu zaman iş üzrə icraata xitam verilməsinin əsası kimi məhz Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü

maddəsində göstərilən hüquq çıxış etməlidir. Ancaq bu yol, yəni əvvəllər inzibati həbs cəzasına məruz qalmış şəxsin bu fakt cinayət işi üzrə icraatı aparan orqanlara bəlli olduğu andan cinayət təqibindən qəti şəkildə azad olunması qeyd olunan hüququn gözlənilməsinin isbatı kimi çıxış edə bilər.

Deyilənə misal olaraq Avropa Məhkəməsinin Serqey Zolotuxinin barəsində qərar da istinad elədiyi Ziqarellanın İtaliyaya qarşı işini göstərmək olar.

Avropa Məhkəməsi Ziqarellanın iddiası üzrə çıxardığı 3 dekabr 2002-ci il tarixli qərar da qeyd etmişdi ki, iddiaçının birinci cinayət təqibinin yekununda qəti və son qərar əsasında bəraət qazanmasından sonra onun barəsində yenidən cinayət işi açılsa da, iş üzrə icraatı aparan məhkəmə bu hal ona məlum olduğu andan Ziqarellanın eyni əmələ görə təkrar təqibinə son qoymuşdu. Bu üzdən Avropa Məhkəməsi Ziqarellanın Avropa Məhkəməsinin 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinin pozulmasının qurbanı olmadığı qənaətinə gəlib, onun iddiasına baxmaqdan imtina etmişdi.<sup>1</sup>

Ziqarellanın işi ilə Zolotuxinin işini müqayisə etdikdə görürük ki, ikinci işdə Avropa Məhkəməsinin əks nəticəyə gəlməsinə təsir göstərən səbəblərdən biri cinayət işi üzrə icraatı aparan orqanların Zolotuxinin əvvəl eyni əmələ görə inzibati cəzaya məruz qaldığını bildikləri halda cinayət təqibini davam etdirmələri olmuşdu.

Odur ki, bu işlərin işığında təcrübəmizdə formalaşan mövqe, yəni əvvəl çəkilmiş inzibati həbs müddətinin cəzadan çıxılması üsulu bütün vəziyyətlərdə qaneedicilə sayıla bilməz, çünki cinayət məsuliyyətinə əsas olan əməlin mahiyyət etibarlı ilə həm də inzibati xəta kimi təsnif edildiyi hallarda şəxsin ikinci dəfə eyni hüquq pozuntusuna görə mühakiməyə cəlb olunması qanunazidd xarakter alır və belə qanunsuz təqib (deməli həm də şəxsin bu fəaliyyətin doğurduğu mərhumiyyətlərə düçar olması) cinayət cəzasının təyin edilməsi məsələsi həll olunan mərhələyə qədər uzanır. Daha düzgün seçim şəxsin əvvəl eyni əmələ (inzibati xəta ilə müqayisə edilə biləcək kriminal hərəkət və ya hərəkətsizliyə) görə inzibati cəzaya məruz qalması faktı icraatı aparan orqana məlum olduğu andan onun barəsində cinayət təqibinə son qoyulmasıdır.

İtaliya məhkəməsi Ziqarellanın barəsində ikinci cinayət təqibinə xitam verərkən İtaliya Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 649-cü maddəsində təsbit edilmiş normaya əsaslanmışdı. Bu norma onun məzmunundan göründüyü kimi, mahiyyətə Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinə təkrarlayır:

Cinayət məhkəməsinin yekun hökmü və ya qərarı ilə təqsirsiz bilinmiş və ya məhkum edilmiş hər hansı şəxs eyni cinayət əməlinə görə təkrar məhkum edilə bilməz, hətta onun mühakiməsi tövsif, ciddilik dərəcəsi və baş vermə halları nöqtəyi-nəzərindən fərqli əsasda həyata keçirilsə belə...

Lakin buna baxmayaraq yeni məhkəmə icraatına başlanılıbsa, məhkəmə prosesin hər hansı mərhələsində müttəhimə bəraət qazandırılmalı və ya onu sərbəst buraxılmalı və hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində bunun səbəblərini qeyd etməlidir.<sup>2</sup>

Söylədiklərimizə etiraz edənlər məhz bu fakta istinad edib, deyə bilərlər ki, İtaliya Məhkəməsinə bu ölkənin prosessual qanunvericiliyi imkan verdiyi üçün o, Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində göstərilən hüquqa görə (yəni konkret bu əsasla) Ziqarellanın cinayət təqibinə xitam vermişdi. Ölkəmizin Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin cinayət təqibini istisna edən hallara

1. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin rəsmi internet saytından ([/www.echr/coe.int/documents/decisions/htm](http://www.echr/coe.int/documents/decisions/htm)) götürülmüş Ziqarellanın İtaliyaya qarşı iddiası üzrə qərardan  
2. Həmin yerdə

dair normalarında isə belə əsas müəyyən olunmayıb. Odur ki, belə vəziyyətlərdə bilavasitə təkrar cəzalandırmanı və məhkumetməni qadağan edən Konvensiya hüququna əsaslanmaqla cinayət təqibinə xitam vermək mümkün deyil.

Hesab edirik ki, bu etirazlar əsaslı sayıla bilməz. Çünki, Azərbaycan Respublikası CPM-in 39.1.6-cı maddəsi bizim fikrimizcə məhz belə halı nəzərdə tutur. Sadəcə həmin normanı təfsir edərkən onu, əhatə dairəsi ancaq cinayət prosesi hüdudları daxilində qəbul edilən qərarlarla məhdudlaşan müddəə kimi başa düşmək lazım deyil (Məsələn, Cəfər Mövsumovun redaktəsi ilə 2003-cü ildə hazırlanmış «Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin Kommentariyasında», habelə Cəfər Mövsumovun, Bəhruz Kərimovun və Ərşad Hüseynovun redaktəsi ilə 2007-ci ildə nəşr edilmiş həmin məcəllənin kommentariyasında CPM-in 39.1.6-cı maddəsinə görə təkrar cinayət təqibini istisna edən qərarlar sırasına şəxsin barəsində əvvəl çıxarılmış məhkəmə hökmü; cinayət işi üzrə icraata xitam vermə haqqında məhkəmə qərarı; tibbi və ya tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi barədə məhkəmə qərarı; xüsusi ittiham qaydasında şikayətin öz icraatına qəbul edilməsindən imtina olunması barədə məhkəmə qərarı, habelə xarici dövlətin məhkəməsinin anoloji qərarları, yəni müstəsna olaraq cinayət mühakiməsi çərçivəsində qəbul edilmiş qərarlar daxil edilir).<sup>1</sup>

Zənnimizcə, CPM-in 39.1.6-cı maddəsinin tam mənasını hasil etmək üçün Avropa Məhkəməsinin presedentlərinə, o cümlədən yuxarıda şərh etdiyimiz qərarlarda yürüdülmən mülahizələrə də əsaslanmaq faydalı olardı. Həmin presedentlərin işığında isə CPM-in 39.1.6-cı maddəsi S.Zolotuxinin işində ortaya çıxan və buna oxşar halları da əhatə edən Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsindəki hüquqa dair təminatları tam həcmdə özündə əks etdirən norma kimi başa düşülməlidir (yəni CPM-in sözügedən maddəsi yuxarıda istinad edilmiş kommentariyalarda göstərilənlərlə yanaşı, həm də şəxsin barəsində inzibati həbs tənbehinə məruz qalması haqqında qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı olduğu halda, onun həmin əməl üstündə cinayət qaydasında təqib olunmasına qadağa qoyan norma kimi təfsir olunmalıdır).

Digər tərəfdən nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası əsas qanun və referendumla qəbul edilmiş aktlar istisna olmaqla, milli qanunvericiliyimizlə müqayisədə ölkəmizin qoşulduğu beynəlxalq müqavilələrin, yəni o cümlədən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının hüquqi qüvvəsinin

1.»Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin kommentariyası» Cəfər Hacı Həsən oğlu Mövsumovun redaktəsi ilə, «Diqesta» nəşriyyatı, Bakı, 2003; səh.113; «Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin kommentariyası», Cəfər Mövsumovun, Bəhruz Kərimovun, Ərşad Hüseynovun redaktəsi ilə, «Diqesta» nəşriyyatı, Bakı, 2007-ci il, səh.101

üstünlüyünü tanıyır (maddə 151).<sup>1</sup>

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Plenumu isə 30 mart 2006-cı il tarixli 5 №-li qərarında məhkəmələrə işlərə baxarkən Avropa Məhkəməsinin presedentlərinə istinad etməyi tövsiyyə edir (2-ci bəndin 3-cü abzası).<sup>2</sup> Odur ki, şərh etdiyimiz halda da cinayət işi üzrə icraatı aparan orqanlar, o cümlədən məhkəmələr Avropa Məhkəməsinin Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinə verdiyi təfsirlərə birbaşa istinad etməklə şəxs barəsində cinayət təqibinə xitam verilməsi məsələsini həll

edə bilər (unutmaq ki, Zolotuxinin işində Avropa Məhkəməsi Rusiya Federasiyasının prosessual qanunvericiliyində Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində göstərilən hüququ əks etdirən əsasın olub-olmamasını araşdırmadan, yəni həmin fakta əhəmiyyət belə vermədən bəraətin Zolotuxinə məhz bu əsasla verilməli olduğunu söyləmişdi).

Baxılan kontekstdə toxunmaq istədiyimiz ikinci məsələ intizam cəzası qismində şəxsin həbsə məruz qalmasından sonra onun həmin əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasının 7-ci protokolun 4-cü maddəsində təsbit edilən hüquq nöqtəyi-nəzərindən yolverilməz olub-olmamasının araşdırılmasıdır. Serqey Zolotuxinin işi üzrə qərarda Avropa Məhkəməsinin Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsi ilə bağlı söylədiyi bir sıra fikirlər universal xarakter daşdığından onları baxdığımız ikinci mövzuya da şamil etmək olar. Lakin konkret bu məsələ ilə bağlı presedent kimi Engelin Hollandiyaya qarşı işi daha münasibdir, çünki həmin işdə Avropa Məhkəməsi məhz intizam məsuliyyəti məsələsinin mühüm aspektlərinə Konvensiyanın müddəalarından çıxış etməklə qiymət vermişdir.

Avropa Məhkəməsi Hollandiya silahlı qüvvələrinin giziri Enqelin və qeyrilərinin Hollandiyaya qarşı iddiaları üzrə 30 aprel 1976-cı il tarixli qərarında ərizəçilərin onlara qarşı törədildiyini iddia etdikləri pozuntuları Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsi baxımından araşdırmasa da (7 sayılı protokol ancaq 22 noyabr 1984-cü ildə imzalanıb), hər halda Konvensiyanın 5 və 6-cı maddələrində nəzərdə tutulan müvafiq olaraq şəxsi azadlıq və toxunulmazlıq, habelə ədalətli məhkəmə araşdırması hüquqlarına nəzərən intizam həbsi cəzasını təhlil edib, bununla bağlı ikiqat cəzalandırmanı qadağan edən hüququn qavranılması üçün də yarayan mühüm açıqlamalar vermişdi.

---

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası

2. Ədalət Mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Avropa Konvensiyası müddələrinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin tətbiqi haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 30 mart 2006-cı il tarixli qərarı. «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı. Bakı, 2006-cı il, səh.6

İlk növbədə beynəlxalq məhkəmə hərbi qulluqçunun istər məhkəmə, istər səlahiyyətli hərbi rəislərin qərarları əsasında intizam qaydasında ciddi həbsə məruz qalmasının Konvensiyanın 5-ci maddəsinin təsbit etdiyi azadlıqdan məhrum etmə anlayışı ilə əhatə olunduğunu söylədi (ciddi həbs bizdə hərbi qulluqçulara tətbiq olunan intizam həbsi ilə anoloji).<sup>1</sup>

Məhkəmə qeyd etdi ki, «Dövlətin üzərinə 5-ci maddədə qoyulan öhdəliklər mülki və hərbi vətəndaşlara eyni tərzdə tətbiq edilmir. Mülki vətəndaşa dair tətbiq edildikdə, azadlıqdan məhrum etmə kimi qiymətləndirilə bilindikdə, intizam cəzaları və ya tədbirlər hərbi qulluqçuya qarşı tətbiq edildikdə eyni xüsusiyyətlərə malik olmaya bilər. Lakin onların tətbiqi nəticəsində Konvensiyanın üzvü olan ölkələrdə hərbi qüvvələrdə qəbul olunmuş normal şəraitlərdə dəyişikliklərə gətirdikdə həmin intizam cəzaları və ya tədbirlər 5-ci maddənin əhatə dairəsinə daxil olur. Bunun belə olub-olmamasını müəyyən etmək üçün, bütün faktorlar nəzərə alınmalıdır, məsələn sözü gedən cəzanın və ya tədbirlərin təbiəti, müddəti və təsiri və ya tətbiqi üsulu».<sup>1</sup>

Məhz bu meyarlardan çıxış edərək məhkəmə hər hansı qapalı sahədə (otaqda) təcrid olunma ilə müşayiət edilməyən yüngül və ağırlaşdırılmış həbs tədbirlərindən fərqli olaraq, Enqelin intizam xətasına görə 2 gün müddətinə ciddi həbs olunmasını azadlıqdan məhrum etmə kimi qiymətləndirdi.

Buna dair nəticəyə gəldikdən sonra məhkəmə intizam qaydasında cəzalandırma prosedurunun Konvensiyanın 6-cı maddəsində təsbit edilən «cinayət qaydasında ittiham olunma» («cinayət məsuliyyətinə cəlb olunma») formuləsinə aid olub-olmadığını və həmin maddədə nəzərdə tutulan ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun müdafiəsi altına düşüb-düşmədiyini araşdırdı və bu zaman qeyd olunan məsələlərin həllini şərtləndirən universal meyarları müəyyən etdi.

İlk öncə məhkəmə onu qeyd etdi ki, hər hansı hüquq pozuntusunun Konvensiyanın məqsədləri baxımından cinayət sferasına aid edilməsi üçün onun milli qanunvericilikdə intizam xətası və yaxud cinayət əməli kimi təsnifləşdirilməsi rol oynamır. Bu məsələnin həllinə təsir göstərən əsas əlamətlər (meyarlar) hüquq pozuntusunun xarakteri, habelə ona görə nəzərdə tutulan sanksiyanın növü və ağırlığıdır.

Burada da Zolotuxinin işində olduğu kimi məhkəmə mövqeyini belə ifadə etdi: «qanunun aliliyini qəbul edən cəmiyyətdə, təbiətinə, müddətinə və icra formasına görə əhəmiyyətli zərərin vurulmasına gətirməyənlər istisna olmaqla, cəzalandırma tədbiri kimi

---

1.»Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi» Avropa Şurasının İnformasiya Ofisi. «Çaşıoğlu» nəşriyyatı, Bakı, 2004-cü il, 1-ci cild səh. 491

tətbiq edilən azadlıqdan məhrumetmə «cinayət» sahəsinə aid edilir»,<sup>1</sup>yəni ümumi yanaşmaya görə, Konvensiyanın 5-ci maddəsi baxımından azadlıqdan məhrumetmə sayıla biləcək tədbirlə (o cümlədən ciddi intizam həbsi ilə) cəzalandırılan hüquq pozuntuları, hətta milli qanunvericilikdə intizam xətası kimi təsnifləşdirilsə də, «cinayət sferasına» aid edilir.

Lakin beynəlxalq məhkəmə belə təfsir verməsinə baxmayaraq, azadlıqdan məhrumetmə kimi qəbul etdiyi ciddi həbslə cəzalandırılmış Enqelin törətdiyi intizam xətasını və onunla bağlı aparılmış intizam prosedurunun «cinayət qaydasında ittiham olunma» anlayışına və Konvensiyanın 6-cı maddəsinin müdafiəsinin şamil olduğu sahəyə aid etmədi.

Avropa Məhkəməsinin belə nəticəyə gəlməsini şərtləndirən amillər rolunda yuxarıda gətirilən meyarlar çıxış etmişdi. Məhkəmə o qənaətə gəldi ki, Enqelin məruz qaldığı ciddi həbs azadlıqdan məhrumetmə sayılsa da belə, onun cəmi 2 gün sürməsi ərizəçinin intizam qaydasında cəzalandırılmasını «cinayət qaydasında məsuliyyətə cəlb olunma» ilə eyniləşdirməyə əsas vermir («cənab Enqelə qarşı tətbiq edilmiş azadlıqdan məhrumetmə «cinayət» qanunvericiliyinə aid edilməsi üçün çox qısamüddətli idi»<sup>2</sup>). Baxılan işdə Konvensiyanın 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun pozulduğunu söyləmək üçün isə intizam cəzasının tətbiqi ilə bağlı aparılmış prosedurun Konvensiyanın məqsədləri baxımından «cinayət sferasına» aid edilməsi başlıca şərt idi. Odur ki, Avropa Məhkəməsi həmin halla bağlı Konvensiyanın 6-cı maddəsinin pozulmaması haqqında qərar qəbul etdi.

İlk baxışdan elə təsəvvür yarana bilər ki, şərh edilən işin araşdırdığımız ikiqat cəzalandırmanı qadağan edən hüquqla heç bir əlaqəsi yoxdur. Əslində belə deyil. Ona görə ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsi ilə bağlı məsələdə olduğu kimi 7-ci protokolun 4-cü maddəsinin tətbiqi üçün də intizam cəzasının təyin edilməsi prosedurunun həmin maddənin məqsədləri baxımından «cinayət sferasına» aid edilməsi, yəni cinayət təqibi kimi qiymətləndirilməsi zəruri şərtidir.

Odur ki, Enqelin iddiası üzrə qəbul edilmiş qərardan çıxış etməklə demək olar ki, 2 gün müddənə intizam həbsi ilə cəzalandırılmış şəxsin həmin cəzaya səbəb olmuş eyni hərəkətə görə sonradan cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinin pozulduğunu iddia etmək üçün əsas

1.»Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi» Avropa Şurasının İnformasiya Ofisi. «Çaşıoğlu» nəşriyyatı, Bakı, 2004-cü il, 1-ci cild səh. 503

2. Həmin yerdə səh. 504.

vermir. Çünki, 2 günlük intizam həbsi qısamüddətli olduğundan şəxs üçün ciddi mərhumiyyətlər yaratmır və bu üzdən onun tətbiqi ilə bağlı proseduru cinayət sferasına aid etmək olmaz. Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində təsbit edilən hüquq isə qeyd etdiyimiz kimi şəxsi cinayət qaydasında (cinayət proseduru çərçivəsində) təkrarən məhkum olunmaqdan və cəzalandırılmaqdan qoruyur, yəni həmin hüququ şəxsə şamil etmək üçün hər iki halın, o cümlədən intizam qaydasında birinci cəzalandırılmanın Konvensiyanın məqsədləri baxımından cinayət təqibi, cinayət məsuliyyətinə cəlb olunma kimi qiymətləndirilməsi tələb olunur.

Başqa bir işdə Avropa Məhkəməsi hətta 5 günlük ciddi intizam həbsini şəxs üçün əhəmiyyətli mərhumiyyətlər törədən kifayət qədər davamlı müddət saymamışdı (11 dekabr 1976-cı ildə baxılmış Eqqsin İsveçrəyə qarşı işi).<sup>1</sup>

Bu işlərdən belə nəticə çıxarmaq olar ki, hər halda 5 günə qədər intizam qaydasında şəxsin həbsə məruz qalmasını Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinin mənası nöqtəyindən nəzərdən cinayət təqibi adlandırmaq olmaz.

Lakin bir tərəfdən istinad edilən işlərin Avropa Məhkəməsinin 7-ci protokola qədərki təcrübəsinə aid olması, digər tərəfdən məhkəmənin Zolotuxinin işi üzrə ən son dövrdə çıxardığı qərarla 3 günlük inzibati həbs tənbehini cinayət sferasına aid etməsi bizi tədqiq edilən məsələ ilə bağlı birmənalı nəticələr çıxarmaqdan çəkindirir.

Doğrudan da axı baxılan kontekstdə cinayət qanununun inzibati qanunvericiliklə olduğu kimi, intizam məsuliyyətini nəzərdə tutan normativ aktlarla da kəşşiyi nöqtələr mövcuddur.

Məsələn, hərbi qulluqçunun ağır nəticələrə səbəb olmaqla daxili xidmət nizamnamə qaydalarını pozması, cinayət məsuliyyəti yaratsa da (AR CM-in 337-ci maddəsi), həmin əmələ görə onun intizam qaydasında 10 günədək müddətə həbs olunması da istisna edilmir (bu, həmin maddənin dispozisiyasında göstərilən hərəkətlər üzündən meydana gələn halların ağır nəticə kimi qiymətləndirilib-qiymətləndirilməməsindən asılıdır). Ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin İntizam Nizamnaməsi intizam cəzası qismində həbsin tətbiqinə əsas yaradan konkret halları göstərmədiyindən, cinayət məsuliyyətinə səbəb olan hər hansı əmələ görə, hərbi qulluqçunun bu növ məsuliyyətlə yanaşı həm də intizam qaydasında həbsə məruz qalması mümkündür. (İntizam Nizamnaməsi, maddə 43) Bu nəticə həm də İntizam Nizamnaməsinin 46-cı maddəsindən irəli gəlir. Belə ki, həmin maddəyə görə «törətdiyi cinayət üçün intizam cəzası almış hərbi qulluqçu cinayət

1.Р”oPSPSa P“oPjPëePS. «PиCfC,ePIoPrPëC,eP»CH Pиo EPICToPiePNëCfPëoPNë PъoPSPIePSC†PëPë o P·aC%oPëC,e PiCБаPI C‡eP»oPIePëa».PÿoPIeC, EPICToPiC<,PÿC,aCБаCfP±CfCБаPi,2000Pi., CfC,CБа.39

məsuliyyətindən azad edilmir».<sup>1</sup>

Bu müddəə istənilən cinayətin hərbi qulluqçu üçün həm intizam, həm də cinayət məsuliyyətinə əsas ola bilməsinin düzünə təsdiqidir.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, intizam qaydasında həbs cəzası inzibati həbs tənbehindən mahiyyət baxımından demək olar ki, heç nə ilə fərqlənmir. Hər halda nə təbiətinə, nə ağırlığına, nə də ki, icra üslubuna görə hərbi qulluqçunun intizam qaydasında həbs olunmasının, mülki şəxsin inzibati qaydada eyni müddətə həbsindən daha az mərhumiyyətlər yaratdığını söyləmək mümkün deyil. (hər iki halda həbsə məruz qalanlar adi şəraitdə göstərdikləri fəaliyyətdən,

yaşam tərzindən məhrum edilir və cəmiyyətdən təcrid olunmaqla qapalı şəraitdə (kamerada) mühafizə altında saxlanılırlar.)

Belə olan halda, əgər Zolotuxinin işi ilə analogiya aparsaq, mümkün deyilmi ki, hərbi qulluqçunun həm intizam, həm cinayət məsuliyyəti yaradan fakta görə intizam qaydasında müəyyən (məsələn, 3 gün və daha artıq) müddətə həbsdə məruz qalmasından sonra həmin əməl üstündə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində təsbit edilən təkrar məhkumetməni və cəzalandırmanı qadağan edən hüququn pozulması kimi çıxış etsin?

Konkret bu məsələ ilə bağlı Avropa Məhkəməsinin presedent təcrübəsi formalaşmadığından onun qərarlarına istinadən qəti fikir söyləmək mümkün olmasa da, hər halda belə bir nəticəni birmənalı olaraq istisna etmək də olmaz (ən azından Zolotuxinin işi üzrə çıxarılmış qərarla 7-ci protokolun 4-cü maddəsinə verilən təfsirlərə görə).

Məsələyə bu cürə yanaşdıqda intizam və cinayət məsuliyyətinin toqquşması problemi ilə bağlı formalaşmış hüquq təcrübəsini mübahisəsiz qəbul etmək olmur.

Bu təcrübə isə yuxarıda istinad edilən İntizam Nizamnaməsinin 46-cı maddəsindən qaynaqlanır (hansı ki, şəxsin eyni əmələ görə həm intizam, həm də cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasını mümkün edir).

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi də şəxsin eyni hüquq pozuntusuna görə həm intizam, həm də cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasının mümkünlüyündən çıxış edir. Məhkəmənin bu məsələ ilə bağlı mövqeyini Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun «Məhkəmələr tərəfindən cinayət cəzalarının təyin edilməsi təcrübəsi haqqında» 2003-cü il 25 iyun tarixli qərarından görmək olar. Belə ki, həmin Qərarın 21-ci bəndində tövsiyyə olunur ki, məhkəmələr hökm çıxararkən şəxsin intizam qaydasında həbsdə

---

1. Azərbaycan Respublikasının hərbi nizamnamələri. «Adiloğlu» nəşriyyatı. Bakı, 2007-ci il, səh.18

saxlandığı eyni əmələ görə sonradan cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasını müəyyən edərlərsə, onun həbsdə saxlandığı müddəti cinayətə görə təyin edilən cəza müddətinə hesablasınlar.<sup>1</sup>

Göründüyü kimi, Plenum şəxsin əvvəllər eyni əməllə bağlı intizam qaydasında həbs cəzasını çəkməsini onun həmin əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasını istisna edən hal kimi deyil, ancaq cinayətə görə təyin edilən cəzanın müddətinin azaldılmasına təsir göstərən amil kimi qəbul edir və təklif etdiyi bu qaydanı belə vəziyyətlərin meydana gəldiyi bütün hallara aid edir. Halbuki, Avropa Məhkəməsinin baxdığı işlərdən gətirilən misallardan da görünür ki, izibati həbs tənbehi kimi, intizam qaydasında həbs cəzası da davamiyyətinə, icra üslubuna görə bəzən cinayət sferasına aid edilə (uzun çəkib, ciddi mərhumiyyətlərlə bağlı olduqda, törədilən hüquq pozuntusunun xarakteri buna imkan verdikdə), və yaxud bu sferaya aid olmayan hal kimi qəbul edilə bilər (qısa müddət çəkildə). Və aydındır ki, ikinci halda Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsinin pozulmasından danışmaq yersizdirsə, birinci halda nə vaxt ki, hüquq pozuntusu böyük ictimai-təhlükəli xarakterə malik deyil, buna görə təyin olunan intizam həbsi isə kifayət qədər uzunmüddətlidir, intizam cəzasını çəkmiş şəxsin sonradan həmin əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması artıq Konvensiyanın adı çəkilən normasının pozulması kimi təzahür edə bilər. Deməli, bu halda sadəcə cinayət cəzasının intizam həbsinin müddətinə müvafiq surətdə azaldılması ilə kifayətlənmək mümkün deyil. Çünki Konvensiyanın 7-ci protokolunun 4-cü maddəsində nəzərdə tutulan hüquq yuxarıda qeyd olunduğu kimi, təkə şəxsin ikiqat cəzalandırılmasını deyil, həm də onun təkrar mühakiməyə, təqibə məruz qalmasını qadağan edir. Belə vəziyyətlərdə, yəni cinayət işi üzrə

icraatın gedişində şəxsin əvvəllər həmin əmələ (xarakterinə və ictimai-təhlükəlilik dərəcəsinə görə intizam xətası ilə müqayisə edilə biləcək cinayətə) görə səlahiyyətli orqanın (hərbi rəisin) qəti qərarı əsasında kifayət qədər uzunmüddətli intizam qaydasında həbs cəzasını çəkməsi müəyyən olunduqda, həmin andan cinayət təqibinə Azərbaycan Respublikası CPM-in 39.1.6-cı maddəsinə, və yaxud birbaşa Konvensiyaya istinadən xitam verilməsi Avropa Konvensiyasının 7-ci protokolun 4-cü maddəsində təsbit edilən hüquq baxımından daha məqsədmüvafiq deyilmi?

Gəldiyimiz bu nəticədən çıxış edərək Azərbaycan Respublikası CM-in 333.1-ci maddəsində yer alan bir cinayət tərkibinə münasibətimizi bildirmək istərdik.

---

1.»Məhkəmələr tərəfindən cinayət cəzalarının təyin edilməsi təcrübəsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2003-cü il 25 iyun tarixli qərarı. «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı. Bakı, 2003-cü il, səh.18

Həmin maddəyə görə çağırış üzrə hərbi qulluqçunun altı ay ərzində təkrarən üç gündən az müddətə öz hərbi hissəsini və ya xidmət yerini özbaşına tərk etməsi, həmçinin üzürlü səbəblər olmadan öz xidmət yerinə vaxtında gəlməməsi bir ilədək müddətə intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama ilə cəzalandırılır.<sup>1</sup>

Maddənin dispoziyasından görüldüyü kimi, bu cinayət tərkibinin yaranması üçün çağırış üzrə hərbi qulluqçunun 6 ay ərzində eyni əməli təkrar törətməsi tələb olunur. Bu isə o deməkdir ki, birinci hadisə və ümumiyyətlə 3 gündən az müddətə xidmətdən yayınma özü-özlüyündə cinayət kimi deyil, intizam məsuliyyətinə səbəb olan xəta kimi çıxış edir. Təsadüfi deyil ki, bunu nəzərə alan bəzi müəlliflər həmin cinayətin şərhini verərkən birinci hadisə ilə əlaqədar təyin edilmiş intizam cəzasının götürülməsini 6 ay ərzində törədilən təkrarçılığa görə də cinayət məsuliyyətini istisna edən hal kimi qiymətləndirirlər.

Məsələn A.Q.Qornının redaktəsi altında hazırlanmış «Hərbi cinayətlərə görə cinayət məsuliyyəti haqqında Qanunun kommentariyası»nda göstərilir ki, «əgər özbaşına getməyə (üzürlü səbəblər olmadan gəlməməyə) görə təyin olunmuş intizam cəzası İntizam Nizamnaməsində müəyyən edilmiş qaydada götürülərsə, belə özbaşına getmə (gəlməmə) halı özbaşına getmənin təkrarçılıq əlaməti üzrə tövsifi zamanı nəzərə alın bilməz»<sup>2</sup>

Eyni fikir Aqşin Quliyevin «Hərbi xidmət əleyhinə olan cinayətlərin şərhini» kitabında ifadə edilmişdir.<sup>3</sup>

Həmin müəlliflərə görə, birinci hadisəyə görə intizam cəzasına məruz qaldığı hallarda bu cəzanın hərbi qulluqçunun üzərindən götürülməməsi cinayət tərkibinin yaranmasını şərtləndirən zəruri əlamətdir.

Avropa Məhkəməsinin presedentlərinə əsasən yuxarıda söylədiyimiz fikirlər isə (intizam cəzası qismində həbs çıxış etdikdə) bizi tamamilə əks nəticə çıxarmağa sövq edir.

Hesab edirik ki, şəxs birinci hadisəyə görə intizam qaydasında həbs cəzasını çəkdikdən sonra (istər bu cəza götürülsün, istər götürülməsin) həm buna, həm də 6 ay ərzində törətdiyi ikinci belə fakta görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunduqda, vahid cinayət əməlini təşkil edən elementlərdən birinə (cinayətin bir hissəsinə) görə təkrar təqibə və cəzalandırmaya məruz qalır.

---

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi. «Diqesta» nəşriyyatı. Bakı.2007-ci il.

2. P—aPəoPS oP± CfPioP»oPIPSoPNə oC,PIeC,CİC,PIePSPSoCİC,Pë P·a PİoPëPSCİPcPëe PiCBeCİC,CfPiP»ePSPëCİİ. P.ЛoPjPjePSC,aCБPëPNə. P.ИoPr CBePr. A.P“·P“oCБPSoPio.



Рәһмәтullаһуға, «P»P-PraC,eP»CHBCFC,PIO «P»CBPëPrPëC»eCFCPaCII P»PëC,eCThaC,CfCTha», P»HOCFCPëPIa, 1986 Pi., səh.54

3.Aqşın Quliyev. «Hərbi xidmət əleyhinə olan cinayətlərin şərhli». «Qanun» nəşriyyatı. Bakı, 2001-ci il, səh. 93

Məsələyə belə yanaşdıqda, çağırış üzrə hərbi qulluqçuya birinci hadisəyə görə təyin edilmiş intizam cəzasının (həbsin) onun üzərindən götürülməməsi cinayət tərkibinin mövcudluğunu şərtləndirən əlamət kimi deyil, əksinə bunu istisna edən hal kimi qiymətləndirilməlidir.

Ümumiyyətlə, istər hərbi qulluqçunun üzərindən birinci hadisəyə görə intizam qaydasında çəkdiyi həbs cəzası götürülsün, istərsə də götürülməsin, hər bir halda onun yenidən, həm də bu xəyata görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması Konvensiyanın 7-ci protokolun 4-cü maddəsində təsbit edilən eyni əmələ görə təkrar təqibi və cəzalandırmanı qadağan edən hüququnun pozulması kimi özünü göstərəcəkdir.

Düşünürük ki, məntiqə görə də intizam xətası (inzibati xəta) kimi təsnifləşdirilən eyni hərəkətin (hərəkətsizliyin) müəyyən dövr ərzində təkrarən törədilməsi onun intizam xətası (inzibati xəta) olaraq müəyyən edilmiş təbiətini dəyişdirmir və onu cinayətə çevirmir (məsələn, dəfələrlə törədilmiş xırda talama, əgər bunlar vahid niyyətlə əhatə olunmursa, elə xırda talama, yəni inzibati xəta olaraq qalır). Odur ki, CM-in 333.1-ci maddəsinin dispozisiyasındakı cinayət kimi formulə edilmiş tərkiblərdə əslində məhz intizam xətası və yaxud inzibati xəta şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına əsas verən kriminal əməl kimi çıxış edir. Belə hallarda eyni hüquq pozuntusunu təkrar törətmiş şəxsə qarşı həmin intizam icraatı çərçivəsində daha sərt cəza tədbirinin tətbiq edilməsi üçün imkanların nəzərdə tutulması daha düzgün olardı (necə ki İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 34.1.2-ci maddəsində eyni xətanın il ərzində təkrar törədilməsi inzibati məsuliyyəti ağırlaşdıran hal kimi təsbit edilib).

Rusiya Federasiyasının 24 may 1996-cı ildə qəbul edilmiş yeni Cinayət Məcəlləsinə də haqqında danışdığımız cinayət tərkibi artıq daxil edilməyib.<sup>1</sup>

Əslində ölkəmizin də yeni Cinayət Qanunu cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün əvvəlcə inzibati məsuliyyətə cəlb olunmanın (inzibati xətanın törədilməsinin) zəruri şərt kimi göstərildiyi araşdırılan əmələ oxşar cinayət tərkiblərindən imtina edib. Bu fikri təsdiq etmək üçün 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dək qüvvədə olmuş CM-in 78 (qanunsuz olaraq xaricə getmə və qanunsuz olaraq Azərbaycan Respublikasına gəlmə), 158 (qadağan olunmuş fəaliyyətlə məşğul olma, yaxud lisenziya qaydalarını pozma), 161 (qanusuz ov etmə) və yeni CM-in müvafiq olaraq 318 (Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədini qanunsuz olaraq keçmə), 192 (qanusuz sahibkarlıq), 258-ci (qanusuz ov etmə) maddələrini müqayisə etmək kifayətdir.

1.Рәһмәтullаһуға, «P»P-PraC,eP»CHBCFC,PIO «P»CBPëPrPëC»eCFCPaCII P»PëC,eCThaC,CfCTha», P»HOCFCPëPIa,2007 Pi.

Hesab edirik ki, yuxarıda gətirilən mülahizələrə, həmçinin Cinayət Məcəlləsində cinayət tərkiblərinin formulə edilməsində rəhbər tutulan yanaşmanın ardıcıl olaraq gözlənilməsinə təmin etmək üçün haqqında danışdığımız tərkibin CM-in 333.1-ci maddəsindən çıxarılması və həmin maddədə nəzərdə tutulan ikinci cinayət tərkibinin yaranması üçün nəzərdə tutulan minimal xidmətdən yayınma müddətinin 2 günə endirilməsi daha məqsədemüvafiqdir.

Fikirlərimizi bölüşmək istədiyimiz daha bir məsələ hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzası ilə bağlıdır.

Azərbaycan Respublikası CM-in 50.1-ci maddəsində hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasının yalnız kontrakt (bağlaşma) əsasında hərbi xidmət keçən hərbi qulluqçular barəsində tətbiq edilməsi nəzərdə tutulur.

«Hərbi xidmət haqqında» Azərbaycan Respublikasının 03 noyabr 1992-ci il tarixli Qanununun 13-cü maddəsinin «ç» bəndinə və Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 3 oktyabr tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş «Hərbi xidmət keçmə haqqında» Əsasnamənin 27-ci bəndinə görə bağlaşma yolu ilə həqiqi hərbi xidmətə yalnız digər dövlətlərin vətəndaşları qəbul olunurlar.<sup>1</sup>

Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsi də adı çəkilən Əsasnamənin məhz həmin normasına istinad edərək məhkəmələrə ünvanladığı 29 iyun 2001-ci il tarixli 7-ÜŞ-60/2001 №-li icmal məktubunda hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasının Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına tətbiq edilməsini düzgün saymamış və bu cəzanı yalnız xarici ölkələrin vətəndaşlarına tətbiq etməyi məhkəmələrə tövsiyyə etmişdir.

Qeyd etməliyik ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin Hərbi Xidmət əleyhinə olan cinayətlər fəslində təsbit edilmiş bir sıra cinayətlərə görə müvafiq maddənin sanksiyasında yalnız intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama cəzası ilə hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzası (331.1, 331.2, 335.1, 340.1, 350.1); bəzi hallarda intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama və hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzaları ilə yanaşı azadlıqdan məhrumetmə cəzası (328.1, 329.1, 330.1, 337, 338.1 və s.) və yaxud yalnız hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzası ilə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulub (CM-in 341.1, 342-ci maddələri).

Nəzərə alsaq ki, intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama cəzası yalnız çağırış üzrə müddətli hərbi qulluqçulara (əsgər, matros və çavuşlara) tətbiq olunur, onda belə çıxır ki, hərbi xidmətdə olan zabit, gizir, müddətdən artıq xidmət edən hərbi qulluqçusu ikinci və üçüncü qrupa aid edilmiş cinayətləri törətdikdə, əgər əcnəbidirsə ona hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasını təyin etmək olar, lakin

---

1. Azərbaycan Respublikasının hərbi qanunlar toplusu. «Qanun» nəşriyyatı. Bakı, 2002-ci il

əgər həmin şəxs ölkəmizin vətəndaşı olarsa, artıq ona həmin cəzanı tətbiq etmək mümkün olmayacaq və onun barəsində sanksiyaya görə uyğun gələn ancaq azadlıqdan məhrumetmə cəzası təyin edilməlidir.

Daha da anlaşılmaz vəziyyət Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan zabit, gizir və yaxud müddətdən artıq xidmət edən hərbi qulluqçusu CM-in 331.1, 331.2, 335.1, 340.1, 350.1-ci maddələrində nəzərdə tutulan cinayətləri törətdikdə yaranır, çünki həmin şəxsə bu maddələrin sanksiyalarında göstərilən nə intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama cəzasını (çağırış üzrə müddətli hərbi qulluqçu olmadığına görə), nə də ki, Azərbaycanın vətəndaşı olduğundan hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasını tətbiq etmək, ümumiyyətlə törətdiyi cinayəti təsbit edən cinayət-hüquq normasının sanksiyası əsasında cəzalandırmaq mümkün olmur. Təcrübədən məlumdur ki, belə vəziyyətlərdə məhkəmələr CM-in 62-ci maddəsinə istinad etməklə təqsirləndirilən şəxsə sanksiyada nəzərdə tutulmayan daha yüngül cəzanı təyin etmək məcburiyyətində qalırlar. Halbuki, 62-ci maddə qanundakı boşluq üzündən meydana gələn çıxılmaz vəziyyətlərdə deyil, həmin maddədə göstərilən təqsirləndirilənin və yaxud törədilən əməlin ictimai təhlükəlilik dərəcəsini əhəmiyyətli dərəcədə azaldan müstəsna hallarda tətbiq olunmalıdır.

Belə vəziyyətin yaranmasının səbəbini ölkəmizin yeni cinayət qanunu hazırlanan zaman Rusiya Federasiyasının silahlı qüvvələrinin komplektləşdirilməsi üsulları ilə Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrinin komplektləşdirilməsi qaydaları arasında olan fərqli cəhətləri nəzərə almadan bu dövlətin qanunvericilik təcrübəsindən istifadə edilməsində görürük.

Hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasına dair Azərbaycan Respublikası CM-in 50-ci maddəsi ilə Rusiya Federasiyasının 51-ci maddəsi eyni məzmunadadır, yəni hər iki norma bu cəzanın kontrakt üzrə xidmət keçən hərbi qulluqçulara tətbiq edilməsini nəzərdə tutur. Lakin, əgər RF-in «Hərbi mükəlləfiyyət və hərbi xidmət haqqında» 06 mart 1998-ci il tarixli Qanununa görə bu ölkənin silahlı qüvvələrində çağırış üzrə xidmət keçən müddətli hərbi qulluqçular (əsgər, matros və çavuşlar) istisna olmaqla, qalan bütün digər hərbiçilər, yəni o cümlədən RF-in vətəndaşları olan zabitlər, gizirlər, miçmanlar və sairələri ilə hərbi xidmətin şərtlərini müəyyən edən müvafiq kontrakt bağlanırsa<sup>1</sup> və beləliklə haqqında danışdığımız cəza tədbiri həmin şəxslərə də şamil edilirsə, Azərbaycan Respublikası SQ-də kontrakt üzrə xidmətə yalnız xarici dövlətlərin vətəndaşları götürüldüyündən cinayət qanununun 50-ci maddəsi hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasının ölkə vətəndaşlarına

1. П. П. Писаров «О П. П. Писаров. Роль П. П. Писарова в истории Российской Федерации. М.: П. П. Писаров, 2000. С. 799».

tətbiq edilməsinin qarşısını alır.

Göründüyü kimi, xidməti vəziyyətinə görə aralarında heç bir fərq olmadıqda da belə eyni bir cinayəti törətmiş xarici ölkənin vətəndaşı ilə müqayisədə Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarından olan zabit, gizir, müddətdən artıq xidmət hərbi qulluqçusu bir çox hallarda (CM-in 329.1, 330.1, 337, 338.1, 341.1, 342 və s. cinayətləri törətdikdə) daha əlverişsiz vəziyyətə düşür, çünki CM-in 50-ci maddəsi hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasının təyin olunmasının qarşısını almaqla qeyd olunan hallarda onu daha sərt cəzaya - azadlıqdan məhrum etməyə məruz qoyur.

Azərbaycan Respublikasının 14 iyul 2000-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 132-135-ci maddələrində göstərilən hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasının icra mexanizminə və bu cəzaya məhkum olunmuş şəxslər üçün müəyyən edilmiş mərhumiyyətlərə nəzər yetirsək görürük ki, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarından olan zabit, gizir və miçmanlar, müddətdən artıq xidmət edən hərbi qulluqçularına haqqında danışdığımız cəzanın tətbiq edilməsinə onun icrası nöqtəyi-nəzərindən əngəl ola biləcək hər hansı bir əsas yoxdur. Cəzaların İcrası Məcəlləsinin göstərilən maddələrinin məzmunundan çıxardığımız nəticəyə görə, hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasının tətbiq edilməsindən ötrü əsas şərtlər məhkumun əcnəbi və yaxud ölkəmizin vətəndaşı olması deyil, onun zabit, gizir, miçman və yaxud müddətdən artıq xidmət edən hərbi qulluqçusu heyətinə aid olmasıdır.<sup>1</sup> Çünki hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzası elə mərhumiyyətlərdən təşkil olunub ki (əmək haqqından 20%-dək tutulma, cəzanın icrası dövründə vəzifədə və rütbədə irəli çəkilməyin qadağan olunması, cəza müddətinin növbəti rütbənin verilməsi üçün hesablanan xidmət illərinə daxil edilməməsi), onların tətbiqi ancaq müvafiq vəzifəsi, rütbəsi, xidmətdə irəliləmək imkanları, məvacibi olan şəxslərə, yəni çağırış üzrə müddətli qulluqçular istisna olmaqla istənilən zabit, gizir, miçmana və müddətdən artıq xidmət edən hərbi qulluqçusuna münasibətdə mümkündür.

Beləliklə, gətirilən dəlillər əsasında çıxardığımız nəticə odur ki, hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasının tətbiqi ilə bağlı əcnəbi ilə Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı arasında fərqin qoyulmasına nə obyektiv əsaslara, nə də ki, adi məntiqə görə bəraət qazandırmaq mümkün deyil.

Bütün bunlar onu göstərir ki, hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasını nəzərdə tutan Azərbaycan Respublikası CM-in 50-ci maddəsi Konstitusiyamızda təsbit edilmiş bərabərlik hüququnu (maddə 25) pozur, eyni zamanda normativ-hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə-bərabər

---

1. Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsi.

münasibət) əsaslanması barədə Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin tələblərinə cavab vermir.

Bundan başqa hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasının tətbiqi ilə bağlı vəziyyət Avropa Konvensiyasının 14-cü maddəsinin tələbləri, habelə mahiyyət etibararı ilə həmin beynəlxalq hüquq norması ilə üst-üstə düşən Azərbaycan Respublikası CM-in 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan bərabərlik prinsipi nöqtəyi-nəzərindən də qaneedicisi sayıla bilməz.

Konvensiyanın həmin maddəsinə görə «Konvensiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqlardan istifadə cins, irq, rəng, dil, din, siyasi və ya digər baxışlar, milli və ya sosial mənşə, milli azlıqlara mənsubiyyət, əmlak vəziyyəti, doğum və ya digər hər hansı əlamətlərinə görə ayrı-seçkilik olmadan təmin olunmalıdır».<sup>1</sup>

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin təcrübəsinə görə Konvensiyanın 14-cü maddəsində sadalanan əlamətlərin siyahısı tam deyil, yəni təkcə normada birbaşa göstərilən əlamətlərə görə yox, digər hallara görə də Konvensiyada təsbit edilmiş hüquqlardan istifadədə ayrı-seçkiliyə yol verilməsi 14-cü maddə ilə qadağan olunur (Engel və başqalarının, Ceyms və başqalarının işləri üzrə qərarlar)<sup>2</sup>

Belə ki, Avropa Məhkəməsi yalnız şəxsiyyəti xarakterizə edən müəyyən əlamətlərə görə fərdlər arasında ayrı-seçkiliyin qoyulmasını 14-cü maddədə birbaşa göstərilməyən, lakin həmin normada təsbit edilmiş qayda ilə qadağan olunan hal kimi təsbit etmişdir. Kjeldsenin, Busk Madsenin və Pedersenin işində məhkəmə öz mövqeyini belə ifadə etmişdir: «14-cü maddə Konvensiya ilə təminat verilmiş hüquq və azadlıqlar sahəsində fərdləri və yaxud qrupları bir-birindən fərqləndirən insanın şəxsiyyətini səciyyələndirən əlamətlərə («vəziyyətə») görə ayrı-seçkiliyin qoyulmasını qadağan edir».<sup>3</sup>

Təhlil etdiyimiz vəziyyətdə əcnəbi ilə ölkə vətəndaşı arasında fərqin qoyulması, zənnimizcə heç bir obyektiv fərqləndirmə meyarına əsaslanmadığından, şəxsin fərdi xüsusiyyətlərindən (bu və ya digər ölkəyə mənsubiyyətindən) doğur və bu üzdən Konvensiyanın 14-cü maddəsi ilə (elə CM-in 6-cı maddəsində təsbit edilmiş prinsiplə) qadağan edilmiş ayrı-seçkilik kimi təzahür edir.

Odur ki, yuxarıda göstərilən mülahizələrə əsasən hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikası CM-in 50-ci maddəsində nəzərdə tutulan hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma cəzasının Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrində zabıt, gizir, miçman, müddətdən artıq xidmət edən hərbi qulluqçusu kimi xidmət keçən Azərbaycan

---

1. Hüquq Maarifçiliyi cəmiyyəti. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi. Şərhlər və normativ aktlar. Bakı, 2006-cı il. Səh.754

2. РъРѣРѣР»е Рге РŸаР»СЪРІРѣа. РџСЪеСѣРгеРѣС, С< ЕРІСЪоРіеР№СІРѣоРіо РŸСѣРга Ріо РџСЪаРІаРј РѣеР»оРіеРѣа. РŸаРѢРѣС, -РџеС, еСЪР±СѣСЪРі.»Р@СЪРѣРРѣСѣеСІРѣРѣР№ СѣРѣС, СЪ РџСЪеСІСІ. 2004Рі. сәһ.749
3. Həmin yerdə səh. 749

Respublikası vətəndaşlarına tətbiq edilməsini təmin etmək üçün həmin maddəyə müvafiq dəyişiklik edilməlidir.

***İstifadə edilmiş normativ-hüquqi aktların və ədəbiyyatın siyahısı:***

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi.
3. Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsi.
4. «Hərbi xidmət haqqında» Azərbaycan Respublikasının 03 noyabr 1992-ci il tarixli Qanunu.
5. Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrinin İntizam Nizamnaməsi .
6. Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 3 oktyabr tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş «Hərbi xidmət keçmə haqqında» Əsasnamə.
7. Hüquq Maarifçiliyi cəmiyyəti. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi. Şərhlər və normativ aktlar. Bakı, 2006-cı il.
8. «Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin kommentariyası» Cəfər Hacı Həsən oğlu Mövsumovun redaktəsi ilə, «Diqesta» nəşriyyatı, Bakı, 2003-cü il.
9. «Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin kommentariyası», Cəfər Mövsumovun, Bəhruz Kərimovun, Ərşad Hüseynovun redaktəsi ilə, «Diqesta» nəşriyyatı, Bakı, 2007-ci il.
10. Aqşin Quliyev. «Hərbi xidmət əleyhinə olan cinayətlərin şərhli». «Qanun» nəşriyyatı. Bakı, 2001-ci il
11. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin rəsmi internet saytından (/www.echr/coe.int/documents/decisions/htm) götürülmüş Zolotuxinin Rusiyaya və Ziqarellanın İtaliyaya qarşı işlər üzrə qərarlar
12. Ədalət Mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Avropa Konvensiyası müddələrinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin tətbiqi haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 30 mart 2006-cı il tarixli qərarı. «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı. Bakı, 2006-cı il.
- 13.»Məhkəmələr tərəfindən cinayət cəzalarının təyin edilməsi təcrübəsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2003-cü il 25 iyun tarixli qərarı. Bakı: «Hüquq ədəbiyyatı nəşriyyatı», 2003.
14. «Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi» Avropa Şurasının İnformasiya Ofisi. «Çaşıoğlu» nəşriyyatı, Bakı, 2004-cü il, 1-ci cild
15. Р”оРѢРѣР Sa Р”оРјРѣРѣРѢ. «РџСѣС, еРІоРгРѣС, еР»СЪ Ріо ЕРІСЪоРіеР№СІРѣоР№ РљоРѢРІеРѢСѣРѣРѣ о Р·аС%оРѣС, е РіСЪаРІ СѣеР»оРіеРѣа». РŸоРіеС, ЕРІСЪоРіС<, РŸС, аСЪаСІР±СѣСЪРі, 2000 Рі.
16. А.РљоСІСѣоРІ «ЕРІСЪоРіеР№СІРѣРѣР№ РŸСѣРг Ріо РџСЪаРІаРј РѣеР»оРіеРѣа». РѣР·РгаС, еР»СЪСІС, РІо «РњаСЪС, РѣРѢ». РњоСІРѣРІа, 2005 Рі.
17. Р—аРѣоРѢ оР± СѣРіоР»оРІРѢР№ оС, РіеС, СІС, РіеРѢРѢСІС, Рѣ Р·а РІоРѣРѢСІРѣРѣ РіСЪеСІС, СѣРіР»еРѢРѣСІ. РљоРјРјеРѢС, аСЪРѣР№. РџоРг СЪеРг. А.Р”·Р”оСЪРѢРіо. РѣР·РгаС, еР»СЪСІС, РІо «Р@СЪРѣРРѣСѣеСІРѣаСІ Р»РѣС, еСЪаС, СѣСЪа», РњоСІРѣРІа, 1986 Рі.
18. РљоРјРјеРѢС, аСЪРѣР№ Рѣ РјРіоР»оРІРѢРјСѣ РљоРгеРѣСІСѣ Р оСІСІРѣР№СІРѣоР№ РѣеРгеСЪаСѣРѣРѣ. РџоРг СЪеРг. Рќ·Р”·РљаРгРѢРѣРѣРІа. РѣР·РгаС, еР»СЪСІС, РІо «РљРѢРѢРІРѢС<Р№ РјРѣСЪ». РњоСІРѣРІа, 2007 Рі.
19. РјРіоР»оРІРѢС<Р№ РљоРгеРѣСІ Р оСІСІРѣР№СІРѣоР№ РѣеРгеСЪаСѣРѣРѣ. РљоРјРјеРѢС, аСЪРѣР№. ОС, РІ. Р еРг. Р’·Рѣ·Р аРгСѣРѢРѢР. РѣР·РгаС, еР»СЪСІС, РІо «РŸРіаСЪРѣ», РњоСІРѣРІа, 2000 Рі.
20. РъРѣРѣР»е Рге РŸаР»СЪРІРѣа. РџСЪеСѣРгеРѣС, С< ЕРІСЪоРіеР№СІРѣоРіо РŸСѣРга Ріо РџСЪаРІаРј РѣеР»оРіеРѣа. РŸаРѢРѣС, -РџеС, еСЪР±СѣСЪРі.»Р@СЪРѣРРѣСѣеСІРѣРѣР№ СѣРѣС, СЪ РџСЪеСІСІ. 2004 Рі.

## **YAŞAYIŞ BİNASININ TƏRKİB HİSSƏSİNDƏN İSTİFADƏ HÜQUQUNUN TANINMASININ BƏZİ PROBLEMLƏRİ**

Mübalığəsiz deyə bilərik ki, müasir dünyada mövcud olan hər bir dövlətin dəyəri, gücü onun öz vətəndaşlarının və bütün insanların haqlarına verdiyi qiymətlə eyni ölçülür.

Hüququn aliliyini və demokratiyanın bərqərar edilməsini özünün əsas məqsədi hesab edən, insan hüquqlarına hörmətlə yanaşan və onların həyata keçirilməsini təmin edən hər bir dövlətin inkişaf yolu tərəqqiyə, rifaha və çiçəklənməyə doğru yönəlir.

Bu həyati əhəmiyyətli həqiqəti dərk edən Azərbaycan dövləti də insan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının təmin olunmasını özünün ali məqsədlərindən biri hesab edir.

Azərbaycan Respublikasının 12 noyabr 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi ilə qəbul olunmuş konstitusiyasının 24-71-ci maddələrinin bütövlükdə əsas insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına həsr edilməsi buna sübutdur.

İnsan haqları dövlətimiz tərəfindən nəinki deklarativ formada bəyan edilir, həm də onların real olaraq tətbiqinə şərait yaradılır.

Ümummilli liderimiz H.Əliyev cənablarının 22 fevral 1998-ci ildə verdiyi «İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında» fərman və 18 iyul 1998-ci il tarixli sərəncamla təsdiq etdiyi «İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramı» konstitusiyamızda təsbit olunmuş insan haqlarının həyata keçirilməsinə real şərait yaradan mühüm normativ sənədlər və dövlətin siyasi iradəsi kimi qiymətləndirilməlidir.

Konstitusiyada təsbit edilmiş hüquqlar yalnız biri-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə bioloji varlıq kimi insanın, ictimai varlıq kimi vətəndaşın mövcudluğuna və inkişafına şərait yaradan təminatlar kimi çıxış edir. 1993-cü ildə qəbul olunmuş «Vyana insan haqları bəyannaməsi» elan edir ki, «bütün insan hüquqları və əsas azadlıqları ümumidir, bölünməzdir, biri-biri ilə əlaqəlidir, biri-birindən asılıdır və həyata keçirilən zaman onların bərabərliyi ədalətlə təmin olunmalıdır»[1]

Başqa sözlə desək, hər-hansı hüquq həyata keçirilərkən digər hüququ pozmamalı, əksinə, onlar qarşılıqlı əlaqəyə girməklə biri-birinin effektivliyinə və etibarlılığına əlavə təminat kimi çıxış etməlidirlər.

Əgər konstitusiyada təsbit edilmiş bir hüququn tətbiq zamanı digər hüququn həyata keçirilməsinə istisnalar və ya məhdudiyətlər yaratması halları ortaya çıxarsa, hökmən müfəssəl sahəvi normativ tənzimləmə vasitəsilə onlar arasında qarşılıqlı əlaqə yaradılmalı və bu «toqquşan» hüquqların mənafeləri ədalətlə tarazlaşdırılmalıdır.

Bəhs edəcəyimiz mövzu da bəzən həyata keçirilməsi zamanı biri-biri üçün müəyyən istisnalar yaradan iki konstitusiyon hüququn - mülkiyyət hüququnun və mənzil hüququnun qarşılıqlı əlaqələri barədə olacaq.

Mülkiyyət həyatda yaşamaq üçün zəruri olan vəsaitin əldə edilməsi, maddi nemətlərin istehsal olunması və bütövlükdə insan cəmiyyətinin mövcud olması üçün əsas şərtidir. Karl Marks yazırdı ki, mülkiyyətin hər-hansı formasının mövcud olmadığı şəraitdə ümumiyyətlə heç bir istehsaldan və cəmiyyətdən söhbət gedə bilməz[2].

Xüsusi mülkiyyət isə mülkiyyətin digər formaları ilə müqayisədə iqtisadiyyatın və cəmiyyətin inkişafının daha mühüm təkan qüvvəsidir.

Mülkiyyətində hər-hansı əmlak olan şəxs öz yaşamını və mövcudluğunu təmin etməyə iqtidarlı sayılır və o öz əmlakı ilə cəmiyyətin tam dəyərli nümayəndəsi kimi digər fərdlərlə müxtəlif münasibətlərə girir, inkişaf edir. Bu proseslər mülkiyyətçinin xüsusi ictimai əhəmiyyətini təsdiq edir. Bir sözlə, mülkiyyət sinifli cəmiyyətdə həmişə çox mühüm iqtisadi, fəlsəfi və hüquqi kateqoriya kimi xüsusi yerə malik olub.

Bunu nəzərə alan dövlətimiz və ümumxalq iradəsi əsas qanunumuzun 29-cu maddəsində ən yüksək səviyyədə hər kəsin mülkiyyət hüququnu tanıyır və bu hüququ qanunun mühafizəsi altına alır[3].

Mənzil də mülkiyyət hüququnun obyektlərindəndir və o insanın yaşamasını, mövcudluğunu təmin edən mühüm maddi dəyərlərdən hesab olunur.

Yaşayış yeri, isti ocaq hər bir insanın həyatda malik olmaq istədiyi ən zəruri maddi dəyərlərdəndir. Dünyanın beşikdən məzaradək hər bir sakini öz mövcudluğunu təmin etmək üçün ömrü boyu zəruri qida ilə yanaşı yaşayış yeri də əldə etmək üçün çalışır. Allah-təala bütövlükdə yer kürəsini minlərlə məxluqat kimi insan oğluna da doğulması, yaşaması və ölməsi üçün ev kimi bəxş edib. Lakin bu böyük evin hər addımında cəmiyyətin ayrı-ayrı fərdlərinin məhdud mənada yalnız onlara məxsus bir yurd yeri, bir isti ocağı var.

İnsanların hər birinin yaşayış yeri ilə təmin edilməsi məsələsi nəinki onların özlərinin, həm də onların mənsub olduğu dövlətin əsas qayğılarından biri sayılır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 43-cü maddəsinə görə dövlətimiz yaşayış binalarının və evlərin tikintisinə rəvac verir, insanların mənzil hüququnu gerçəkləşdirmək üçün xüsusi tədbirlər görür. Başqa sözlə, dövlət hər bir vətəndaşının zəruri ölçüdə yaşayış sahəsinə malik olmasında maraqlıdır.

Bir qədər əvvəl qeyd etdiyimiz Vyana bəyannaməsinin və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 71-ci maddəsinin tələblərinə görə bəhs etdiyimiz mülkiyyət hüququ və mənzil hüququnun hər ikisi bərabər səviyyədə ədalətlə qorunmalı və onların həyata keçirilməsinə şərait yaradılmalıdır.

Bildirməliyik ki, bu iki hüquq həyata keçirilərkən çox vaxt biri-birini tamamlayan konstitusion kateqoriyalar kimi çıxış edir. Bu zaman həmin hüquqların realizə edilməsi problemsiz və faydalı olur. Məsələn, insanların mülkiyyətində mənzil olur və onlar həmin mənzildə yaşamaqla mənzil hüquqlarını maneəsiz həyata keçirirlər.

Lakin çox təəssüf ki, mülkiyyət və mənzil hüquqlarına münasibətdə həmişə belə ideal vəziyyət mövcud olmur. Çünki, mülkiyyət hüququ ilə yaşayış yeri əldə etmək xoşbəxtliyini həyatda hamı əldə edə bilmir. Bu heç də o anlama gəlmir ki, belə imkana malik olmayan şəxslər yaşayış yerindən tamamilə məhrum olurlar. Yox, həmin şəxslər mənzil mülkiyyətçiləri ilə mürəkkəb hüquq münasibətlərinə girərək onların yaşayış sahələrindən istifadə etməklə öz mənzil hüquqlarını gerçəkləşdirirlər.

Belə vəziyyətlərdə bu iki hüquq biri-biri üçün qarşılıqlı məhdudiyətlər yaradan kateqoriyalara çevrilir, mülkiyyət hüquqları istifadəçinin yaratdığı bir sıra məhdudiyətlərlə üzləşir və ortaya iki konstitusyon hüququn rəqabəti çıxır. Gündəlik məhkəmə təcrübəsində tez-tez ortaya çıxan belə rəqabətin necə həll edilməli olduğunu aydınlaşdırmaq üçün mülkiyyət hüququ və mənzildən istifadə hüququ ilə bağlı bəzi məsələlərə qısa nəzər salmaq yerinə düşərdi.

Artıq bir qədər əvvəl qeyd etdiyimiz kimi belə «toqquşma»nın həlli yollarını hökmən müvafiq sahəvi hüquq normalarında axtarmaq lazımdır. Zira, ən ümumi qaydalar müəyyən edən konstitusyon normaların hər biri geniş sahəvi hüquqi tənzimləmədən keçir.

Mülkiyyət hüququ və mənzildən istifadə hüququ ilə bağlı məsələlər Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Mülki Məcəlləsində və Mənzil Məcəlləsində öz əksini tapmışdır.

Mülki Məcəllənin 152 və 158-ci maddələrinin tələbinə görə mülkiyyət hüququ və mülkiyyətçi olmayan şəxslərin mənzildən istifadə hüququ vahid əşya hüququnun müxtəlif kateqoriyaları sayılır. Əşya hüququ mülkiyyət və istifadə hüququnu onların hər ikisinin eyni olan ortaq əlamətləri əsasında birləşdirən anlayışdır.

Əşya hüququ dedikdə əşyanın (əmlakın) məxsusluğu ilə əlaqədar olan münasibətlər başa düşülür[4].

Göstərilən fikirdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, hər-hansı mənzilin mülkiyyətçisi və həmin mənzilin mülkiyyətçisi olmayan istifadəçi mənzilin eyni zamanda onların hər ikisinə məxsusluğundan danışı bilər. Bu həqiqətən belədir. Məxsusluq mülkiyyət hüququ ilə istifadə hüququnun əsas birləşdirici elementidir. Lakin bu məxsusluğun dərəcəsi onların hər ikisində eyni həddə deyil.

İstifadəçidən fərqli olaraq mülkiyyətçi əmlak üzərində sahiblik, istifadə və sərəncam hüquqlarına tam həcmdə malikdir. Onun mənzil üzərində öz faktiki yiyəliyini (ağalığını) həyata keçirməsi imkanı, əmlakın faydalı xassələrindən bəhrələnməsi imkanı və əmlakın müqəddəratını müəyyən etməsi imkanı hüquqi cəhətdən tam təmin edilir. İstifadə hüququnun subyektinin isə mənzildən istifadəsinin həcmi qanunla və mülkiyyətçinin iradəsi ilə məhdudlaşır. Bu səbəbdən də mənzildən istifadəçilər «özgənin daşınmaz əşyasından məhdud istifadə hüququ olan şəxslər» (Mülki Məcəllə XI fəsil, paragraf-2), yaxud da hüquq ədəbiyyatında «məhdud əşya hüququ olan şəxslər» adlanır. Mülki Məcəllədə bu hüquq «uzufukt» termini altında təsbit edilmişdir[5].

Əmlak üzərində mülkiyyət hüququ ilə bəhəm məhdud əşya hüququnun da (uzufuktun) mövcudluğu həmin əmlakın xüsusi hüquqi rejimini müəyyən edir. Əşyanın mülkiyyətçisi ilə birgə digər şəxslərin də həmin əmlakdan istifadə etməsi məhz belə hüquqi rejimdə həyata keçirilir və burada istisnasız olaraq mərkəzi yeri mülkiyyət hüququ tutur.

Belə rejimdə istifadə hüququ (uzufukt) dedikdə istifadəçinin özge əşyasına sahiblik, əşyadan istifadə və onun üzərində sərəncam vermək üzrə elə bir səlahiyyəti başa düşülür ki, bu səlahiyyət mülkiyyətçinin hüquqlarından törəyir və ondan asılı olur, mülkiyyətçinin iradəsi və ya qanunun birbaşa göstərişi əsasında əmələ gəlir, habelə qanunla müəyyən edilmiş və ya mülkiyyətçi ilə bağlanan müqavilədə nəzərdə tutulmuş həddə həyata keçirilir[6].

Əslində sahiblik, istifadə və sərəncamvermə hüquqları istifadəçiyə (uzufuktuara) da aiddir. Lakin qeyd edildiyi kimi mülkiyyətçinin əmlaka yiyəliyi (ağalığı) tam həcmdədirsə, istifadəçi bu hüquqa mülkiyyətçinin və ya qanunun müəyyən etdiyi nisbi həddə malikdir. Mülkiyyət hüququ ilə istifadə hüququ arasında yaradılan tarazlıq da yalnız o halda ədalətli sayılır ki, mülkiyyətçi və istifadəçi sahiblik, istifadə və sərəncam hüquqları ilə bu hədlərə uyğun təmin edilsinlər.

Müzakirə etmək istədiyimiz məsələ, yəni yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ da Mülki Məcəllənin 267-ci maddəsinin tələbinə görə özgəsinin əşyasından məhdud istifadənin bir növü-mənzil uzufuktu olduğundan bu məsələyə Mülki Məcəllənin uzufuktla, həmçinin yaşayış binasının tərkib hissəsinə mülkiyyət hüququ və yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ ilə bağlı normalarının tələbləri çərçivəsində yanaşılmalıdır.

Fikrimizcə, Mülki Məcəllədə yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ ilə bağlı mövcud olan normalar konstitusiyamızda təsbit edilmiş mülkiyyət hüququ ilə mənzil hüququ



arasında qarşılıqlı faydalı əlaqənin və ədalətli tarazlığın yaradılmasına imkan verir, həmçinin bu münasibətlərdə mərkəzi element olan mülkiyyət hüququnun üstünlüyünün təmin edilməsi ilə yanaşı mülkiyyətçi olmayan şəxslərin də öz mənzil hüquqlarını gerçəkləşdirmələri üçün hüquqi əsasları təsbit edir.

Belə tənzimləmənin detalları barədə ətraflı bəhs etməzdən əvvəl bildirməliyik ki, məhkəmə təcrübəsi uzun müddət ərzində qanunvericilikdə mülkiyyət hüququ ilə mənzildən istifadə hüququnun qarşılıqlı əlaqə zamanı ədalətli balanslaşdırılması meyarlarının olmamasından əziyyət çəkmişdir. Elə bu səbəbdən də bir çox hallarda insanların mülkiyyət hüquqlarına əsassız və ədalətsiz ölçülərdə müdaxilələrə yol verilmişdir. Fikrimizi aydınlaşdırmaq üçün aşağıdakılara nəzər yetirək.

01 sentyabr 2000-ci ilədək olan dövrdə yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ ilə bağlı məsələlər yalnız Azərbaycan Respublikasının Mənzil Məcəlləsi ilə tənzimlənirdi.

Həmin məcəllənin bu gün də qüvvədə olan 123-cü maddəsinə görə yaşayış evi mülkiyyətçisinin özünə məxsus olan evə köçürdüyü ailə üzvləri onların köçürülməsi zamanı başqa qeyd-şərt göstərilməmişdisə evdə yaşayış sahəsindən onunla bərabər istifadə etmək ixtiyarına malik idilər.

Göründüyü kimi, Mənzil Məcəlləsi yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə etmək istəyən şəxsin həmin binaya köçürülməsi zamanı mülkiyyətçinin heç bir qeyd-şərt göstərməməsini, yaxud köçməyə şifahi razılıq verməməsini yaşayış hüququnun əmələ gəlməsinin əsası kimi qəbul edirdi.

Mənzildən istifadə hüququ ilə bağlı mübahisələrə baxan zaman mülkiyyətçinin öz mənzilinə köçürdüyü istifadəçiyə köçürmə zamanı heç bir qeyd-şərt bildirməməsini, yaxud istifadə barədə şifahi razılıq əldə edilməsini sübut etmək çox çətin olurdu, bəzən isə ümumiyyətlə mümkün olmurdu. Belə hallarda məhkəmələr sübutlarla bağlı qanunun yaratdığı qeyri müəyyənlikdən çıxmaq üçün tərəflərin təqdim edə bildikləri dəlillərdən daha çox şəraitlə bağlı subyektiv mülahizələrinə üstünlük verir və çox zaman əsassız olaraq iddiaçının mənzildən istifadə hüququnu təmin edirdilər. Əslində belə hallarda bir tərəfin mənzil hüququnun təmin edilməsilə qarşı tərəfin mülkiyyət hüququ əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşırdı. Belə ki, bu zaman mülkiyyətçi öz mənzili üzərində sərbəst və müstəqil sərəncam vermə imkanlarını itirərək istifadəçidən asılı vəziyyətə düşürdü. Məsələn, evini özgəninkiləşdirmək istəyən mülkiyyətçi qanunvericiliyin tələbinə uyğun olaraq buna istifadəçidən razılıq almaq məcburiyyətində qalırdı. Belə razılığın əldə edilməsi qaydası isə o vaxtkı qanunvericiliklə ümumiyyətlə tənzimlənmirdi. Əgər istifadəçi könüllü olaraq razılıq verirdisə mülkiyyətçi öz mənzili üzərində sərəncam verə bilirdi, əks halda bu mümkün olmurdu. Nəticədə mülkiyyətçi əmlakı üzərində sərəncam vermə hüququndan faktiki olaraq məhrum olurdu.

Belə vəziyyət əslində müəyyən məqamlarda istifadəçinin də mənzil hüquqlarını təhlükə altında qoyurdu. Məsələn, mülkiyyətçinin öz mənzilini özgəninkiləşdirməsinə tamamilə əvəzsiz olaraq razılıq verən istifadəçinin özünün mənzil hüququ sual altında qalırdı. Çünki o vaxtkı qanunvericilikdə mənzilin mülkiyyətçisi dəyişdiyi hallarda istifadəçi ilə mənzilin yeni mülkiyyətçisi arasında münasibətlər ümumiyyətlə tənzimlənmirdi.

Azərbaycan Respublikasının 01 sentyabr 2000-ci ildən qüvvəyə minən Mülki Məcəlləsi isə mənzildən istifadə hüququ ilə bağlı yeni qaydalar müəyyən etdi və bu qaydalarla yuxarıda sadaladığımız boşluqlar aradan qaldırıldı.

Belə ki, həmin məcəllənin 228-ci maddəsi müəyyən etdi ki, mülkiyyətçi ilə birlikdə yaşayan ailə üzvləri və digər şəxslər yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə etmək, yəni orada yaşamaq

hüququna bir şərtlə malikdirlər ki, həmin hüququn əmələ gəlməsi, həyata keçirilməsi şərtləri və xitamı barədə istifadəçi ilə mülkiyyətçi arasında notariat qaydasında təsdiqlənən razılaşma əldə olunsun və həmin hüquq daşınmaz əmlakın dövlət reyestri xidmətində qeydə alınsın.

Həmin qaydaların mülkiyyət hüququ ilə mənzil hüququnun qarşılıqlı əlaqəsi baxımından əsas əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, o, ailə üzvlərinin və digər şəxslərin mənzildən istifadə etməsinə və mülkiyyət məsələlərinin hüquqi cəhətdən hərtərəfli həllinə təminat verməklə bu iki hüquq arasında balans yaradır. Bu isə öz növbəsində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 29 və 43-cü maddələrində təsbit edilmiş mülkiyyət hüququ ilə mənzil hüququnun daha etibarlı və qanuni şərtlərlə həyata keçirilməsini şərtləndirir»[7]

Lakin yeni qaydaların qəbul edilməsi müəyyən məqamlarda mülkiyyət hüququ ilə mənzil hüququ arasında yaranan kolliziyaya dərhal son qoymadı. Belə ki, məhkəmələr yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ ilə bağlı mübahisələrə baxan zaman bundan sonra da bir sıra anlaşılmaqlarla üzləşirdilər.

Əvvəla, yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ ilə bağlı fərqli qaydalar müəyyən edən yeni mülki məəcəllənin qüvvəyə minməsinə baxmayaraq Azərbaycan Respublikasının Mənzil Məcəlləsində nəzərdə tutulan yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnu tənzimləyən normalar da qüvvəsini saxlamaqda davam edirdi və bu gün də saxlayır. Bu səbəbdən də həmin vaxt məhkəmələri mənzildən istifadə hüququ ilə bağlı münasibətlərə mənzil məəcəlləsininmi, yoxsa yeni mülki məəcəlləninmi normalarının tətbiq edilməli olması sualı düşündürürdü.

Belə vəziyyətin mövcudluğu eyni məsələ ilə bağlı hüququn tətbiqində fikir müxtəlifliyi və pərakəndəlik yaradırdı. Məhkəmələr bu cür mübahisələrə baxan zaman əksər hallarda mülki məəcəllənin 228-ci maddəsinin deyil, mənzil məəcəlləsinin 123-cü maddəsinin tələbləri əsasında qərar qəbul edirdilər. Bu zaman mülkiyyətçinin yaşamaq üçün evinə köçürdüyü şəxsə köçürmə zamanı heç bir qeyd-şərt bildirməməsi köçürülən şəxsin həmin mənzildən yaşayış hüququ əldə etməsinin hüquqi əsası kimi qəbul edilirdi və belə faktlar mübahisə zamanı hüquqi nəticə törətmək qabiliyyətini saxlamaqda davam edirdi.

Göstərilən əsasla yanaşı məhkəmələri mülki məəcəllənin yeni, daha etibarlı qaydalar müəyyən edən 228-ci maddəsi ilə müqayisədə mənzil məəcəlləsinin 123-cü maddəsinə daha çox tətbiq etməyə vadar edən hallardan biri də 228-ci maddənin özünün o vaxtkı mətnindəki anlaşılmaqlar idi.

Belə ki, Mülki Məcəllənin 228-ci maddəsinin 01 sentyabr 2000-ci ildən 11 dekabr 2005-ci ilədək mövcud olmuş mətninə diqqət etsək görürük ki, həmin redaksiyada istisnasız olaraq mülkiyyətçinin bütün ailə üzvlərinin və digər şəxslərin yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun yaranması üçün bu barədə onlarla mülkiyyətçi arasında notarial qaydada təsdiqlənmiş yazılı razılaşmanın olması yeganə və məcburi şərt kimi nəzərdə tutulurdu. Yaşayış hüququnun tanınması üçün «digər şəxslər»dən belə razılığın tələb edilməsi başa düşülən idisə, mülkiyyətçinin yaxın qohumlarından belə razılığın tələb edilməsi anlaşılan deyildi. Belə görünürdü ki, mənzilin mülkiyyətçisi olan valideynin evində doğulub boya-başa çatmış övlad həmin evdən istifadə hüququ əldə etmək üçün atası (anası) ilə bu barədə notariat qaydasında təsdiq olunmuş yazılı razılaşma əldə etməli idi. Bu tələb nə Azərbaycan xalqının milli mentalitetinə, nə müsəlman ailəsinin cəmiyyətdə formalaşmış statusuna, nə də adətlərimizə uyğun olmadığından bütövlükdə 228-ci maddə əsliində işləməyən bir normaya çevrilmişdi və bu səbəbdən də məhkəmələr həmin qaydaların tətbiqinə üstünlük vermirdilər.

Sadalanan anlaşılmazlıqlar nəhayət ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 27 iyul 2001-ci il tarixli qərarı ilə və mülki məcəlləyə 21 oktyabr 2005-ci ildə 228.5-ci maddənin əlavə edilməsilə aradan qaldırıldı.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarı ilə Mənzil Məcəlləsinin və Mülki Məcəllənin qeyd edilən normalarının mənzil münasibətlərinin yaranması vaxtından asılı olaraq tətbiqi məsələlərinə aydınlıq gətirildi. İzah olundu ki, 2000-ci il sentyabrın 1-dən sonra yaşayış evindən (mənzildən) istifadə edilməsi ilə əlaqədar yaranan hüquq münasibətləri ilə bağlı mübahisələr Mülki Məcəllənin 228-ci maddəsinin qaydalarına uyğun, bu tarixədək yaranan hüquq münasibətləri ilə bağlı mübahisələr isə Mənzil Məcəlləsinin 123-cü maddəsinin qaydalarına uyğun həll edilməlidir[8].

Mülki Məcəlləyə 228.5 sayılı əlavənin edilməsi ilə isə müəyyən olundu ki, «Yaşayış binasının tərkib hissəsinin mülkiyyətçisinin onunla birgə yaşayan ailə üzvləri (əri, arvadı, valideynləri, uşaqları) yaşayış sahəsindən onunla bərabər istifadə etmək hüququna malikdirlər. Yaşayış binasının tərkib hissəsinin mülkiyyətçisinin ailə üzvləri öz yetkinlik yaşına çatmayan uşaqlarını həmin yaşayış binasına köçürmək ixtiyarına malikdirlər. Digər ailə üzvlərinin (ərin, arvadın) köçürülməsinə yalnız mülkiyyətçinin razılığı ilə yol verilir».

Hesab edirik ki, göstərilən əlavə ilə aşağıdakı məsələlər həll edildi:

- əvvəla, 228.1-ci maddədə göstərilən «ailə üzvləri» və «digər şəxslər» ifadələrinin əhatə etdiyi subyektlərin dairəsi konkretləşdirildi. Artıq müəyyənləşdi ki, Mənzil Məcəlləsinin 53-cü və 123-cü maddələrində verilən şərhdən fərqli olaraq mülkiyyətçi ilə birgə yaşayıb onunla ümumi təsərrüfatı aparan şəxslərin heç də hamısı onun ailə üzvləri sırasına daxil deyil. Ailə üzvləri sırasına yalnız mülkiyyətçi ilə birgə yaşayıb onunla düzünə qan qohumluğu olanlar və onlarla nikah münasibətlərinə girən şəxslər daxildir. Mülkiyyətçinin razılığı ilə mənzildə yaşayan və göstərilən kateqoriyaya daxil olmayan şəxslər isə «digər şəxslər» qrupuna aiddir.

- ikincisi, «ailə üzvləri» sırasına daxil olan şəxslərin özü, həmçinin «digər şəxslər» yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun əmələ gəlməsi qaydasına münasibətdə aşağıdakı iki qrupa bölündü:

- a) yaşayış binasının tərkib hissəsindən mülkiyyətçi ilə razılaşmasız istifadə hüququ olan şəxslər;
- b) yaşayış binasının tərkib hissəsindən mülkiyyətçi ilə razılaşma əsasında istifadə hüququ əldə edən şəxslər.

Göründüyü kimi göstərilən əlavələrlə mülkiyyətçi ilə birlikdə yaşayan, onun düzünə xətt üzrə qan qohumlarının yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ qeyd-şərtsiz tanındı. Bununla bu kateqoriya şəxslərin eyni mənzildə mülkiyyətçi ilə uzun illər ərzində birgə yaşamaları nəticəsində formalaşmış təbii haqları bərpa olundu və onlar haqlı olaraq yaşayış hüququnun yaranması əsaslarına münasibətdə qalan ailə üzvlərindən və «digər şəxslər»dən fərqləndirildi.

Edilmiş əlavənin mənasına görə yaşayış binasının mülkiyyətçisinin onunla birlikdə yaşayan ailə üzvlərindən yalnız valideynləri,əri yaxud arvadı, uşaqları və həmin ailə üzvlərinin yetkinlik yaşına çatmayan uşaqları (məsələn, nəvələri) həmin yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququna malikdirlər. Həmin ailə üzvlərinin uşaqları istisna edilməklə, mülkiyyətçinin digər ailə üzvləri bu hüquqa qeyd-şərtsiz və müddətsiz malikdirlər. Mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin uşaqları isə yalnız mülkiyyətçi ilə birlikdə yaşayan valideynləri vasitəsilə mənzilə köçürülmə hüququndan yetkinlik yaşına çatana qədər bəhrələnmə bilirlər. Qalan ailə üzvləri (gəlin, kürəkən) və «digər şəxslər» isə yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ əldə etmək üçün hökmən bu barədə mülkiyyətçi ilə razılıq əldə etməlidirlər.

İndii isə bu razılaşmanın forması və köçürmə zamanı razılaşma əldə edilməsi tələb olunan məsələlər barədə.

Mülki Məcəllənin 228.2-ci maddəsinin tələbinə görə yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə haqqı əldə etmək üçün hökmən bu barədə mülkiyyətçi ilə notariat qaydasında təsdiq edilmiş yazılı razılaşma əldə olunmalıdır. İstər bütövlükdə 228-ci maddədə, istərsə də məcəllənin digər normalarında 2000-ci ilin 01 sentyabrından sonra yaranan münasibətlərlə bağlı mənzildən istifadə hüququ əldə etmənin digər razılaşma forması nəzərdə tutulmadığından subyektlər arasında şifahi razılaşmaya istinad edilməsi yolverilməzdir. Hətta yazılı razılaşmanın əldə olunması və notariat qaydasında təsdiq edilməsi belə özlüyündə yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun artıq *de jure* əldə edilməsi demək deyil. İstifadə hüququnun əldə olunması üçün yazılı razılaşma ilə tanınan həmin hüquq hökmən daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə aldırılmalıdır.

Razılaşmanın mətninə gəldikdə isə, o, aşağıdakı üç məsələni əhatə etməlidir:

- a) İstifadə hüququnun əmələ gəlməsi barədə;
- b) bu hüququn həyata keçirilməsi şərtləri barədə;
- c) bu hüquqa xitam verilməsinin əsasları və qaydası barədə.

-Razılaşmanın istifadə hüququnun əmələ gəlməsini əhatə edən hissəsində mülkiyyətçi digər şəxsə öz yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə etmək hüququnu könüllü olaraq verdiyini ifadə etməlidir.

-Razılaşmanın ikinci hissəsində yaşayış binasının istifadə ediləcək tərkib hissəsinin dəqiq cins göstəriciləri (istifadə ediləcək konkret sahə) əks olunmalı, həmin sahədən, həmçinin sanitar qovşağından, mətbəxdən və yardımçı tikililərdən (saray, anbar və s.) istifadənin qaydası və şərtləri əksini tapmalıdır.

-Razılaşmanın üçüncü hissəsində istifadə hüququna xitam vermənin əsasları və qaydası əks olunmalıdır.

Bildirməliyə ki, tərəflər arasında göstərilən üç məsələdən hər-hansı birinin öz əksini tapmadığı razılaşma natamam razılaşma hesab edilir. Belə natamamlıq ya istifadə hüququnu qeyri-real və əhəmiyyətsiz edir, ya da yaşayış binasının mülkiyyətçisinin öz mülkiyyət hüquqlarını tam həcmdə həyata keçirməsinə mane olur. Bu səbəbdən yaşayış binasının istifadəçisinin müstəsna istifadəsinə verilməli olan hissəsilə bağlı, yaxud ümumi istifadədə olan hissələrlə bağlı mübahisələr, həmçinin mülkiyyət hüququnun komponentlərinin məruz qaldığı məhdudiyətin ölçülərilə bağlı mübahisələr tez-tez məhkəmə zallarına daşınır.

Düşünürük ki, razılaşmanın natamamlığı bütövlükdə istifadə hüququnun tanınmamasına əsas vermir. Əksinə, fikrimizcə məntiqə görə tərəflər arasında qeyd edilən 3 elementdən hər-hansı biri ilə bağlı razılaşmanın mövcudluğu həmin razılaşmanın daxilində digər iki element barədə də konkludent razılığın əldə olunduğunu düşünməyə və bütövlükdə razılaşmanın mənasını belə şərh etməyə əsas verir.

Məsələn, əgər tərəflər arasında yalnız istifadə hüququnun əmələ gəlməsi barədə razılaşma əldə edilibsə bu özlüyündə mülkiyyətçi tərəfindən həmin hüququn həyata keçirilməsi şərtlərinin də tanındığını yəqinliklə düşünməyə əsas verir. Çünki həyata keçirilmə imkanına malik olmayan bir hüququn tanınmasının da əhəmiyyəti yoxdur.

Yaxud, əgər mülkiyyətçi ilə istifadəçi arasında yalnız istifadə hüququnun həyata keçirilməsi şərtləri barədə razılıq əldə edilibsə bu mülkiyyətçi tərəfindən istifadə hüququnun da tanındığını və qəbul edildiyini deməyə əsas verir. Zira, tanınmayan hüquq həyata da keçirilə bilməz.

O cümlədən, əgər istifadə hüququna xitam verilməsi əsasları və qaydası haqqında razılaşma varsa, deməli bu hüququn əldə edilməsi və həyata keçirilməsi şərtləri də tərəflər arasında razılaşdırılıb. Yoxsa, mövcud olmayan və ya həyata keçirilməyən hüququn xitamı nəyə lazımdır?

Qeyd etməliyik ki, razılaşmadakı natamamlıq tərəflərin müraciəti əsasında məhkəmə tərəfindən aradan qaldırıla və natamam komponentlərlə bağlı hallar müvafiq qərarla müəyyənləşdirilə bilər.

Bəs istifadə hüququnun tərəflər arasındakı razılaşmada ətraflı əks olunmayan hər-hansı komponentinin detalları necə və hansı meyarlar əsasında müəyyən edilməlidir?

Fikrimizcə, birinci komponentlə bağlı məsələnin həlli o qədər mürəkkəb deyil. Bunun üçün istifadə hüququnun tanınmasının məhkəmə qətnaməsində sadəcə deklarativ formada bəyan edilməsi yetər.

İkinci komponentin, yəni istifadə hüququnun həyata keçirilməsi şərtlərinin konkretləşdirilməsinə gəldikdə isə, bu məsələdə istifadə hüququnun verilməsi dar mənada yalnız insanın fiziki anlamda yaşayış yeri ilə təmin edilməsi kimi qiymətləndirilməməlidir. Bu zaman nəzərə alınmalıdır ki, insan hər şeydən əvvəl bioloji varlıqdır. O, mövcud olması, yaşaya bilməsi üçün qidalanmalı, dincəlməli, müəyyən gigiyena tələblərinə əməl etməli, zəruri bioloji tələbatlarını həyata keçirməli və s. etməlidir. Bütün bunların isə yaşayış binasının mətbəxindən, hamamından, ayaq yolundan və s. hissələrindən istifadə edilmədən həyata keçirilməsi mümkün deyil. Mülki Məcəllənin 267.2-ci maddəsi də uyğun mövqedən çıxış edir və qeyd edir ki, mənzil hüququ binanın bir hissəsi ilə məhdudlaşıbsa istifadəçi (uzufruktuar) birgə istifadə üçün nəzərdə tutulan sahələrdən və predmetlərdən istifadə edə bilər.

Elə hüquq ədəbiyyatı da «mənzil sahəsinə yaşayış otaqlarını, ümumi istifadə yerlərini (dəhliz, tualet, hamam, eyvan, zirzəmi, mətbəx), təsərrüfat təyinatlı tikililəri, mehmanxanada, sanatoriyada, xəstəxanada ayrıca otaqları, çadır, ovçu və bağ evlərini aid edir»<sup>[9]</sup>

Ona görə də, fikrimizcə, yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun həyata keçirilməsi şərtlərinin dəqiqləşdirilməsi zamanı göstərilənlər nəzərə alınmalı, istifadəçinin yaşayış binasında mövcud olan və insanın istər fiziki, istərsə də bioloji anlamda yaşamasını təmin edə biləcək bütün sahələrdən istifadəsinə şərait yaradılmalıdır.

Mülki Məcəllənin uzufruktla bağlı müddələrinin tələbinə görə mənzil sahəsindən istifadə hüququ ilə təmin olunmuş istifadəçi həmin sahədən yalnız yaşamaq üçün istifadə edə bilər və mülkiyyətçinin razılığı olmadan istifadənin məqsədini dəyişdirə bilməz (m.265.2). O, mənzildən istifadə hüququnu həyata keçirərkən vicdanlı təsərrüfatçılıq qaydalarına uyğun hərəkət etməli, mənzili qorumağa çalışmalıdır. (m. 265.5). Əgər istifadə müddəti ərzində istifadəçinin (uzufruktuarın) təqsiri üzündən mənzil zədələnersə yaxud dəyəri azalarsa buna görə istifadəçi məsuliyyət daşıyır (m. 265.13).

267.3-cü maddənin tələbinə görə əgər istifadəçinin müstəsna mənzil hüququ varsa, yəni əgər o mənzildə təkcə yaşayırsa istifadə müddətində mənzilin adı saxlama xərclərini və su, qaz, elektrik enerjisi, istilik enerjisi təchizatı üçün xərcləri də o çəkməlidir. Yox, əgər istifadəçinin mənzildən mülkiyyətçi ilə birgə istifadə hüququ varsa mənzilin adı saxlanması xərclərini mülkiyyətçi çəkməli, digər xərclər isə elektrik enerjisindən, qazdan, sudan və s.-dən hər birinin istifadəsinin miqdarına mütənasib olaraq onlar arasında bölüşdürülməlidir.

- [1] P CıPcoPıoPıCıCı,Pıo Pıo PıCıBaPıaPı CııeP»oPıePea PıP»Cıı PıCıoPıeCıCıCıoCıoPı Cıı.7
- [2] PııaCıPıeCıı.Pıı, PPSPiePıCııCıı.Pıı PııoCıı. PııoPıı-12, Cıı.714
- [3] Azərbaycan Respublikasının konstitusiyası. Qanun-2002. s-17
- [4] S.Allahverdiyev «Azərbaycan Respublikasının mülki hüququ» Digesta-2003, I cild, s.10
- [5] S.Allahverdiyev «Azərbaycan Respublikasının mülki hüququ» Digesta-2003, I cild, s.13
- [6] S.Allahverdiyev «Azərbaycan Respublikasının mülki hüququ» Digesta-2003, I cild, s.229
- [7] Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Qərarları, Qanun 2005, s. 199
- [8] Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsinin qərarları. Qanun-2005, s.198-201
- [9] İ.M.Cəfərov «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının şərhı», «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı, Bakı-2004, s. 108.

Təcrübədə yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun həyata keçirilməsi şərtləri ilə bağlı təsadüf edilən məsələlərdən biri də istifadə hüququnun istifadəçinin ailə üzvlərinə də aid olub-olmaması barədədir. Bu məsələyə Mülki Məcəllənin 267.2-ci maddəsində toxunulmuşdur. Bildirməliyik ki, yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ hər-hansı şəxsin şəxsi tələbatı ilə bağlı olan məsələdir. «Vətəndaşın mənzilə olan şəxsi tələbatı onu uzufrukt münasibətlərinə girməyə məcbur edir. Onun mülkiyyətində ev yoxdur. Lakin vətəndaşın yaşamaq üçün mənzilə kəskin ehtiyacı vardır. Ona görə də o, mənzili uzufrukta götürür. Uzufrukta götürülmüş mənzildən istifadəçi ilə bərabər, həm də onun ailə üzvləri, habelə onunla birgə yaşayan digər şəxslər də istifadə edə bilərlər. Bu, yalnız o halda mümkün ola bilər ki, mülkiyyətçi buna razılıq vermiş olsun. Mülkiyyətçi razılıq verməsə, onda uzufruktuarın ailə üzvləri və onunla birlikdə yaşayan digər şəxslər mənzildən istifadə edə bilməzlər».[1]

Mülki Məcəllənin 228.5-ci maddəsinə əsasən bu qaydalardan istisnaya yalnız mülkiyyətçinin bəzi ailə üzvləri ilə bağlı yol verilir. Bu barədə bir qədər əvvəl qismən də olsa bəhs etmişik. Qeyd edilən normanın tələbinə görə, əgər istifadəçi 228.5-ci maddə ilə yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ qeyd-şərtsiz tanınan ailə üzvləri (mülkiyyətçi ilə birgə yaşayan ər (arvad), övladlar, valideynlər) sırasına daxildirsə həmin istifadəçinin öz ailə üzvlərindən və birgə yaşadığı şəxslərdən yalnız yetkinlik yaşına çatmamış uşaqlarını mənzilə mülkiyyətçidən razılıq olmadan köçürmək ixtiyarı var.

Yox, əgər istifadəçi həmin kateqoriyaya daxil olmayan ailə üzvləri (gəlin, kürəkən) sırasına və ya «digər şəxslər» dairəsinə aiddirsə onun öz ailə üzvlərini və ya birlikdə yaşadığı şəxsləri istifadə etdiyi mənzilə köçürməsi üçün mülkiyyətçidən razılıq alması vacibdir.

Razılaşmanın birinci iki komponentindən fərqli olaraq üçüncü komponent barədə, yəni istifadə hüququna xitam verilməsi qaydası barədə, tərəflər arasında razılaşma olmadıqda yaranan mübahisənin həlli qaydası məhkəmənin subyektiv mülahizələrinin öhdəsinə buraxılıdır. Bu məsələnin həlli qaydası 228.2-ci maddədə birbaşa öz əksini tapmışdır. Həmin maddənin tələbinə görə «yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququna xitam verilməsi haqqında razılaşma olmadıqda bu hüquqa mülkiyyətçinin məhkəmə qaydasında tələbinə əsasən bazar qiyməti ilə müvafiq kompensasiya verməsi yolu ilə xitam verilə bilər».

Bildirməliyik ki, bu normada kompensasiyanın verilməsindən bəhs edilsə də, kompensasiyanın hansı üsulla hesablanması və hansı məbləğdə verilməsi barədə nə göstərilən maddə, nə də Mülki Məcəllənin digər maddələri qaydalar müəyyən etmir.

Ümumiyyətlə isə düşünürük ki, kompensasiya ilə bağlı məsələlər 228.2-ci maddədə bir qədər qeyri dəqiq təsbit edilib.

Belə ki, həmin kompensasiyanın məhz istifadə hüququnun əvəzində bazar qiymətləri ilə ödənilməsi nəzərdə tutulub. Mülki Məcəllənin 228.3-cü maddəsinin tələbinə görə isə istifadə hüququ alqı-satqının, girovun və icarənin müstəqil predmeti ola bilməz. Belə olan halda alqı-satqının predmeti ola bilməyən bir dəyərlə bağlı bazar qiymətləri necə formalaşa bilər və istifadə hüququ ilə bağlı hansı bazar qiymətlərindən danışmaq olar?

Bəs uyğun məzmununda mübahisələrə baxarkən məsələ necə həll edilməlidir, kompensasiya nəyə görə və necə hesablanmalıdır?

Ehtimal ki, qanunverici bazar qiymətləri dedikdə, istifadəçinin faktiki istifadəsində olan yaşayış sahəsinin bazar qiymətini nəzərdə tutub. Çünki, istifadə hüququnun əvəzində verilən kompensasiya yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ ilə bağlı münasibətlərdə mənzil hüququnun və mülkiyyət hüququnun əsas təminat və balanslaşdırma vasitələrindən biri kimi çıxış edir. İstifadəçi yalnız özünü uyğun ölçüdə başqa yaşayış sahəsi ilə təmin etməyə imkan verə biləcək ağılabatan kompensasiya müqabilində yaşayış yerindən imtina edə bilər, mülkiyyətçi isə bu kompensasiyanın verilməsi vasitəsilə öz əmlakını istifadəçinin hüquqlarından azad edə və bununla həmin əmlak üzərində sərbəst sərəncam vermə imkanını qazana bilər. Kompensasiyanın məbləğinə gəldikdə isə, qeyd etdiyimiz kimi, həmin məbləğ istifadəçinin faktiki istifadəsində olan yaşayış sahəsinin ölçülərinin bazar qiymətlərinə adekvat həddə müəyyənləşdirilməlidir. Bunun üçün əvvəlcə həmin yaşayış binasının müvafiq yaşayış məntəqəsində formalaşmış bazar qiyməti müəyyənləşdirilməli, sonra bu qiymət əsasında həmin yaşayış evinin bir kvadratmetrinin qiyməti çıxarılmalı və bu qiymət istifadəçinin faktiki istifadəsində olan yaşayış sahəsinin ölçülərinə vurulmaqla son məbləğ müəyyənləşdirilməlidir.

Qeyd etməliyik ki, yazılı razılaşma mülkiyyətçi ilə istifadəçi arasında bağlanmış müqavilə formasıdır və hər bir müqavilə kimi bu razılaşma da onu əldə edən tərəflər üçün müəyyən vəzifələr, öhdəliklər, həmçinin hüquqlar yaradır. Razılaşmaya imza atan mülkiyyətçi qarşı tərəfə yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ verməklə özü üçün bu hüququ təmin etmək öhdəliyi yaradır və bu öhdəlik bütün hallarda icra olunmalıdır. Həmin öhdəliyin icrası prosesində mülkiyyətçinin özünün mənzil üzərində mülkiyyət hüququ bir sıra məhdudiyyətlərlə üzləşir. Məsələn, istifadəçi onunla birlikdə məhdud əşya hüquqları həddində mənzilə sahiblik etməyə başlayır, mənzilin müəyyən sahəsi müstəsna dərəcədə istifadəçinin sərəncamında olur, mülkiyyətçi mənzili özgəninkiləşdirmə yolu ilə onun üzərində sərəncam vermə hüququnu sərbəst həyata keçirə bilmir (Mülki Məcəllənin 572-ci maddəsinə görə «alıcının üçüncü şəxslərin hüquqları ilə yüklü olan əşyanı qəbul etməyə razılıq verdiyi hal istisna olmaqla, satıcı alıcıya üçüncü şəxslərin hüquqlarından azad əşya verməyə borcludur») və s. Bir sözlə, razılaşmadan sonra istifadəçi mənzilə sanki müəyyən məsələlərdə və müəyyən hədlərdə şəriklik etməyə başlayır.

Belə vəziyyət mülkiyyət hüququna məhdudiyyət yaratsa da mülkiyyətçinin istifadəçi ilə notarial qaydada təsdiqlənmiş yazılı razılaşmasında əks olunan iradə ifadəsi və mülkiyyət hüququnun komponentlərini istifadəçiyə müəyyən həddə könüllü güzəştə getməsinin nəticəsi olduğundan qanuni sayılmalıdır. Zira, Mülki Məcəllənin 152.5-ci maddəsi mülkiyyət hüququnun müqavilə şərtlərilə müəyyənləşdirilmiş hədlərdə məhdudlaşdırılmasını mümkün sayır. Belə məhdudiyyət mülkiyyətçiyə münasibətdən fərqli olaraq istifadəçiyə münasibətdə əks mahiyyət kəsb edir və onun mənzil hüququnun təminat vasitələrindən biri kimi çıxış edir. Çünki, mülkiyyətçi öz mənzilini istifadəçinin həmin mənzildən istifadə hüquqlarına məhəl qoymadan özgəninkiləşdirə bilmir. İki Konstitusyon hüquq-mülkiyyət hüququ və mənzil hüququ arasında qanuni və ədalətli tarazlıq da məhz belə, qanuna və tərəflər arasında razılaşmaya əsaslanan məhdudiyyətlər çərçivəsində təmin olunur.

Maraqlıdır ki, yaşayış evinin tərkib hissəsindən istifadə hüququ ilə bağlı 2000-ci ilin 01 sentyabrından sonra yaranan münasibətlərə dair işlərə baxan zaman məhkəmələr müəyyən hallarda bu gün də mülkiyyətçi ilə istifadəçi arasında yuxarıda qeyd edilən hər üç məsələ ilə, yaxud onlardan hər-hansı biri ilə bağlı notariat qaydasında təsdiq edilmiş yazılı razılaşmanın olmamasına diqqət etmir, mülkiyyətçi ilə istifadəçi arasında mənzildən istifadə hüququnun əmələ gəlməsi barədə şifahi razılaşmanın olmasını, yaxud istifadəçinin mənzilə köçürülməsi zamanı mülkiyyətçinin heç bir qeyd-şərt göstərməməsini əsas götürərək iddiaçılara müvafiq yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ verirlər. Bununla onlar faktiki olaraq Mənzil Məcəlləsinin 123-cü maddəsinin tələbləri çərçivəsində hərəkət edirlər. Fikrimizcə belə mövqeyi düzgün saymaq olmaz.

2000-ci ilin 01 sentyabrından sonra yaranan belə münasibətlərə Mənzil Məcəlləsinin 123-cü maddəsinin tələblərinin tətbiq olunması, yaxud 228.5-ci maddənin məzmununun eyni maddənin digər hissələrinin, yəni 228.1 və 228.2-ci maddələrin məzmunundan təcrid olunmaqla Mənzil Məcəlləsinin 123-cü maddəsinin mənasına uyğun şərh edilməsi və yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun əmələ gəlməsi üçün mülkiyyətçi ilə notarial qaydada təsdiq edilmiş yazılı razılaşmanın əldə olunmasının yeganə vacib şərt kimi qəbul edilməməsi qanunun pozulması, bütövlükdə mülkiyyət hüququnun, konkret olaraq isə sərəncamvermə hüququnun qanunsuz olaraq məhdudlaşdırılması kimi qiymətləndirilməlidir. Zira, qanun belə vəziyyətlərdə mülkiyyət hüququnun məhdudlaşdırılmasının yeganə əsası kimi tərəflər arasında əldə edilmiş yazılı razılaşmanı tanıyır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi də bir qədər əvvəl bəhs etdiyimiz kimi 27 iyul 2001-ci il tarixli qərarında bu mövqedən çıxış edərək yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun əldə edilməsinin və bununla mülkiyyətçinin öz əmlakı üzərində sərəncam vermə hüququnun məhdudlaşdırılmasının qanuni və əsaslı hesab edilməsi üçün yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun əmələ gəlməsi barədə notarial qaydada təsdiqlənmiş yazılı razılaşmanın olmasını və onun daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınmasını vacib sayır[2].

Bildirməliyik ki, mülkiyyət hüququ ilə mənzildən istifadə hüququ arasındakı qarşılıqlı əlaqələr barəsində irəli sürdüyümüz mülahizələr uyğun məsələlərlə bağlı formalaşmış beynəlxalq təcrübəyə də əsaslanır.

Belə ki, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı «İnsan hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi haqqında konvensiya»ya dair 1 sayılı protokolun 1-ci maddəsi hər bir fiziki və hüquqi şəxsin mülkiyyətə malik olmaq və həmin mülkiyyətdən maneəsiz istifadə etmək hüququnu tanıyır. Qeyd edilən maddə mülkiyyət hüququna müdaxiləni o halda mümkün və əsaslı sayır ki, həmin müdaxilə qanuna əsaslanсын, ümumi ictimai və ya dövlət maraqları naminə edilsin və müdaxilə zamanı bu maraqlarla mülkiyyət hüququnun müdafiəsi tələbləri arasında ədalətli tarazlıq qorunsun.

Konvensiyanın və ona dair protokolların müddəalarına riayət olunmasını təmin etmək məqsədilə yaradılmış Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Beylərin işi üzrə qərarında qeyd etmişdir ki, «mülkiyyət hüququna müdaxilənin yalnız qanuna əsaslanmasını tələb edilir. Qanunilik mülkiyyət hüququna müdaxilənin əsas şərtidir»[3]

Həmin məhkəmə qanunsuz müdaxilələr nəticəsində şəxsin öz əmlakı üzərində sərbəst sərəncam vermə imkanlarının məhdudlaşdırılmasını bütövlükdə mülkiyyət hüququnun məhdudlaşdırılması, mülkiyyətçinin «xüsusi və həddən artıq məhrumiyyətə məruz qoyulması» kimi qiymətləndirir.

Məhkəmənin Marksın işi üzrə qərarında qeyd edilir ki, «hər kəsin öz mülkiyyəti üzərində sərbəst sərəncam vermə hüququ mülkiyyət hüququnun əsas cəhətidir»[4]. «Papamixalopulos Yunanıstana qarşı» işdə isə Avropa Məhkəməsi qeyd etmişdir ki, «Sərəncamvermə hüququndan məhrum olunma mülkiyyətçi üçün kifayət qədər ciddi nəticələr doğurur» və bununla bütövlükdə mülkiyyət hüququ faydasız edilir.[5]

Beynəlxalq təcrübəyə və yuxarıda irəli sürdüyümüz mülahizələrə əsaslanaraq qeyd etməliyik ki, qanunda, yaxud tərəflər arasındakı yazılı razılaşmada nəzərdə tutulmayan hallarda hər-hansı şəxsin mənzil üzərində mülkiyyət hüquqlarına müdaxilə yolverilməzdir.

Yeri gəlmişkən, yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ ilə bağlı təcrübədə təsadüf edilən başqa bir məsələyə də diqqəti cəlb etmək istərdik. Həmin məsələ mənzildən istifadə hüququnun Mənzil Məcəlləsinin 123-cü maddəsinə uyğun olaraq əldə edildiyi hallarda həmin hüquqa müvafiq kompensasiya müqabilində xitam verilməsi ilə bağlıdır. Bu sahədə son beş ildə formalaşmış məhkəmə təcrübəsinə diqqət etsək görərik ki, 01 sentyabr 2000-ci ilədək yaranan münasibətlər əsasında əldə olunmuş mənzildən istifadə hüququna kompensasiya müqabilində



xitam verilməsi barədə iddialar ciddi arqumentlərə və prinsiplərə əsaslanılmadan rədd edilir. Bu zaman ona istinad olunur ki, mənzildən istifadə hüququ ilə bağlı 2000-ci ilin 01 sentyabrınadək yaranmış münasibətlərə tətbiq edilən normalarda bu hüquqa xitam verilməsi əsasları və qaydası nəzərdə tutulmamışdır və kompensasiya müqabilində istifadə hüququna xitam verilməsi barədə məsələlər həmin tarixdən qüvvəyə minən Mülki Məcəllənin 228.2-ci maddəsi ilə tənzimləndiyindən bu normanın geriye qüvvəsi ola bilməz, onun tələbləri yalnız qüvvədə olduğu dövrdə yaranan münasibətlərə tətbiq edilə bilər. Belə təcrübənin formalaşmasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası məhkəməsinin bir qədər əvvəl qeyd edilən qərarının da rolu olmuşdur. Həmin qərara görə Mülki Məcəllənin mənzildən istifadə hüququna xitam vermənin əsaslarını nəzərdə tutan 228.2-ci maddəsinin qaydaları yalnız 2000-ci ilin 01 sentyabrından sonra əmələ gələn münasibətlərə tətbiq edilə bilər.

Fikrimizcə, göstərilənləri istər mülki qanunvericiliyin zamana görə qüvvəsi baxımından, istərsə də əşya hüquq münasibətlərində mülkiyyət hüququnun üstünlüyü baxımından uğurlu təcrübə kimi qəbul etmək olmaz. Mülki Məcəllənin 7.3-cü maddəsinə və konstitusiyamızın 149-cu maddəsinin VII hissəsinə görə fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqi vəziyyətini yaxşılaşdıran, hüquq məsuliyyətini aradan qaldıran və ya yüngülləşdirən normativ hüquqi aktların qüvvəsi geriye şamil edilir. Bir qədər əvvəl qeyd etmişdik ki, 01 sentyabr 2000-ci ilə qədər mənzildən istifadə hüququ ilə bağlı münasibətləri yalnız Azərbaycan Respublikasının Mənzil Məcəlləsi tənzimləyirdi və həmin məəcəllədə istifadə hüququna xitam verilməsi əsaslarının nəzərdə tutulmaması yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ əldə edənlərin mənzil hüququnu mənzilin mülkiyyətçisinin mülkiyyət hüquqlarından önə çıxarır, mülkiyyət hüququnu istifadə hüququndan asılı edirdi. Bununla mülkiyyətçi öz mənzili üzərində sərəncamvermə hüququndan faktiki olaraq məhrum olunurdu. Bu barədə ətraflı bəhs etmişik. Fikrimizcə bu münasibətlərə 228.2-ci maddənin qaydalarının tətbiq edilməsi (bazar qiymətləri ilə kompensasiya verilməklə istifadə hüququna xitam verilməsi) nəinki tərəflərdən heç birinin vəziyyətini pisləşdirmir, əksinə mülkiyyətçinin hüquqlarını önə çıxarmaqla yanaşı istifadəçinin də mənzil hüquqlarına daha etibarlı təminat verir və bazar qiymətləri səviyyəsində alınmış kompensasiya istifadəçiyə hər bir halda yaşayış sahəsi əldə etmək imkanı yaradır. Bu səbəbdən də həmin normanın qüvvəsinin geriye şamil edilməsi qanuni, əsaslı, ədalətli və istər günün tələbləri, istərsə də Avropa dəyərləri baxımından lazımlı sayılmalıdır.

Beləliklə, bəhs etdiklərimizi ümumiləşdirərək Mülki Məcəllənin 228-ci maddəsinin tətbiqi zamanı aşağıdakı məsələlərə diqqət edilməsini vacib sayırıq:

1. Yaşayış evinin mülkiyyətçisinin ailə üzvlərindən yalnız onunla birgə yaşayan ərin (arvadın), valideynlərin, uşaqların, həmçinin bu şəxslərin yetkinlik yaşına çatmamış uşaqlarının yaşayış binasının tərkib hissəsindən qeyd-şərtsiz, əlavə razılışma tələb edilmədən istifadə hüququ vardır. Digər şəxslərin yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun əmələ gəlməsi üçün bu barədə onların mülkiyyətçi ilə notariat qaydasında təsdiqlənmiş yazılı razılışması olmalıdır.

2. Yazılı razılışma aşağıdakı üç məsələni əhatə etməlidir:

- a) yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun əmələ gəlməsi;
- b) bu hüququn həyata keçirilməsi şərtləri;
- c) bu hüquqa xitam verilməsi əsasları və qaydası.

3. Göstərilən razılışma əsasında yaranan istifadə hüququ hökmən daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınmalıdır. Mülki məəcəllənin 228.1-ci və 264-cü maddələri mənzildən və bütövlükdə daşınmaz əşyalardan istifadə hüququnun daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınmasını zəruri hesab etdiyindən bu qaydada qeydə alınmayan istifadə hüququnun qüvvəsi ola bilməz.

***İstifadə edilmiş normativ-hüquqi aktların və ədəbiyyatın siyahısı:***

1. *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.*
2. *Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası. 70 s.*
3. *Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı-Qanun-2000.*
4. *Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı-Qanun-2006.*
5. *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin (plenumunun) Qərarları. Bakı-Qanun-2005. 553 s.*
6. *İ.M.Cəfərov «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının şərh», «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı, Bakı-2004, 550 s.*
7. *Gqbert Mayer, Barri Xankok, Nikolas Kouderi «Rukovodstvo po pravam çeloveka dla prokurorov» Mecdunarodnaə Assoüüüüüə Prokurorov. 203 s.*
8. *Mikele De Salğvia, «Preüedenti evropeyskoqo Suda Po Pravam Çeloveka» Sankt-Peterburq-Öridiçeskiy üentr Press-2004, 1071 s.*
9. *V.Ə.İbayev «Avropa Məhkəməsinin presedentləri: mülkiyyət hüququ» Bakı-Elm-2007. 250 s.*
10. *S.Allahverdiyev «Azərbaycan Respublikasının Mülki Hüququ» I cild, I kitab, Ümumi Hissə, Bakı-»Digesta»-2003, 974 s.*

---

[1] S.Allahverdiyev «Azərbaycan Respublikasının mülki hüququ» Digesta-2003, I cild, s.261.

[2] Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Qərarları, Qanun 2005, s. 199

[3] Beyeler,108, РЪРёРееР»e P"e PÿaP»CHPIPëa. PұCЪeCђеPђеPSC,C( EPICЪoPіePNeCГPeoPіo CГCfPra Pіo PіCЪaPіaPj CђеP»oPіePea. CГ. 976, PÿaPSPeC,- PұeC,eCЪP±CfCЪPі P@CЪPёPђPёCђеCГPePёPNe CђеPSC,CЪ PұCЪeCГCГ-2004.

[4]Marckx, 63. РЪРёРееР»e P"e PÿaP»CHPIPëa. PұCЪeCђеPђеPSC,C( EPICЪoPіePNeCГPeoPіo CГCfPra Pіo PіCЪaPіaPj CђеP»oPіePea. CГ. 963, PÿaPSPeC,-PұeC,eCЪP±CfCЪPі P@CЪPёPђPёCђеCГPePёPNe CђеPSC,CЪ PұCЪeCГCГ-2004.

[5] V.Ə.İbayev Avropa Məhkəməsi presedentləri: mülkiyyət hüququ, Bakı-»Elm»-2007, s. 53-54

## **HAKİMLƏRİN İNTİZAM MƏSULİYYƏTİNƏ CƏLB EDİLMƏSİ İLƏ BAÐLI MƏHKƏMƏ-HÜQUQ ŞURASININ 2007-Cİ İLİN BİRİNCİ YARISINDA BAXDILDIĞI İŞLƏR HAQQINDA**

İntizam icraatı üzrə məsələlərin həll edilməsi Məhkəmə-Hüquq Şurasının səlahiyyətlərinə aid edildikdən sonra bu orqan tərəfindən həmin icraat daxilində çox sayda işlərə baxılmış və müvafiq qərarlar qəbul edilmişdir. Bülletenimizin səhifələrində mütəmadi olaraq oxucularımızı, ilk növbədə Naxçıvan Muxtar Respublikasının məhkəmələrində fəaliyyət göstərən hakimləri Məhkəmə-Hüquq Şurasının bu fəaliyyəti ilə tanış etməyə çalışırıq. Hakimlərin İntizam məsuliyyətinə cəlb olunmasına dair qərarlarla, xüsusilə belə qərarların çıxarılması üçün əsas olmuş hallar barəsində hakim korpusunun məlumatlandırılması məhkəmə fəaliyyətinə, hakimlərin statusuna həsr olunmuş beynəlxalq sənədlərdə də hakimlərin özünüidarə orqanlarının mühüm vəzifələrindən biri kimi təsbit edilir. Həqiqətən də həmin hallar barəsində hakimləri məlumatlandırmaqla yol verilmiş nöqsanların təkrarlanmasının qarşısını almaq, düzgün məhkəmə təcrübəsini formalaşdırmaq və beləliklə ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə kömək etmək olar.

Hazırkı yazıda da məqsədimiz Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən 2007-ci ilin birinci yarısında intizam icraatı qaydasında baxılmış işlərlə oxucularımızı tanış etməkdən və həmin işlər üzrə çıxarılmış qərarlarda öz əksini tapmış hakimlər tərəfindən daha çox yol verilən nöqsanlara diqqəti yönəltməkdən ibarətdir.

Məhkəmə-Hüquq Şurasının internet səhifəsində dərc olunmuş Məhkəmə-Hüquq Şurasının iclasları və intizam icraatı üzrə çıxarılmış qərarlar əsasında demək olar ki, 2007-ci ilin birinci yarısında, daha dəqiq desək, Şuranın fevral ayının 6-dan iyun ayının 22-dək keçirilən iclaslarında intizam icraatı üzrə 11 nəfər hakimin intizam məsuliyyətinə cəlb olunması ilə bağlı məsələlərə baxılmışdır.

Hakimlərdən 10 nəfəri barəsində intizam məsuliyyətinə cəlb olunmaları və barələrində «Məhkəmələr və Hakimlər haqqında» Qanunun 112-ci maddəsində nəzərdə tutulan intizam tədbirlərinin tətbiqinə dair qərarlar çıxarılmışdır. Bir nəfər (Yevlax Rayon Məhkəməsinin hakimi) barəsində intizam icraatına xitam verilmişdir. Şura həmin hakim tərəfindən də mülki işə baxılarkən ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə dair mülki-prosessual qanunvericiliyin tələblərinin pozulduğunu (Mülki-Prosessual Məcəllənin 8.1.9, 165, 167.1.4 və 167.1.7-ci maddələrinin ziddinə olaraq, işə cəlb olunmayan maraqlı şəxsin hüquqları haqqında məsələni həll etdiyini, habelə MPM-in 218.3-cü maddəsinə əməl etməyərək, qətnamədə tərəfin qarşılıqlı iddia tələbinə yekun qiymət vermədiyini) müəyyən etmiş, lakin «tərədilmiş qanun pozuntusunun nəticələrinin aradan qalxdığını, pozuntunun törədildiyi vaxtdan iki il müddətin keçməsinə, həmçinin hakimin səmimi etiraf və peşimançılığını» nəzərə alaraq, onun intizam məsuliyyətinə cəlb olunmasını məqsədemüvafiq hesab etməmişdir.

İntizam məsuliyyətinə cəlb olunan hakimlərdən 2 nəfərə irad tutulmuş, 6 nəfər hakimə töhmət elan edilmiş, 2 hakimin barəsində isə daha sərt tədbir tətbiq edilməklə onların hakimlik səlahiyyətinə xitam verilməsi üçün təklifin verilməsi qərara alınmışdır. Bu tədbirə məruz qalan Nərimanov Rayon Məhkəməsinin hakimi L.A. Mavrina bundan əvvəl də 2007-ci ilin birinci yarısında intizam məsuliyyətinə cəlb olunmuş və Şuranın 06 fevral 2007-ci il tarixli qərarı ilə ona töhmət də elan edilmişdi.

Barələrində İntizam məsuliyyətinə cəlb olunmaları haqqında qərarlar çıxarılan 10 nəfər hakimdən 4-ü Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin, 6 nəfəri isə birinci instansiya məhkəmələrinin hakimləridir.

Təhlil edilən dövr ərzində hakimlərin intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi ilə nəticələnən 11 intizam işləri üzrə icraata 1 halda Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədrinin; 1 halda həm Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, həm də Apellyasiya Məhkəməsinin sədr əvəzinin; 4 halda Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin, 2 halda isə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi ilə yanaşı vətəndaşların birbaşa Məhkəmə-Hüquq Şurasına göndərdikləri müraciətlər əsas olmuşdu.

Bütün hakimlərin intizam məsuliyyətinə cəlb olunmalarına «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 111-1-ci maddəsinin 2-ci hissəsində nəzərdə tutulan hallarda işlərə baxılarkən qanunvericiliyin tələblərinin dəfələrlə və kobudcasına pozulması əsas olmuşdu. Bununla yanaşı 2 nəfər hakim (yuxarıda adını çəkdiyimiz L.A.Mavrina və Suraxanı Rayon Məhkəməsinin sədrini əvəz etmiş R.Ə. Miriyev) həm də «Məhkəmələr və Hakimlər haqqında «Qanunun 111-1-ci maddəsinin 6-cı hissəsində nəzərdə tutulmuş əsasa -»Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 9-cu maddəsində göstərilən hüquqpozmaları törətdiklərinə görə intizam məsuliyyətinə cəlb olunmuşdular. Əmək və icra intizamı haqqında qanunvericiliyin tələblərinin pozulması da («Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Qanunun 111-1-ci maddəsinin 4-cü hissəsi) R.Miriyevin intizam qaydasında cəzalandırılmasını şərtləndirən əsas kimi nəzərə alınmışdı.

Məhkəmə-Hüquq Şurasının 22 iyun 2007-ci il tarixli qərarlarından göründüyü kimi, 15 oktyabr 2004-cü ildə məhkəməyə daxil olmuş və hakim Mavrınaya verilmiş iddia ərizəsi üzrə mülki işə iki ildən artıq müddətdə baxılmaması, o cümlədən işin icraatının dayandırılmasına əsas olmuş hal aradan qalxdıqdan sonra da iş üzrə icraatın vaxtında təzələnməməsi, işə baxılmanı ləngitmək məqsədilə verilmiş etirazlarla əlaqədar prosesual qanunda təsbit edilmiş tədbirlərin görülməməsi, tərəflərin gəlməməsinə görə dəfələrlə məhkəmə baxışı təxirə salınsa da, işdə iştirak edən şəxslərin MPM-də nəzərdə tutulan qaydada məhkəmənin vaxtı və yeri barədə lazımı qaydada xəbərdar edilməməsi və onların növbəti məhkəmə iclaslarına çağırılmaması, həmin işdə 13 dekabr 2006-cı ildə çıxarılan qarşılıqlı iddianın baxılmamış saxlanması haqqında qərardaddan verilən apellyasiya şikayətinin ancaq 4 ay keçdikdən sonra yuxarı məhkəməyə göndərilməsi Şura tərəfindən «Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında» Qanununun 9-cu maddəsində göstərilən hüquqpozmaların törətdilməsi kimi qiymətləndirilmişdi.

Suraxanı Rayon Məhkəməsinin sədr əvəzi R.Ə.Miriyevin də intizam məsuliyyətinə cəlb olunması haqqında işdə təxminən eyni xarakterli pozuntular (məhkəmə əmlərini MPM-yə görə 3 gün müddətində çıxarmalı olduğu halda, 5 aydan artıq müddətin keçməsinə baxmayaraq, müvafiq müraciət üzrə məsələni həll etməməsi; vəkilə rəsmi qaydada apellyasiya şikayətinin yuxarı instansiya məhkəməsinə göndərilməsi haqqında həqiqətə uyğun olmayan məlumat verib, ancaq bundan 6 ay keçəndən sonra şikayəti apellyasiya məhkəməsinə göndərməsi; bir sıra işlərdə məhkəmə qərarlarını işdə iştirak edən şəxslərə, apellyasiya şikayətlərini isə yuxarı instansiya məhkəməsinə vaxtında göndərməməsi, məhkəmə qərarlarını, o cümlədən cinayət işləri üzrə hökmləri vaxtından gec icraya yönəltməsi) «Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında» Qanununun 9-cu maddəsində göstərilən hüquqpozmalar kimi tövsif edilmişdi.

Aşağıda göstərilən hallar isə həmin hakimin yol verdiyi əmək və icra intizamı haqqında qanunvericiliyin pozulması kimi qiymətləndirilmişdi:

- baxdığı işlərin arxivdən çıxardılıb gizlədilməsinə dair göstəriş verməsi;

- şikayətçilərin ərizələrinin araşdırılmasına mane olması;
- arxivdə işlərin, materialların səliqəsiz və sistemsiz saxlanması;
- işə çıxmadığı 27 gün ərzində onlarla cinayət və mülki işlərin, müxtəlif materialların qeydə alınmaması və hakimlər arasında bölüşdürülməməsi;
- məhkəmə işçilərinin məzuniyyətə buraxılmalarına dair əmrləri səhv tərtib etməsi;
- qətnamənin çıxarılmasından 10 aydan çox müddətin keçməsinə baxmayaraq, onun surətini tərəfə verməməsi;
- mülki işə 8 aydan artıq müddətə baxması.

Yuxarıda qeyd etmişdik ki, haqqında danışdığımız şəxslər də daxil olmaqla intizam məsuliyyətinə cəlb olunan bütün hakimlər işlərə baxarkən dəfələrlə qanunvericiliyin kobudcasına pozulması hallarına yol vermişdilər.

Əksər hallarda belə pozuntular hakimlər tərəfindən həm mülki, həm də cinayət işləri üzrə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı meydana gəlmişdi. Lakin Şuranın elə qərarları da var ki, onlar hakimin yalnız cinayət və yaxud mülki işlər üzrə icraatın gedişində yol verdikləri qüsurlara görə çıxarılmışdır.

Belə ki, intizam məsuliyyətinə cəlb olunan hakimlərdən 3 nəfəri (o cümlədən hakim L.A.Mavrina ilk dəfə 06 fevral 2007-ci il tarixli qərarla məsuliyyətə cəlb olunarkən) yalnız cinayət mühakiməsi çərçivəsində buraxdıqları kobud səhvlərə görə cəzalandırılmışdılar.

Hakim L.Mavrinanın intizam məsuliyyətinə cəlb olunması haqqında işdə cinayət işi üzrə çıxarılmış qərarla məhkəmə iclas protokolunda həmin qərar barəsində aparılan qeyd arasında uyğunsuzluğun olması (işə baxılmasına xitam verilməsi və onun prokurora qaytarılması haqqında qərar çıxarıldığı halda, protokolda təqsirləndirilənin məhkəməyə verilməsi və məhkəmə baxışının təyin edilməsi barədə qərarın çıxarıldığının göstərilməsi); belə qərarlardan şikayət və protestin verilməsi cinayət-prosessual qanunda nəzərdə tutulmasa da, bunu təsbit edən müddəanın qərarın nəticə hissəsinə daxil edilməsi; çıxardılıb-paylandıqdan sonra qeyri-prosessual qaydada məhkəmə qərarına düzəlişlər etməklə işdə olan qərarla cinayət prosesi tərəfinə verilmiş qərar arasında ziddiyyətin yaradılması işlərə baxılarkən hakim tərəfindən qanunvericiliyin tələblərinin kobudcasına pozulması kimi qiymətləndirilmişdi.

Fizuli-Qubadlı Hərbi Məhkəməsinin hakimi E.M.Cəbiyevin bir sıra cinayət işlərinə baxarkən apellyasiya şikayətləri və protestləri ilə əlaqədar işlərin yuxarı instansiya məhkəməsinə göndərilməsi üçün AR CPM-in 389.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan 10 günlük müddəti pozmaqla dövlət ittihamçısının protestləri ilə bağlı cinayət işlərini vaxtından gec apellyasiya məhkəməsinə göndərməsi də Şura tərəfindən hakimə irad tutulması üçün əsas yaradan eyni xarakterli pozuntu kimi qəbul edilmişdi (Məhkəmə-Hüquq Şurasının 26 aprel 2007-ci il tarixli qərarı).

Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi R.S.İsgəndərovun barəsində olan intizam icraatı üzrə işdə isə aşağıdakı qüsurular qanunvericiliyin tələblərinin dəfələrlə pozulması kimi səciyyələndirilmişdi (Şuranın 26.04.2007-ci il tarixli qərarı):

- işin apellyasiya baxışına təyin edilməsi haqqında qərarın məhkumlara göndərilməməsi;
- apellyasiya şikayəti (protesti) üzrə yekun məhkəmə qərarının CPM-in 407-ci maddəsində göstərilən müddətdən, yəni 3 gündən gec proses iştirakçılarına göndərilməsi;
- apellyasiya şikayətlərinə (protestlərinə) ilkin baxışın və məhkəmə baxışının prosessual müddətlərin ötürülməsilə keçirilməsi;
- cinayət işi üzrə sübut kimi təqdim edilmiş maddi ziyanın ödənilməsini göstərən materialların qanunun tələbinə uyğun olaraq yoxlanılmaması və qiymətləndirilməməsi;

- maddi hüquq normalarının düzgün tətbiq edilməməsi (məs. residivə görə cəzanın təyin edilməsi qaydasını müəyyən edən CM-in 65.2-ci maddəsinin tələbinin pozulmasıyla sanksiyada nəzərdə tutulan daha ciddi cəza növünün yarısından az cəzanın təyin edilməsi), prosessual pozuntulara yol verilməsi və bunların nəticəsində Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinə göndərilən 61 kassasiya şikayətindən 14-ü üzrə qərarların dəyişdirilməsi və yaxud ləğv edilməsi.

Daha 5 nəfər hakimin cinayət işlərinə baxılması zamanı buraxdıqları səhvlər isə mülkü mühakimənin həyata keçirilməsi vaxtı yol verilən qüsurarla birlikdə götürülməklə onların intizam məsuliyyətinə cəlb olunmaları üçün əsas olmuşdu.

Həmin hakimlər tərəfindən cinayət mühakiməsinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar törədilən pozuntular da mahiyyətinə görə yuxarıda təsvir edilənlərdən ciddi şəkildə fərqlənir.

Bu nöqsanlar əsasən aşağıdakılardan ibarət olmuşdur:

A) Birinci instansiya məhkəməsində icraatın aparılması ilə əlaqədar törədilən pozuntular (Məhkəmə-Hüquq Şurasının Səbail Rayon Məhkəməsinin hakimi A.K.Namazovun, Suraxanı Rayon Məhkəməsinin hakimi Ş.H.Nəcəfovanın, Suraxanı Rayon Məhkəməsinin sədr əvəzi R.Ə.Miriyevin intizam məsuliyyətinə cəlb olunmalarına dair müvafiq olaraq 26 aprel, 11 iyun və 22 iyun 2007-ci il tarixli qərarlarına əsasən):

- CPM-in 300.4-cü maddəsinin tələblərinin ziddinə olaraq, məhkəmənin hazırlıq iclasının qərarlarının surətlərinin proses iştirakçılarına göndərilməməsi (Suraxanı Rayon Məhkəməsinin sədri əvəzi olmuş R.Ə.Miriyev və həmin məhkəmənin hakimi Ş.H.Nəcəfova);
- cinayət işlərinə baxarkən CPM-in 328.4 və 330.1-ci maddələrinin tələblərinin pozulması - şahidlərin və zərərçəkənlərin düzgün ifadə verəcəklərinə dair and içmədən dindirilməsi (həmin hakimlər);
- CPM-in 12.1 və 91.5.12-ci maddələrinin ziddinə olaraq, məhkəmə icraatının aparıldığı dili bilməyən şəxslərin (təqsirləndirilənlərin) tərcüməçinin köməyindən istifadə etmək hüququnun təmin edilməməsi, eləcə də təqsirləndirilən şəxsdən vəkilin iştirakı olmadan qeyri-müəyyən müdafiəçidən imtina etməsi haqqında ərizə almaqla onun müdafiə hüququnun pozulması (müvafiq olaraq hakimlər Ş.Nəcəfova və R.Miriyev);
- hökmlərin icraya yönəldilməsi haqqında göstərişin CPM-in 506-cı maddəsi tələb etdiyi kimi hökm qanuni qüvvəyə mindikdən dərhal sonra deyil, gecikdirilməyə yol verməklə göndərilməsi (həmin hakimlər);
- təqsirləndirilən şəxsin məhkum edilməsi barədə arayışın DİN-in müvafiq strukturuna göndərilməməsi, məhkumların cəzaçəkmə yerlərindən hökmlərin icrasının təmin edilməsini göstərən arayışların alınmaması (hakim R.Miriyev);
- cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsinə görə təqsirləndirilənin barəsində cinayət təqibinə xitam verilməli olduğu halda, ittiham hökmünün çıxarılması ilə ona islah işi cəzasının təyin edilməsi (həmin hakim);
- ehtiyatsızlıqdan zərərçəkənin ölümünə əsəbəb olmaqla yol hərəkəti qaydalarının pozulmasına görə Azərbaycan Respublikası CM-in 263.2-ci maddəsi ilə təqsirləndirilən şəxsə CM-in 70 -ci maddəsinin tətbiqini əsaslandırın hal kimi cinayətin ehtiyatsızlıqdan törədilməsinə istinad edilməsi, yəni maddənin dispozisiyasında cinayətin əlaməti qismində göstərilmiş halın həm də ayrıca olaraq cəzanı yüngülləşdirən hal kimi nəzərə alınmasını qadağan edən CM-in 58.1 və 8-ci maddələrinin tələblərinin pozulması (Səbail Rayon Məhkəməsinin hakimi A.K.Namazov).

B) Apellyasiya instansiyasında icraatın aparılması ilə əlaqədar törədilən pozuntular (AR Apellyasiya Məhkəməsinin hakimləri S.B.Hüseynovun və L.Ə.Nəbiyevin intizam məsuliyyətinə cəlb olunmalarına dair Məhkəmə-Hüquq Şurasının 26 aprel 2007-ci il tarixli qərarlarına əsasən):

- prosessual müddətlərə riayət edilmədən işlərə baxılması, o cümlədən apellyasiya şikayəti üzrə ilkin baxışın vaxtından gec keçirilməsi;
- apellyasiya şikayəti üzrə məhkəmə baxışının təyin edilməsi haqqında qərarın məhkəməyə göndərilməməsi;
- prosessual hərəkətlərin protokollaşdırılmasına dair CPM-in 51.7-ci maddəsinin tələblərinin pozulması (məhkəmə baxışına dair iclas protokolunun vaxtında hazırlanmaması, imzalanmaması, iclasların təxirə salınması haqqında protokolların tərtib edilməməsi);
- məhkəmə qərarlarının çıxarılmasına dair prosessual qanunun tələblərinin pozulması (apellyasiya baxışının təyin edilməsi barədə qərarlar hazır olmadan məhkəmə baxışlarının keçirilməsi, yekun qərar hazır olmadan onun elan edilməsi, proses iştirakçılarının həmin qərarların surətlərini vaxtında ala bilməməsi);
- işin apellyasiya baxışına təyin edilməsi haqqında, eləcə də yekun məhkəmə qərarının vaxtında tərtib edilməməsi və yaxud məhkəmə tərkibinə daxil olan bütün hakimlər tərəfindən vaxtında imzalanmaması;
- bir neçə iş baxılmanın eyni günə və eyni saata təyin edilməsi.

Mülki mühakimənin həyata keçirilməsi ilə bağlı yol verilən nöqsanlar Məhkəmə-Hüquq Şurasının 3 qərarında müstəsna olaraq, 5 qərarında isə cinayət mühakiməsi sahəsində buraxılan səhvlərlə birlikdə götürülməklə hakimlərin intizam məsuliyyətinə əsas yaradan hallar kimi qiymətləndirilmişdir.

Mülki işlərə baxılarkən törədilən pozuntuları yuxarıda göstərilən qaydada - müvafiq məhkəmə instansiyalarında aparılan icraatlara uyğun olaraq qruplaşdırdıqda, aşağıdakı mənzərə alınır.

A) Birinci instansiya məhkəməsində mülki mühakimənin həyata keçirilməsi zamanı yol verilən nöqsanlar (Məhkəmə-Hüquq Şurasının Yasamal Rayon Məhkəməsinin hakimi M.H.Abdulmanafovanın, Səbail Rayon Məhkəməsinin hakimi A.K.Namazovun, Suraxanı Rayon Məhkəməsinin hakimi Ş.H.Nəcəfovanın, Suraxanı Rayon Məhkəməsinin sədr əvəzi R.Ə.Miriyevin, Nərimanov Rayon Məhkəməsinin hakimi L.A.Mavrinanın intizam məsuliyyətinə cəlb olunmalarına dair müvafiq olaraq 06 fevral, 24 aprel, 11 iyun və 22 iyun tarixli qərarlarına əsasən):

- Lazımı icazə alınmadan özbaşına inşa edilmiş tikililərə və zəbt olunmuş torpaq sahələrinə vətəndaşların istifadə hüququnu tanımaqla, o cümlədən həmin tikililəri dövlət mənzil fonduna daxil etmək və onları özbaşına inşa etmiş şəxslərə orderlər vermək kimi qanuna əsaslanmayan vəzifələri rayon icra hakimiyyətinin üzərinə qoymaqla maddi hüquq normalarının tələblərinin kobudcasına pozulması (hakim M.Abdulmanofova);
- Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 157.9-cu maddəsinin və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17 iyun 2004-cü il tarixli 78 №-li Fərmanının 2.2-ci bəndinin ziddinə olaraq vətəndaşa məxsus mənzilin məcburi qaydada özgəninkiləşdirilməsi üçün nə faktiki (dövlət və ictimai ehtiyaclar), nə də ki hüquqi əsaslar (Nazirlər Kabinetinin qərarı) olmadığı halda, şəxsi öz mülkiyyətindən məhrum etməklə, eləcə də MPM-in 225.1 və 235.2-ci maddəsində göstərilən əsasların olmamasına baxmayaraq, həmin qətnaməni dərhal icraya yönəltməklə həm maddi, həm də prosessual hüquq normalarının pozulması (hakim A.K.Namazov);
- mülki işlər üzrə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə dair prosessual qaydaların müxtəlif pozuntuları, o cümlədən: işlərə süründürməçiliklə baxılması (hakimlər L.A.Mavrina və R.Ə.Miriyev); məhkəmə iclas protokollarının vaxtında tərtib edilməməsi, dayandırılmış iş üzrə icraatın təzələnməsi barədə qərar qəbul etmədən baxışın davam etdirilməsi (hakim Ş.H.Nəcəfova);
- məhkəmə qərarlarının vaxtında icraya yönəldilməməsi (hakimlər Ş.H.Nəcəfova və R.Ə.Nuriyev).

B) Apellyasiya instansiyasında mülki mühakimənin həyata keçirilməsi zamanı yol verilən nöqsanlar (Məhkəmə-Hüquq Şurasının Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin hakimləri S.B.Hüseynovun, L.Ə.Nəbiyevin, M.Ə.Hüseynovanın intizam məsuliyyətinə cəlb olunmalarına dair 24 aprel 2007-ci il tarixli qərarlarına əsasən):

- apellyasiya şikayətləri ilə əlaqədar daxil olmuş işlər üzrə həmin şikayətlərə baxılması müddətini müəyyən edən Azərbaycan Respublikası MPM-in 368.3 və 397.2-ci maddələrinin tələblərinin pozulması,
- apellyasiyanın mümkünlüyünün yoxlanılması haqqında qəraradların, eləcə də bu yoxlamanın gedişini əks etdirən məhkəmə iclas protokollarının tərtib edilməməsi,
- apellyasiyanın mümkünlüyü üzrə qəraradın, eləcə də yekun məhkəmə qərarının məhkəmə tərkibinə daxil olan bütün hakimlər tərəfindən imzalanmaması,
- kassasiya şikayətləri ilə əlaqədar işlərin Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinə vaxtında göndərilməməsi (hakim L.Ə.Nəbiyev);
- apellyasiyanın mümkünlüyü barədə qərarad çıxarılmadan məhkəmə baxışının təyin edilməsi,
- işdə iştirak edən şəxslərə apellyasiya şikayətinin və ona əlavə olunmuş sənədlərin surətlərinin rəsmən təqdim edilməməsi,
- işdə iştirak edən şəxslərin məhkəmənin vaxtı və yeri barədə lazımı qaydada xəbərdar edilməməsi üzündən məhkəmə baxışının dəfələrlə təxirə salınması,
- MPM-in 365 və 266-cı maddələrinin ziddinə olaraq məhkəmə qəraradlarının surətlərinin 5 gün müddətində işdə iştirak edən şəxslərə göndərilməməsi (hakim S.B.Hüseynov);
- məhkəmə iclas protokollarının vaxtında tərtib edilməməsi və imzalanmaması,
- iş üzrə icraatın dayandırılması haqqında qərar çıxarılarəkən prosesual qanunda nəzərdə tutulmayan əsaslara istinad edilməsi,
- birinci instansiya məhkəmələrinin qanuni və əsaslı qətnamələrinin ləğv edilməsi və əksinə qanunsuz qətnamələrin dəyişdirilmədən saxlanılması,
- maddi hüquq normalarının pozulması ilə yanaşı MPM-in iddiadan imtina etmədən, iddianın etiraf edilməsindən, barışıq sazişindən, sübutların qiymətləndirilməsindən, , qətnamə çıxarıldıqda həll edilən məsələlərdən, qətnamənin məzmunundan, apellyasiya instansiyası məhkəməsində işə baxılmanın hədlərindən, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qətnaməsinin məzmunundan bəhs edən 52, 88, 191, 218, 220, 372, 392-ci maddələrinin tələblərinin pozulması,
- işdə iştirak etməyə cəlb olunmayan şəxslərin hüquq və vəzifələrinə dair onların hüquqlarının pozulmasına səbəb olan qətnamənin çəxarılması (hakim M.Ə.Hüseynova).

Qeyd etdiyimiz kimi yuxarıda ümumiləşdirilmiş şəkildə təqdim etdiyimiz məlumatları Məhkəmə-Hüquq Şurasının internet səhifəsində dərc olunmuş qərarlardan götürmüşük.

Həmin qərarların tam mətni ilə aşağıdakı ünvana müraciət etməklə Məhkəmə-Hüquq Şurasının rəsmi internet səhifəsində tanış olmaq olar: [www.judicialcouncil.gov.az](http://www.judicialcouncil.gov.az)



### **Naxçıvan Muxtar Respublikasında vəkillik**

Azərbaycan Respublikasının istiqlaliyyətə qovuşmasından, xüsusilə xalqımızın ümummilli lideri möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında hazırlanmış müstəqil dövlətimizin ilk Konstitusiyasının qəbul edilməsindən sonra insan hüquq və azadlıqlarının qorunması, bu hüquqların həyata keçirilməsi üçün təminatların yaradılması və inkişaf etdirilməsi dövlət siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edildi. Təsadüfi deyil ki, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi Azərbaycan dövlətinin ali məqsədi, hüquq və azadlıqların gözlənilməsi və qorunması isə qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcu kimi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında öz təsbitini tapmışdır (maddələr 12 və 71).

Odur ki, müstəqillik illərində vəkillik institutuna diqqət əhəmiyyətli dərəcədə artdı, vəkillik xidmətinin inkişafı və müasirləşdirilməsi, vəkillərin problemlərinin həlli ölkəmizdə aparılan dövlət quruculuğu və onun tərkib hissəsi olan məhkəmə islahatları proseslərinin mühüm elementi kimi qəbul edilməyə başladı. Çünki, vəkillik uzun illərin sınağından keçmiş, hamılıqla qəbul edilən insan cəmiyyətinin yaratdığı ən qədim və peşəkar hüquqi yardım vasitəsidir. Vəkillik xidmətinin vəziyyəti, onun inkişaf səviyyəsi ilə məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi və ədalətliyi, demokratiya, cəmiyyətin ümumi inkişaf səviyyəsi arasında qarşılıqlı asılılıq mövcuddur. Tərəqqidə olan və demokratikləşən cəmiyyətin daim artan və yeni məzmun alan tələbatları, ölkədə müstəqil və ədalətli məhkəmə sisteminin bərqərar olması vəkillik institutunun inkişafını stimullaşdırdığı kimi, yaxşı təşkil olunmuş vəkillik fəaliyyəti də hüquq və azadlıqların etibarlı şəkildə müdafiə olunmasına, insanların hüquqi cəhətdən maarifləndirilməsinə, müxtəlif subyektlər, o cümlədən dövlət və vətəndaşlar arasında münasibətlərin hüquqi müstəvidə həll edilməsinə, ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin yüksəlməsinə və məhkəmə səhvlərinin azalmasına, ümumiyyətlə daha demokratik cəmiyyətin qurulmasına birbaşa təsir göstərir. SSRİ-də vəkilliyin təşkili mövzusunda ilk ciddi elmi araşdırmalar aparılardan biri tanınmış rus alimi Y.İ. Stetsovskiy «Sovetskaya advokatura» kitabında vəkillik institutunun gərcək dəyərini belə ifadə etmişdir: «şəxsin hüquqlarının hər hansı qəsdlərdən qorunması, qanunçuluq uğrunda mübarizə və ədalət mühakiməsinə kömək göstərilməsi nəcib və humanist vəkillik fəaliyyətinə böyük siyasi mənə verir. Vəkillik gərcək demokratiyanın mühüm alətidir»<sup>1</sup>.

«Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» 28 dekabr 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul edilməsi dövlətimizin vəkillik institutunun inkişafına göstərdiyi marağın əyani sübutudur. Bu Qanunun qəbul edilməsindən (SSRİ-nin mövcud olduğu son dövrdə) ölkəmizdə vəkillik fəaliyyəti Azərbaycan SSR Ali Soveti tərəfindən 13 noyabr 1980-cı il tarixli qanunla təsdiq edilmiş «Azərbaycan SSR-də vəkillik haqqında» Əsasnamə ilə tənzimlənirdi.

Əsasnamədən fərqli olaraq, «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu yeni şəraitdən və ölkəmizin qəbul etdiyi müasir Avropa dəyərlərindən, dünya birliyi tərəfindən təqdir olunan meyarlardan çıxış etməklə vəkillik fəaliyyətinin əsas prinsiplərini, vəkillərin hüquqi statusunu, vəkilliyin özünüidare mexanizminin əsaslarını müəyyən etmişdir. Qabaqcıl ölkələrdə vəkillik fəaliyyətinin təşkil edilməsində mühüm rol oynayan həmin meyarlar əsasən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 27 avqust - 7 sentyabr 1990-cı il tarixdə Havanada keçirilən cinayətkarlığa qarşı mübarizə üzrə VIII konqresində qəbul edilmiş «Hüquqşünasların rolu haqqında əsas müddələrdə» da, habelə Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 25 oktyabr 2000-ci il tarixli 727-ci iclasında qəbul olunmuş «Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin hüquqşünas peşəsini həyata keçirmək azadlığına dair üzv dövlətlərə (2001) 21 sayılı tövsiyyəsi»ndə və həmin iclasda qəbul edilən «Hüquqşünas peşəsini həyata keçirmək azadlığı haqqında Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin izahlı memorandumu»nda öz əksini tapmışdır. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Avropanın nüfuzlu təşkilatlarının qəbul etdikləri insan hüquq və azadlıqlarına həsr olunmuş bir çox beynəlxalq aktlar, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin müvafiq qərarları da vəkillik peşəsinə və fəaliyyətinə dair müasir standartları təsbit edən sənədlər sırasına daxildir. Haqqında danışdığımız sahəyə aid bir çox mühüm meyarlar vəkillərin beynəlxalq səviyyəli ictimai

qurumları tərəfindən qəbul edilmişdir. Buna misal olaraq, Avropa Birliyi Vəkillər və Hüquq Cəmiyyətləri Şurasının (ABVHCŞ) 28 oktyabr 1988-ci ildə qəbul etdiyi «Avropa İttifaqı Hüquqşünasları üçün Davranış Məcəlləsini göstərmək olar.<sup>2</sup>

1. П'ҮС, еС†оPICГPePеPN№ P®.P. «P'YoPleC, CГPcaCII aPrPloPcaC, CfCTa». P. P. PraC, eP» ЧHCГC, Plo «P' CГCГCaCII C€PeoP»a», P'HoCГPеPIa, 1989 Pi. səh.6.

2. Beynəlxalq sənədlər toplusu. I cild. Bakı, «GISO Enterprise» KRİNB, 2005-ci il, səh.502.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında da vəkillik fəaliyyətinin hüquqi əsasını Azərbaycan Respublikasının «Vəkillik və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Qanunu təşkil edir. Bu da təbiidir. Çünki vəkillərin fəaliyyətinin ölkənin bütöv ərazisində eyni prinsiplər əsasında qurulması, bu fəaliyyəti həyata keçirən şəxslərin eyni meyarlar və qaydalar əsasında seçilməsi, onların öz hüquq və vəzifələrini sərbəst və qanun əsasında həyata keçirmələri üçün eyni təminatların yaradılması vəkillərin iş prosesində cəlb olunduqları hüquq münasibətləri haqqında ölkənin vahid qanunvericilik bazasının (məs. mülki-prosessual və yaxud cinayət-prosessual məəcəllələrinin) olmasından irəli gəlir və nəticə etibarlı ilə ölkənin müxtəlif bölgələrində insan hüquq və azadlıqlarının ayrı-seçkilik qoyulmadan eyni səviyyədə qorunmasına şərait yaradır.

Lakin vəkillərin fəaliyyəti ilə bağlı bütün məqamların, hətta ən kiçik və prinsiplial əhəmiyyət daşımayan məsələnin belə vəkillərin mərkəzi özünüidarəetmə qurumu vasitəsi ilə həll edilməsi qaydasına (qanunda məhz bu cürə nəzərdə tutulmuşdu) bəraət qazandırmaq mümkün deyil.

Əksinə, bir sıra məsələlərin Bakı şəhərində yerləşən Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətində deyil, bilavasitə vəkillərin fəaliyyət göstərdikləri bölgədə həll edilməsi yerli şəraiti daha yaxşı nəzərə almağa və problemlərin daha çevik həll olunmasına və bunun nəticəsində yerli əhaliyə göstərilən vəkillik xidmətinin kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinin yüksəlməsinə kömək edə bilər.

Vəkillərin sayının artırılması və yerlərdə vəkillərin əhaliyə göstərdikləri hüquqi yardımın yaxşılaşdırılması isə ölkə Prezidentinin «Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi və «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə» 19 yanvar 2006-cı il tarixli Fərmanında məhkəmə sistemində aparılan köklü islahatların uğurla həyata keçirilməsini və nəticə etibarlı ilə ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin edən təsirli vasitələrdən və müvafiq orqanların qarşısında duran vacib vəzifələrdən biri kimi təsbit edilmişdi.

Bütün bunlar, xüsusilə ölkə başçısının Naxçıvan Muxtar Respublikasında hüquq institutlarının, o cümlədən vəkillik fəaliyyətinin inkişafına verdiyi önəm, həmçinin uzun müddət blokada şəraitində yaşayan Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisinin hüquqi yardıma olan tələbatlarının respublika daxilində kifayət qədər ödənilməsinə təmin etmək məqsədi Naxçıvan Muxtar Respublikasında Vəkillər Kollegiyasının yaradılmasını günün tələbinə çevirdi. Artıq aydın görünürdü ki, günbəgün inkişaf edən, xarici ölkələrlə iqtisadi əlaqələr quran, müxtəlif müəssisələrə, geniş layihələrə meydan olan və bu üzədən çoxsaylı və yeni məzmunlu hüquq münasibətlərinin yarandığı və belə münasibətlərin subyektlərinin sayının sürətlə artdığı Naxçıvan Muxtar Respublikasında fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqi yardıma ehtiyaclarını respublikanın paytaxtında yerləşən yeganə hüquq məsləhətxanası vasitəsi ilə ödəmək mümkün deyil. Çünki, vəkillik xidmətinin bu qurum şəklində qurulması özü-özlüyündə həm vəkillərin sayı, həm onların fəaliyyət göstərdiyi məkan, ümumiyyətlə imkanlar baxımından ciddi məhdudiyətlərə səbəb olurdu. Real tələbatların nəzərə alınması və mövcud vəziyyətin dəyişdirilməsi üçün huqiqi vasitələr isə muxtar respublikada yox idi.

Odur ki, bu gerçəklikdən çıxış edən muxtar respublika rəhbərliyinin təşəbbüsü nəticəsində Azərbaycan Respublikasının 10 aprel 2007-ci il tarixli Qanunu ilə «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti

haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa müvafiq əlavə edildi. Qanunun 9-cu maddəsinə əlavə edilmiş VI hissəyə görə, artıq Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi müvafiq qanunla muxtar respublikada Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının tərkibinə daxil olan vəkillər kollegiyası yarada bilər.

Muxtar Respublikanın həmin qanunu hələ qəbul edilməyib, indi onun hazırlanması ilə bağlı mühüm işlər görülməkdədir. Odur ki, orada təsbit ediləcək hüquq normaları haqqında mülahizə yürütmək düzgün olmazdı. Ancaq indidən əminliklə onu söyləmək olar ki, haqqında danışdığımız Naxçıvan MR qanununun qəbul edilməsi ilə muxtar respublikada vəkillərin, vəkil qurumlarının sayının müəyyən edilməsində yerli şəraitin və gerçək tələbatın nəzərə alınması, əhaliyə vəkillər vasitəsilə hüquqi yardımın göstərilməsi imkanlarının genişlənməsi üçün daha əlverişli şərait yaradılacaqdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında hüquq müdafiəsi fəaliyyəti ilə peşəkarcasına məşğul olanlar muxtar respublikanın həmin qanununa böyük əhəmiyyət verir və orada vəkilliklə, vəkillik fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi ilə bağlı bütün problemlərin həll olunacağına və bu problemlərə dair hüquq ədəbiyyatında söylənilən təkliflərin nəzərdən keçiriləcəyinə ümid edirlər.

Məsələn, Q.K.Cənnətovun «Azərbaycanda vəkillik» kitabında «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bir sıra mülahizələr yürüdülmür. Məsələn, müəllif təklif edir ki, «Azərbaycan Respublikasında notariat haqqında» Qanunda «notarius», «notariat» anlayışlarının izahı verildiyi kimi, vəkillərə və vəkillik fəaliyyətinə həsr olunmuş qanunda da «vəkil», «vəkillik fəaliyyəti» və lazım olan digər hüquqi anlayışların tərifləri verilsin.<sup>1</sup>

---

1.Q.K.Cənnətov. «Azərbaycanda vəkillik» Bakı, «Patronat-S» Şirkəti, 2003-cü il, səh.10.

«Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsində ümumi şəkildə təsbit edilir ki, vəkillik fəaliyyəti fərdi qaydada və ya Azərbaycan Respublikasının Qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun vəkil (vəkillər) tərəfindən yaradılmış vəkil qurumlarının (hüquq məsləhətxanaları, vəkil büroları, vəkil firmaları və s.) tərkibində həyata keçirilə bilər. Qanunun 9-cu maddəsinə görə isə, Vəkillər Kollegiyasının təşkili və fəaliyyəti «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə yanaşı ona müvafiq olaraq qəbul edilmiş Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsi ilə müəyyən edilir.<sup>1</sup> Lakin məsələ ondadır ki, Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının ümumi yığıncağının 4 noyabr 2004-cü il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsində də vəkil qurumları haqqında müddəalar ümumi xarakter daşıyır. Belə ki, Nizamnamənin 9.1-ci bəndinin 1-ci hissəsində Qanunun 5-ci maddəsinin yuxarıda təsvir edilən norması təkrarlanır, 2-ci hissəsində isə göstərilir ki, «Vəkillik qurumlarının yerləşdiyi yer və ərazi Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin tövsiyələrinə uyğun həyata keçirilir».<sup>2</sup> Nizamnamənin vəkillik qurumlarına həsr olunmuş 9-cu bəndinin digər müddəalarında da həmin qurumların fərdi əlamətləri, eləcə də təşkil edilməsi və fəaliyyəti ilə bağlı xüsusiyyətləri açıqlanmır. Halbuki, vəkillik fəaliyyəti əsasən vəkillərin qurumları vasitəsi ilə həyata keçirildiyindən, onlarla bağlı hüquqi məsələlərin dürüst tənzimlənməsi Vəkillər Kollegiyasının idarəetmə orqanları (ümumi yığıncaq, Rəyasət Heyəti) haqqında məsələlərin qaydalaşdırılması qədər vacibdir.

Əgər bu məsələyə dair milli hüquq normalarını Rusiya Federasiyasının müvafiq qanunvericiliyi ilə müqayisə etsək görərik ki, bizdən fərqli olaraq Rusiya qanunvericiliyi vəkillərin qurumları haqqında məsələlərin dəqiq rəqləmləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirir. Belə ki, Rusiya Federasiyasının «Vəkillik fəaliyyəti və vəkillər haqqında» 26 aprel 2002-ci il tarixli federal

qanununda vəkillik fəaliyyətinin təşkilati məsələlərinə həsr olunmuş VI fəslin 5 maddəsində (20 - 25-ci maddələr) vəkillik qurumlarının müxtəlif formalarının tam siyahısı verilir, onları bir-birindən fərqləndirən cəhətlər açıqlanır, həmin qurumların statusu, təşkili, fəaliyyəti, xitamı ilə bağlı bütün qaydalar öz əksini tapır.

Odur ki, bizdə də vəkillərin qurumları ilə bağlı olan bütün məsələlərin konkret hüquq normaları vasitəsi ilə dürüst tənzimlənməsi məqsədmüvafiq olardı.

1. «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» 28 dekabr 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanunu. «Qanun» nəşriyyatı. Bakı, 2007-ci il.
2. Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının ümumi yığıncağının 4 noyabr 2004-cü il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının nizamnaməsi.

Vəkil qurumları məsələsinin Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının daxili işi deyil, vəkilliyə aid ümumi xarakterli hüquq problemi olduğunu və bu kimi məsələlərin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 5-ci bəndinə və II hissəsinə görə ancaq qanunlarla tənzimləndiyini nəzərə alaraq, vəkil qurumlarının yol verilən bütün formaları və konkret formanın səciyyəvi cəhətləri, hər birinin təşkil edilməsi üsulu və mexanizmi, fəaliyyətinin və özünüidarəsinin xüsusiyyətləri, vəkilliyin orqanları ilə əlaqələri, dəyişməsi və xitamı haqqında konkret normaların Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsinə yox, məhz «Vəkillər və vəkillik xidməti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa daxil edilməsini və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında Qanununda da təsbit olunmasını vacib sayırıq.

Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsinin 9.1-ci bəndinin 2-ci hissəsində yer alan yuxarıda mətnini əks etdirdiyimiz müddəaya da münasibətimizi bildirmək istərdik. Hesab edirik ki, həmin müddəa ziddiyyətlidir. Çünki normada Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin vəkillərin qurumlarının yerləşməsinə dair tövsiyələr vermək səlahiyyətində olduğu göstərilə də, müddəanın imperativ qayda üslubunda tərtib edilməsi, onun vəkil qurumlarının təşkil olunduğu yerlərin və xidmət göstərdikləri ərazilərin bütün hallarda yalnız Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən müəyyən olunması kimi təfsir edilməsinə yol açır. Belə olan halda Nizamnamənin 9.1-ci bəndində göstərilən həmin qayda vəkilliyin müstəqilliyi prinsipi (Qanunun 1-ci maddəsi), eləcə də vəkil qurumlarının təşkilati-hüquqi formalarının vəkillər tərəfindən könüllü seçilməsi qaydası (Qanunun 5-ci maddəsi) ilə də ziddiyyətə girir.

Könüllülük qaydasının və vəkillərin müstəqilliyi prinsipinin həmin məsələnin həllində də gözlənilməsini, yəni vəkillik qurumlarının yerinin və xidmət göstərdikləri ərazilərin hüdudlarının müəyyən edilməsində bu qurumları təsis edən vəkillərin mövqeyinin əsas götürülməsini vacib sayırıq.

Lakin, onu da başa düşürük ki, haqqında danışdığımız məsələnin həllinin bütövlüklə, heç bir istisnaya yol vermədən qurumları təsis edən vəkillərin özlərinin öhdəsinə buraxılması əhalinin vəkillik xidmətinə olan tələbatlarının ödənilməsində müəyyən problemlərə səbəb ola bilər.

Belə olduqda mümkündür ki, vəkil qurumları əsasən əhalinin sıx yaşadığı və bu üzündən vəkillərin fəaliyyət göstərməsi üçün həm maliyyə təminatı, həm iş şəraiti baxımından daha əlverişli olan şəhərlərdə cəmləşsin, kənd yerlərində, ucqar rayonlarda isə vəkillik qurumları ümumiyyətlə yaradılmasın, beləliklə əhalinin hüquqi yardıma olan tələbatı müxtəlif yerlərdə eyni dərəcədə təmin olunmasın.

Buna yol verməmək, eyni zamanda vəkil qurumlarının yaradılmasında könüllülük qaydasına riayət edilməsini təmin etmək məqsədi ilə Rusiya Federasiyasında tətbiq edilən üsuldən istifadə edilməsini təklif edirik.

Yuxarıda istinad etdiyimiz RF-in «Vəkillik fəaliyyəti və vəkillər haqqında» qanununa görə (maddə 24) vəkil qurumlarının və vəkillərin sayı «federal məhkəmə rayonunda» kifayət etmədikdə (rayonda fəaliyyət göstərən hər federal hakimə 2 nəfərdən az vəkil düşdükdə), həmin federasiya subyektinin səlahiyyətli dövlət hakimiyyəti orqanının təklifi əsasında vəkillərin müvafiq özünüidarəetmə orqanı (palatası) bölgə əhalisinin vəkil xidmətlərinə tələbatlarının həcmindən çıxış edərək orada hüquq məsləhətxanası yaradır və həmin qurumun vəkillərinin sayını müəyyən edib vəkilləri məsləhətxanaya təyin edir, yəni bu yolla bölgə əhalisinin vəkillik xidmətlərinə olan tələbatlarının minimal standartı təmin edilmiş olur. Bölgədə bu minimal həddən artıq digər vəkil qurumlarının (vəkil kabinetlərinin, vəkil bürolarının, vəkillər kollegiyalarının) yaradılması, onların say tərkibi və fəaliyyət göstərdiyi konkret yerin müəyyən edilməsi isə tamamilə həmin vəkil qurumunun (onu təsis edən vəkillərin) öz öhdəsinə buraxılır və qurumun üzərinə yalnız lazımı qaydada müvafiq vəkillər palatasını məlumatlandırmaq vəzifəsi qoyulur.

Hesab edirik ki, bizdə də icra hakimiyyəti orqanlarının təklifləri əsasında rayonlarda hüquq məsləhətxanaları yaratmaqla vəkil xidmətlərinə tələbatın ödənilməsi üzrə minimal standartın təmin edilməsi vəzifəsi Azərbaycanın və Naxçıvan Muxtar Respublikasının vəkillər kollegiyalarının üzərinə qoyulmalı, digər vəkil qurumlarının yaradılması və yerləşdirilməsi üzrə məsələlərin həlli isə həmin qurumları təsis edən vəkillərin öz ixtiyarına buraxılmalıdır.

Toxunmaq və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında Qanun qəbul edilərkən nəzərə alınmasını istədiyimiz başqa bir məsələ də vəkillik fəaliyyətinin təminatı ilə bağlıdır.

«Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 7-ci maddəsində göstərilir ki, «Vəkil tutulduqda və ya onun cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi barədə qərar qəbul edildikdə, bu barədə dərhal Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna və Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə məlumat verilməlidir».

Bu müddəa vəkillik fəaliyyətinə dair təminatlardan bəhs edən maddədə yerləşdirildiyinə görə o nəticəyə gəlmək olar ki, həmin qayda vəkilləri qanunsuz təqiblərdən, xüsusilə cinayət təqibindən qorumaq məqsədilə Qanuna daxil edilmişdir. Lakin baxaq görək, həmin normada nəzərdə tutulan vasitə, yəni Baş prokurora və Vəkillər Kollegiyasına məlumatın verilməsi vəkilin qanunsuz olaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasının qarşısını almaq üçün kifayətdirmi?

Zənnimizcə, normanın məqsədinə çatmaq üçün göstərilən vasitə özü-özlüyündə yetərli sayıla bilməz. Qanunda həmin məlumatla bağlı Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə hansısa tədbirlərə əl atmaq hüququ verən, baş prokurorun üzərinə isə müəyyən hərəkətləri yerinə yetirmək (məsələn, konkret müddət ərzində təqib üzrə materialları yoxlamaq və qərarlar vermək, cinayət təqibinin həyata keçirilməsini Baş Prokurorluğun müstətiqlərinə tapşırmaq kimi) vəzifələr qoyan müddəaların daxil edilməsi həqiqətən də haqqında danışdığımız qaydaya təminat xarakteri gətirirdi. Çünki məlumatın verilməsi qanunsuz cinayət təqibinin qarşısının alınması üçün mütləq tədbirlərin görülməsini və təqibə son qoyulmasını ehtiva eləmir, məlumatın verilməsi onun hansı ünvana göndərilməsindən asılı olmayaraq, elə sadəcə məlumatın ötürülməsidir.

Rusiya Federasiyasında «Vəkillik fəaliyyəti və vəkillər haqqında» qanuna görə vəkillərin cinayət təqibinə cəlb olunmaları ilə bağlı hüquqi təminatları cinayət-prosessual qanunvericiliyi nəzərdə tutur (maddə 18). Həmin ölkənin Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 447-448-ci maddələri isə ombudsman, deputatlar, hakimlər və bir sıra başqa şəxslərlə yanaşı vəkillərə qarşı da cinayət təqibinin xüsusi qaydalar əsasında aparılmasını təsbit edir. Belə ki, RF CPM-in 448-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin 10-cu bəndinə və 3-cü hissəsinə görə vəkilin haqqında cinayət işinin

başlanılması (onun təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb olunması) barədə qərarı yalnız prokuror və ancaq bu məsələ üzrə rayon və yaxud qarnizon hərbi məhkəməsinin müsbət (yəni şəxsin əməlinə cinayət tərkibinin mövcudluğu barədə) rəyi olduqda verə bilər. Məcəllənin 448-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə görə prokurorun həmin məsələ üzrə təqdimatına məhkəmədə vəkilin özünün iştirakı ilə 10 gün müddətində baxılır.<sup>1</sup> Fikrimizcə bu qaydaları həqiqətən də təminatlar, yəni prosesual baxımdan tərəfsiz orqana (məhkəməyə) vəkilin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması məsələsinə müdaxilə etmək və məsələnin həlli barədə qəti qərar çıxarmaq səlahiyyəti verən və beləliklə vəkilin qanunsuz təqibə məruz qalmayacağına zəmanət yaradan birmənalı hüquq vasitələri adlandırmaq olar.

Haqqında danışdığımız müddəanın bizə görə daha bir qüsurlu cəhəti ondadır ki, vəkilin məhkəmə proseslərində, xüsusilə cinayət işləri üzrə icraatlarda ittiham tərəfinin (prokurorun) «rəqibi» olması faktını və Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin vəkil barəsində aparılan cinayət təqibinə təsir etmək üçün konkret hüquq vasitələrinə malik olmadığını nəzərə almır. Vəkilin müdafiəsinin bir növ «prosesual rəqibə» və yaxud vəkilin vəziyyətinə təsir etmək üçün prosesual imkanlara malik olmayan orqana həvalə edilməsi məntiqli deyil.

Hesab edirik ki, vəkillərə həsr olunmuş qanunvericiliyimizə, o

---

1. РубоРјРјеPSC,аСЂРёРНё Рё РјРјоР»оPIPSo-РiСЂоС†еСЃСЃСѓаР»СЂРѕPSoРјСѓ РёоPrePeСЃСѓ РјРѕ. APIC,оСЂ Рё СЃоСЃСѓ,аPIPёC,eP»СЂ РёоРјРјеPSC,аСЂРёеPI A.P'.P'оСЂРёСЃСѓPI, РёоСЃРёPIa, «РёPSPёP¶PSC¶PNё РјРёСЂ» 2006 Pi. Сəh.637-639

cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununa Rusiya Federasiyasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsində təsbit edilən qaydalara oxşar normaların daxil edilməsi vəkillik fəaliyyətinin sərbəst və qanun əsasında həyata keçirilməsi üçün daha etibarlı təminatlar yaradardı.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında vəkillik fəaliyyəti ilə bağlı qanunvericilik bazasının yaradılması özü-özlüyündə böyük əhəmiyyətə malik işdir. Lakin müasir tələblərə cavab verən vəkillik xidmətinin qurulmasından ötrü yalnız müvafiq normativ bazanın yaradılması kifayət etmədiyindən, ölkə və Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbərliyi əhalinin vəkillər vasitəsi ilə hüquqi yardıma olan tələbatlarının ödənilməsini daha da yaxşılaşdırmaq üçün böyük praktiki işlər də görür, mühüm tədbirlər həyata keçirir.

Bu tədbirlər sırasında muxtar respublika rəhbərliyinin təşəbbüsü və Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin «Naxçıvan Muxtar Respublikasında hüquq institutlarının inkişafı haqqında» 2 noyabr 2006-cı il tarixli Fərmanı əsasında respublikada əhaliyə göstərilən hüquqi yardımın səmərəliliyinin və burada fəaliyyət göstərən vəkillərin sayının artırılması məqsədi ilə bilavasitə muxtar respublikanın özündə Vəkillər Kollegiyasına əlavə qəbul imtahanlarının təşkil edilməsini xüsusilə qeyd etmək lazımdır.

Əlavə imtahana qədər Naxçıvan Şəhər Hüquq Məsələhətxanası cəmi 7 nəfər vəkildən ibarət idi. Onlardan da bəziləri bir çox hallarda Naxçıvan Muxtar Respublikasından kənarında fəaliyyət göstərirdi. Bu faktı nəzərə almasaq belə, şəhər hüquq məsləhətxanası Naxçıvan Muxtar Respublikasında yerləşən yeganə vəkil qurumu olduğundan, həmin dövrdə muxtar respublika əhalisinin təqribən hər 53000 nəfərinə ancaq bir vəkil düşürdü.

Vəkillər sırasına əlavə üzvlərin seçilməsi üçün imtahan 04 mart 2007-ci ildə Naxçıvan şəhərində Naxçıvan Dövlət Universitetində xüsusi ayrılmış auditoriyada Azərbaycan Respublikası Tələbə Qəbulu Komissiyası tərəfindən yazılı test üsulu ilə keçirildi. İmtahanların yüksək səviyyədə keçirilməsi üçün muxtar respublika rəhbərliyinin tapşırığı ilə bütün təşkilati məsələlər həll edilmişdi. Bunu həm imtahanda iştirak edənlər, həm də imtahanların gedişini izləmək üçün

muxtar respublikamıza gələn rəsmilər və ictimai qurumların nümayəndələri xüsusi qeyd edirdilər.

Yazılı test imtahanında 17 nəfər vəkilliyə namizəd iştirak edirdi. İmtahanın nəticələrinə görə 50-dən yuxarı bal toplamış 9 nəfər imtahanın növbəti mərhələsinə - şifahi imtahana buraxıldı.

Test imtahanı kimi, müsahibə də (şifahi imtahan) Naxçıvan şəhərində yüksək səviyyədə təşkil olunmuşdu. İmtahan 04 may 2007-ci ildə Naxçıvan Dövlət Universitetinin auditoriyasında keçirildi. İmtahanı keçirmək üçün vəkillərin ixtisas komissiyasının üzvləri Naxçıvan şəhərinə gəlmişdi. Test imtahanından keçmiş bir nəfər namizəd müsahibəyə qatılmamışdı. Şifahi imtahanın nəticələrinə görə 7 nəfər vəkil olmağa layiq bilindi. Bakı şəhərində təşkil olunmuş mərasimdə and içdikdən sonra həmin 7 nəfər vəkillik fəaliyyətini həyata keçirmək üçün Naxçıvan Şəhər Hüquq Məsləhətxanasına təyin edilib, öz doğma yurduna - Naxçıvan Muxtar Respublikasına göndərildilər. Artıq fəaliyyətə başlamış həmin vəkillər aşağıdakılardır:

Bağırov Zaman Camal oğlu (əvvəlki sonuncu fəaliyyəti - Naxçıvan MR Ali Məhkəməsində məhkəmə nəzarətçisi);  
Cəfərov Ələkbər Əli oğlu (Naxçıvan Şəhər Məhkəməsində dəftərxana müdiri);  
Rəcəbov Əsəd İsa oğlu (müəssisədə hüquq məsləhətçisi);  
Səfərov Behbud Sultan oğlu (Naxçıvan Şəhər Məhkəməsində iclas katibi);  
Hüseynov Tural Cəmaləddin oğlu (Naxçıvan Dövlət Universitetində hüquq fənni üzrə müəllim);  
Məmmədov Məmməd Xəlil oğlu (Naxçıvan Dövlət Universitetində hüquq fənni üzrə müəllim);  
Əsədov Adil Əmir oğlu (müstəntiq).

Göründüyü kimi, təyin olunmuş yeni vəkillər hüquq ixtisası üzrə müəyyən təcrübə toplamış şəxslərdir.

Qeyd olunan vəkillərin təyin olunmasından sonra Naxçıvan Şəhər Hüquq Məsləhətxanasının vəkillərinin sayı 14 nəfərə çatmışdır. Həmin rəqəmi Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisinin ümumi sayı ilə müqayisə etdikdə, artıq təqribən hər 27000 nəfərə bir vəkil düşür.

Bir tərəfdən vəkillərin sayının artırılması, digər tərəfdən bu artımın təcrübəli hüquqşünasların hesabına yaranması muxtar respublikada əhaliyə göstərilən hüquqi yardımın həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət baxımından daha da yaxşılaşacağına əminlik yaradır.

Əlbəttə, vəkillərin sayı nöqteyi-nəzərindən muxtar respublikada vəziyyət əvvəlkindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlidir. Lakin həyat sürətlə dəyişir, insanların keyfiyyətli hüquqi yardıma tələbatları daima artır. Azərbaycanın, onun tərkibində Naxçıvan Muxtar Respublikasının da qabaqcıl Avropa, dünya ölkələri, beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı genişlənir. Bu gərəkliliklər digər sahələrdə olduğu kimi, vəkilliyə də aid müasir standartların öyrənilməsinə və ölkəmizdə tətbiq olunmasını tələb edir. Məsələyə bu kontekstdən yanaşdıqda, muxtar respublikamızda bundan sonra da vəkillərin sayının artırılması üçün tədbirlərin görülməyini düşünmək olar.

Avropa ölkələri ilə deyil, hüquqi islahatlar nöqteyi-nəzərindən bizimlə təxminən oxşar vəziyyətdə olan Rusiya Federasiyası ilə müqayisə aparsaq belə görürük ki, bizdə vəkillərin sayı RF-də qəbul olunmuş standartdan da bir qədər aşağıdır (düzdür Rusiyanın özündə gercək vəziyyətin həmin standartla uzlaşdığını söyləmək qətiyyən mümkün deyil).

Belə ki, yuxarıda istinad etdiyimiz RF-in «vəkillik fəaliyyəti və vəkillər haqqında» qanununun 24-cü maddəsinə görə federal məhkəmənin olduğu hər rayonda (əslində elə rayon inzibati vahidində) hər federal hakimə (rayon məhkəməsinin hakiminə) ən azı 2 vəkil düşməlidir.

Əgər bu qayda əsasında, yəni rayon və şəhərlərdə yerləşən birinci instansiya məhkəmələrinin hakimlərinin sayı ilə müqayisə aparsaq və muxtar respublikada vəkillərin sayının 14, birinci instansiya məhkəmələri hakimlərinin sayının isə 22 nəfər olduğunu nəzərə alsaq, görərik ki, muxtar respublikanın hər hakiminə 1 nəfərdən də az vəkil düşür. Qeyd olunan meyardan çıxış edilərsə, muxtar respublikada vəkillərin sayı ən azından 44 nəfərə çatdırılmalıdır.

Ölkəmizdə, o cümlədən muxtar respublikada hüquq islahatlarının aparılmasında nümayiş etdirilən ardıcılıq və əzmkarlıq, ölkə Prezidentinin və muxtar respublika rəhbərliyinin bu prosesləri daima diqqət mərkəzində saxlamaları bizdə əminlik yaradır ki, muxtar respublikada vəkillik sahəsində nəinki gətirdiyimiz meyara, hətta onu üstələyən ən müasir avropa standartlarına əməl olunması təmin ediləcəkdir.

### ***İstifadə edilən normativ aktların və ədəbiyyatın siyahısı:***

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.
2. «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, «Qanun» nəşriyyatı, 2007-ci il.
3. «Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi və «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 19 yanvar 2006-cı il tarixli Fərmanı.
4. «Naxçıvan Muxtar Respublikasında hüquq institutlarının inkişafı haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2 noyabr 2006-cı il tarixli Fərmanı.
5. Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının ümumi yığıncağının 4 noyabr 2004-cü il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsi.
6. «Vəkillik fəaliyyəti və vəkillər haqqında» Rusiya Federasiyasının 26 aprel 2002-ci il tarixli qanunu.
7. Q.K.Cənnətov. «Azərbaycanda vəkillik» Bakı, «Patronat-S» Şirkəti, 2003-cü il.
8. Beynəlxalq sənədlər toplusu.I cild. Bakı, «GISO Enterprise» KRİNB, 2005-ci il.
9. РҮС,еС†оРІСГРеРөPNө Р®.Р◆. «РҮоРІеС,СГРеаСҚ аРrРІоРеаС,СfСТа». РњоСГРеРІа, Р◆Р·РrаС,еР»СњСГС,РІо «Р'С·СГС·еаСҚ СРРөоР»а», 1989 Pi.
10. РљоРјРјеPSC,аСТРөPNө Рө РЈРІоР»оРІPSo-РіСТоС†еСГСГfаР»СњPSoРјСr РөоРrеРөСГСr Р оСГСГРөPNөСГРөоPNө РәеРrеСТаС†РөРө (РіоСГС,аС,еPNөPSC«PNө) СГ РіСТаРөС,РөС†еСГРөРөРјРө СТаР·СљСҚСГPSePSPөСҚРјРө Рө РіоСГС,аС,еPNөPSC«РјРө РјаС,еСТРөаР»аРјРө. АРІС,оСТ Рө СГоСГС,аРІРөС,еР»Сњ РөоРјРјеPSC,аСТРөөРІ А.Р'.Р'оСТРөСГoPI, РњоСГРөРІа, «РљPSPөP¶PSC«PNө РјРөСТ», 2006 Pi.



## **ALİ MƏHKƏMƏNİN SƏDRİNİN VƏ HAKİMLƏRİNİN İŞTİRAKI İLƏ KEÇİRİLƏN TƏDBİRLƏRİN XÜLASƏSİ**

Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov 22 may 2007-ci il tarixdə Muxtar Respublikada səfərdə olan Avropa Şurası Baş Katibinin Azərbaycandakı xüsusi nümayəndəsi Denis Bribosiani qəbul etmişdir.

Onun Muxtar Respublikaya səfər etməsini yüksək qiymətləndirən Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanov bu görüşdən məmnun olduğunu bildirmiş və sonra Muxtar Respublikada, ümumilikdə isə Azərbaycanda gedən proseslər və aparılan islahatlar barədə qonağa geniş məlumat vermişdir.

Avropa Şurası Baş Katibinin Azərbaycandakı xüsusi nümayəndəsi Denis Bribosia bu görüşün keçirilməsinə vaxt ayırdığına görə Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanova öz təşəkkürünü bildirmiş və Muxtar Respublikaya səfərinin onun üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini qeyd etmişdir. Qonaq Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına üzv qəbul olunması ilə təməli qoyulan Avropa Şurası - Azərbaycan münasibətlərinin bu gün ən yüksək səviyyədə olduğunu, həmin dövrdən keçən müddət ərzində burada müxtəlif sahələrdə aparılan islahatların uğurlu nəticələr verdiyini qeyd etmiş, Avropa Şurası ilə Azərbaycan arasındakı əməkdaşlığın bundan sonra da yüksələn xətlə inkişaf edəcəyinə əmin olduğunu vurğulamışdır.

Cənab Denis Bribosia təmsil etdiyi qurumun qanunvericilik sistemində təkmilləşdirmələrin aparılmasına xüsusi diqqət yetirdiyini önə çəkərək, bu baxımdan Muxtar Respublika Ali Məhkəməsi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi arasındakı münasibətlərin və Muxtar Respublikada mövcud olan bir sıra hüquq institutlarının fəaliyyət formalarının onda maraq doğurduğunu bildirmiş, qeyd etdiyi məsələlər barədə ona məlumat verilməsini xahiş etmişdir.

Qonağı maraqlandıran suallar ətrafında çıxış edən Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanov Muxtar Respublika Ali Məhkəməsi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi arasındakı münasibətlərin qanunvericiliklə tənzimləndiyini, burada fəaliyyət göstərən iqtisad, hərbi, şəhər və rayon məhkəmələrinin birinci instansiya məhkəmələri qismində, Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin isə eyni zamanda apellyasiya instansiya məhkəməsi qismində təşkil olunduğunu onun diqqətinə çatdırmış, bu məhkəmələrin iş prinsipi, hakimlərin say tərkibi, onların normal fəaliyyəti üçün yaradılan şərait barədə ətraflı məlumat vermiş, ölkə başçısının «Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi və «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi haqqında» 19 yanvar 2006-cı il və «Naxçıvan Muxtar Respublikasında hüquq institutlarının inkişafı haqqında» 02 noyabr 2006-cı il tarixlərdə imzaladığı fərmanların Muxtar Respublika üçün əhəmiyyətini vurğulayaraq, bu fərmanların ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı qarşıya çıxan problemlərin həllinə əsaslı şəkildə müsbət təsir göstərdiyini nəzərə çatdırmışdır.

Sədr Ramiz Süleymanov Muxtar Respublikada yaradılan yeni cəzaçəkmə müəssisəsi, vəkillər kollegiyası, ekspertiza institutu barədə danışaraq, bu qurumların təşkili, fəaliyyət istiqamətləri və iş şərait barədə qonağa geniş məlumat vermişdir.

Ali Məhkəmənin sədri Dağlıq Qarabağ məsələsinə toxunaraq bu problemin ölkəmiz üçün yaratdığı çətinliklərdən danışmış və bu faktın Azərbaycan Respublikasının sosial və iqtisadi sahədəki sürətli inkişafına mənfi təsirini xüsusi vurğulamışdır.

Avropa Şurası Baş Katibinin Azərbaycandakı xüsusi nümayəndəsi Denis Bribosia onu maraqlandıran məsələlər barədə ətraflı və geniş məlumat verdiyinə görə Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanova öz təşəkkürünü bildirmişdir.

Qonaq Bakı şəhərində təşkil olunan seminarlarda müxtəlif bölgələrdən hakimlərin fəal iştirak etdiyini, blokada görə Naxçıvan Muxtar Respublikasında işləyən hakimlərin bu seminarlara qatılmamalarının təəssüf doğurduğunu, odur ki, bilavasitə muxtar respublikada belə seminarların keçirilməsində maraqlı olduqlarını qeyd edərək, bu işdə onlara köməklik göstərilməsini xahiş etmişdir.

Sonda Avropa Şurası Baş Katibinin Azərbaycandakı xüsusi nümayəndəsi Denis Bribosia Avropa Şurasının Azərbaycan Respublikasındakı fəaliyyəti ilə bağlı bir sıra ədəbiyyatları Ali Məhkəmənin sədrinə təqdim etmişdir.

\* \* \* \*

Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov Məhkəmə - Hüquq Şurasının 12 iyun 2007-ci il tarixdə Bakı şəhərində keçirilən iclasında iştirak etmişdir.

Məhkəmə-Hüquq Şurasının həmin iclasında hakimlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi və yeni apellyasiya məhkəmələrinin formalaşdırılması məsələləri müzakirə olunmuşdur.

İclasda qeyd olunmuşdur ki, son dövrlərdə məhkəmə fəaliyyətinin möhkəmləndirilməsi məqsədilə qanunvericilikdə mütərəqqi dəyişikliklər edilmiş, beynəlxalq təcrübəyə uyğun yeni təsisatlar yaradılmış, hakimliyə namizədlərin ən demokratik və şəffaf üsullarla seçilməsi təşkil olunmuşdur. Ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılması ilə bağlı görülən tədbirlər müzakirə olunmuş və diqqətə çatdırılmışdır ki, ötən iki il ərzində Məhkəmə - Hüquq Şurası tərəfindən müxtəlif instansiya məhkəmələrinin hakimləri barədə 77 intizam icraatına başlanılmış, 56 hakim barəsində müxtəlif cəzalar tətbiq olunmuşdur.

Şurada hakimlər barədə başlanılmış intizam icraatlarına baxılmış, fəaliyyətlərində qanunvericiliyin tələblərini pozduqlarına görə bir sıra hakimlər barədə tədbirlər görülmüşdür.

İclasda Məhkəmə - Hüquq Şurası tərəfindən hakimlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üzrə işlərin aparılması qeyd edilmiş, Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsi hakimlərinin tərkibinə yenidən baxılaraq, onlardan bəzilərinin yeni yaradılan apellyasiya məhkəmələrində fəaliyyətlərini davam etdirmələri məqsədemüvafiq hesab edilmişdir.

Bunlarla bərabər təcrübəli, nüfuzlu və mənəvi cəhətdən təmiz şəxslərin Ali Məhkəmənin hakimi vəzifəsinə təqdim edilməsi məsələləri müzakirə olunaraq, dövlət başçısına müvafiq təkliflər verilmişdir.

Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov qeyd olunan məsələlərin müzakirəsində iştirak etmiş və öz təkliflərini bildirmişdir.

\* \* \* \*

Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov Məhkəmə-Hüquq Şurasının 24 iyul 2007-ci il tarixdə keçirilən növbəti iclasında iştirak etmək üçün qeyd olunan tarixdə Bakı şəhərində olmuşdur.

İclasda dövlət başçısının rəhbərliyi ilə məhkəmə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üzrə görülən tədbirlərdən danışılmış, Hakimlərin Seçki Komitəsi üzvlüyünə təqdim edilmiş namizədlər müzakirə olunaraq yeni üzvlər seçilmişdir.

Bundan başqa iclasda hakim vəzifələrinə namizədlərin beynəlxalq standartlar səviyyəsində, tam şəffaf şəraitdə seçilməsi prosesi zamanı namizədlər sırasından 55 nəfərin hakim vəzifəsinə layiq bilinməsi qeyd olunmuş, həmin şəxslərin hakim vəzifəsinə təyin olunmaları ilə bağlı Hakimlərin Seçki Komitəsinin təkliflərinə baxılmışdır.

Bir sıra yerli və beynəlxalq təşkilatların nümayəndələrinin iştirakı ilə həmin namizədlərlə aparılan söhbətlərdən sonra ixtisaslaşdırma aparılmış və

onların hakim vəzifələrinə təyin olunmaları üçün dövlət başçısına müvafiq təkliflər verilməsi qərara alınmışdır.

\* \* \* \*

Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən 28 iyul 2007-ci il tarixli sərəncamla ölkəmizin birinci instansiya məhkəmələrinə, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasında yerləşən Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Məhkəməyə, Naxçıvan MR Hərbi Məhkəməsinə, Babək və Kəngərli rayon məhkəmələrinə hakimlər təyin edilmişdir.

Ölkə başçısı həmin tarixdə imzaladığı digər sərəncamla Azərbaycan Respublikasının bir sıra məhkəmələrinin sədrləri ilə yanaşı Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsinin sədr müavinini, iqtisadi mübahisələrə dair işlər və hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyalarının sədrlərini, habelə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsinin və Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi Məhkəməsinin sədrlərini təyin etmişdir.

\* \* \* \*

03 oktyabr 2007-ci il tarixdə Məhkəmə- Hüquq Şurasının növbəti iclası olmuşdur.

İclasda bir sıra təşkilati məsələlər müzakirə olunmuş, Məhkəmə-Hüquq Şurası sədrinin səlahiyyət müddətinin bitməsi ilə bağlı yeni sədrin seçilməsi məsələsinə baxılmış və Ədliyyə Naziri Fikrət Məmmədov yenidən şuraya sədr seçilmişdir.

Şuranın iclasında hakimliyə namizədlərlə şifahi imtahanların nəticələrinə dair Hakimlərin Seçki Komitəsinin məlumatı dinlənilmişdir. Bildirilmişdir ki, test üsulu ilə və yazılı imtahanları müvəfəqiyyətlə vermiş 188 nəfər hakimliyə namizədlərdən 102 nəfəri şifahi imtahanda da uğur qazanmış və onlar ilkin uzunmüddətli tədris kursuna buraxılmışlar.

İclasda həmçinin hakimliyə namizədlərlə keçiriləcək tədris kursunun proqramı geniş müzakirə olunmuşdur.

Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin sədri R. Süleymanov iclasda iştirak etmişdir.

\* \* \* \*

Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin və Avropa Komissiyasının (Avropa Birliyi) birgə layihəsi kimi 05 iyun 2003-cü ildə təsis edildikdən sonra hər il oktyabr ayının 25-i Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə «Avropa Mülki Ədalət Mühakiməsi Günü» kimi qeyd olunur. Mülki Ədalət mühakiməsi Günü münasibətilə hər il Avropa məkanında beynəlxalq səviyyəli, eləcə də ölkədaxili tədbirlər keçirilir.

«Avropa Mülki Ədalət Mühakiməsi Günü» bu il Naxçıvan Muxtar Respublikasında da qeyd olunmuşdur. Həmin gün münasibəti ilə oktyabrın 25-də Naxçıvan Dövlət Universitetində tədbir keçirilmişdir. Tədbirdə Universitetin hüquq fakültəsində təhsil alan I-IV kurs tələbələri iştirak etmişlər. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin kollegiya sədri Vəli Abdullayev tələbələr qarşısında çıxış etmişdir. O, iştirakçılara «Avropa Mülki Ədalət Mühakiməsi Günü» haqqında geniş məlumat vermiş, mülki ədalət mühakiməsinin xüsusiyyətləri, bu icraata aid hüquq qaydaları haqqında danışmış, eləcə də tələbələrin mülki mühakiməyə, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin fəaliyyətinə dair çoxsaylı suallarına cavab vermişdir.

Disput şəklində aparılan tədbir həm tələbələrin, həm də universitet müəllimlərinin böyük marağına səbəb olmuş, onlar bundan sonra da belə tədbirlərin təşkil olunması təkilifi ilə çıxış etmişlər.

**MEHMAN ALLAHVERDİYEV**  
*Bülletenin məsul katibi*